

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEDYADA İNTİHARIN TEMSİLİ:
KARİKATÜRDE İNTİHAR

Nalan KARAKUŞ
DİSİPLİNLER ARASI SOSYAL PSİKİYATRİ ANABİLİM DALI
YÜKSEKLİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Serpil Aygün CENGİZ

2012 – ANKARA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Kabul ve Onay	i
İçindekiler	ii
Önsöz	v
Şekiller	vi
Çizelgeler	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. MİZAH	2
1.1.1. Mizahın Tanımı	2
1.1.2. Mizahın Nitelikleri ve Toplumdaki Etkisi	3
1.1.3. Mizah Teorileri	5
1.1.3.1. Psikanalitik Teori	6
1.1.3.2. Uyuşmazlık Teorisi	6
1.1.3.3. Üstünlük Teorisi	8
1.1.3.4. Uyarılma/Rahatlama Teorisi	10
1.1.4. Mizah ve <i>Humour</i>	11
1.2. KARİKATÜR	13
1.2.1. Karikatür Tanımı	13
1.2.2. Karikatürün Unsurları	13
1.2.3. Karikatür Çeşitleri	18
1.2.4. Mizah-Karikatür İlişkisi	19
1.2.5. Karikatür Tarihçe	21
1.2.5.1.Dünyada Karikatür	21

1.2.5.2.Geçmişten Günümüz Türk Karikatürü	25
1.2.5.2.1. Tanzimat Dönemi Türk Karikatürü	26
1.2.5.2.2. Meşrutiyet Dönemi Türk Karikatürü	27
1.2.5.2.3. Kurtuluş Savaşı Dönemi Türk Karikatürü	27
1.2.5.2.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü	28
1.2.5.2.5. Yirmi Birinci Yüzyılda Türk Karikatürü	30
1.3. İNTİHAR	31
1.3.1. İntihar Tanımı	31
1.3.2. İntihar Davranışı	32
1.3.2.1.İntihar Davranışının Sınıflandırılması	33
1.3.3. Epidemiyoloji	35
1.3.4. Risk Faktörleri	36
1.3.5. İntihar Yöntemleri	40
1.3.6. İntihar Davranışının Sosyal Boyutları	41
1.3.7. Toplumun İntihara Yaklaşımı	44
1.4. MEDYA VE İNTİHAR	46
2. GEREÇ VE YÖNTEM	51
3. BULGULAR	52
3.1. Karikatürde İntihar Davranışının Türü	52
3.2. İntihar Konulu Karikatürlerde İntihar Davranışı Olan Varlıkların Dağılımı	55
3.3. İntihar Konulu Karikatürlerde Tekil/Çoklu İntihar Dağılımı	57
3.4. İntihar Konulu Karikatürlerde Aktif/Pasif İntihar Dağılımı	59
3.5. İntihar Konulu Karikatürlerde Cinsiyet Dağılımı	60
3.6. İntihar Konulu Karikatürlerde İntihar Yöntemi	62
3.7. İntihar Konulu Karikatürlerde İntihar Notu	65

3.8. İntihar Konulu Karikatürlerde Taklit İntiharlar	67
3.9. Karikatürlerde İntiharların Ruhsal Hastalıklarla İlişkilendirilmesi	68
3.10. Karikatürlerde İntiharın Çözüm Olarak Sunulması	70
3.11. Karikatürlerde İntihara Anlam Yüklenmesi	78
3.12. İntihar Konulu Karikatürlerde Toplumun İntihara Tepkisi	83
4. TARTIŞMA	91
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	96
ÖZET	97
SUMMARY	98
KAYNAKLAR	99
ÖZGEÇMİŞ	103

ÖNSÖZ

Charles Baudelaire’in “İnsan gülerek ısıtır” sözü, *mizahın*, gülmenin ya da güldürmenin ötesinde bir işlevi olduğunu ifade etmektedir. Mizahın, olması gereken veya beklenen ile yaşanan arasındaki çelişkiyi *hınzırca* ortaya koymasını en vurucu şekilde sunan ise *karikatürdür*.

Mizah, bireyin kendisi ve sorunlarıyla arasında sağlıklı bir “uzaktan bakma” hissi yaratır. Böylece bireyin problemini yeni bir bakış açısıyla görmesini sağlar. Mizah daima kendini sarmalayan kültürel söylemle diyalog içinde olmasından dolayı önemlidir. Özellikle karikatür dünyası araştırmacılara toplumun gündelik yaşam olaylarına bakış açısını göstermesi bakımından ele alınıp incelenmeye değer bir malzeme sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı toplumsal algının anlaşılabilmesine yönelik zengin bir materyale sahip olan karikatürlerde intiharın temsiline ilişkin bir saptama/değerlendirme çalışması yaparak literatüre katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bizlere emek veren Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalı’nın değerli öğretim üyelerine, uzun eğitim ve çalışma hayatım boyunca edindiğim düşünce biçimine farklı bir boyut katan ve yeni bir bakış açısı kazanmamı ve beni zenginleştiren tecrübeler yaşamamı sağlayan, tüm karamsarlığıma rağmen hep sabırlı ve destekleyici davranan sevgili hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Serpil Aygün Cengiz’e, ne olduğumu ve olmadığımı en çok belirleyen kişi olan annem Gülten Karakuş’a, beni yüksek lisans yapmam konusunda teşvik ederek tekrar öğrenciliğin keyfini yaşamanın yanında pek çok yeni bilgi ve deneyimle tanışmamı vesile olan arkadaşım Şefika İpek ve Derya Akbıyık’a teşekkür ederim.

ŞEKİLLER

	Sayfa
Şekil 3.1. <i>Penguen</i> dergisinde, ‘mor_ayva’ rumuzu ile yayınlanmış ‘akl-ı millet’ başlıklı fotoğraf	52
Şekil 3.2. Tamamlanmış İntiharın Çizildiği Karikatür Örneği	54
Şekil 3.3. İntihar Girişimini Çizildiği Karikatür Örneği	54
Şekil 3.4. İntihar Düşüncesinin Çizildiği Karikatür Örneği	55
Şekil 3.5. İntihar Görüntüsü Verilmiş Ölüm Konulu Karikatür Örneği	55
Şekil 3.6. Hayvan İntiharlarının Konu Edildiği Karikatür Örneği	57
Şekil 3.7. Cansız Nesne İntiharlarının Konu Edinildiği Karikatür Örneği	57
Şekil 3.8. Çoklu İntihar Konulu Karikatür Örneği	59
Şekil 3.9 Pasif İntihar Konulu Karikatür Örneği	60
Şekil 3.10. Erkek İntiharlarının Konu Edildiği Karikatür Örneği	61
Şekil 3.11. Örnek karikatür	63
Şekil 3.12. Ası Yönteminin Çizildiği Karikatür Örneği	64
Şekil 3.13. Ateşli Silah Yönteminin Çizildiği Karikatür Yöntemi	64
Şekil 3.14. İlaç/Toksik Madde Alma Yönteminin Çizildiği İntihar Karikatürü	64
Şekil 3.15. İntihar Notu Çizilen Karikatür Örneği	66
Şekil 3.16. İntihar Notu Çizilen Karikatür Örneği	66
Şekil 3.17. Taklit İntihar Konulu Karikatür Örneği	67
Şekil 3.18. Taklit İntihar Konulu Karikatür Örneği	68
Şekil 3.19. İntiharın Ruhsal Rahatsızlıkla İlişkilendirildiği Karikatür Örneği	69
Şekil 3.20. İntiharın Çözüm Olarak Gösterildiği Karikatür Örneği	70
Şekil 3.21. İntiharın Duygusal Problemlere Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	72
Şekil 3.22. İntiharın Maddi Problemlere Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	72
Şekil 3.23. İntiharın Hayatın Anlamsız Bulunmasına Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	73

Şekil 3.24. İntiharın Başarsızlığa Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	74
Şekil 3.25. İntiharın Mutsuzluk Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	74
Şekil 3.26. İntiharın Utanç Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	75
Şekil 3.27. İntiharın Çaresizlik Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	75
Şekil 3.28. İntiharın Tehdit Etme Aracı Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	76
Şekil 3.29. İntiharın Sıkıntı/Öfke Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	77
Şekil 3.30. İntiharın Sağlık Problemlerine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	77
Şekil 3.31. İntiharın Çıkar Sağlama Aracı Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği	78
Şekil 3.32. İntihara Ambivalan Olma Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği	80
Şekil 3.33. İntihara Romantizm Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği	80
Şekil 3.34. İntihara Onurlu Olma Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği	81
Şekil 3.35. İntihara Cesur Olma Anlamının Yüklenildiği Karikatür	82
Şekil 3.36. İntihara Sıradışılık Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği	82
Şekil 3.37. İntihara Gizemsellik Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği	83
Şekil 3.38. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Duyarsızlık Tepkisinin Çizildiği Karikatür Örneği	85
Şekil 3.39. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Duyarsızlık Tepkisinin Çizildiği Karikatür Örneği	86
Şekil 3.40. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Aksine İkna Etme Çabasının Çizildiği Karikatür Örneği	87
Şekil 3.41. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Üzülerek Tepki Verilen Karikatür Örneği	87
Şekil 3.42. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Şaşkınlık Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği	88

Şekil 3.43. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Öfke Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği	88
Şekil 3.44. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Alay Etme Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği	89
Şekil 3.45. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Alay Etme Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği	89
Şekil 3.46. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Yardım Etme Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği	90
Şekil 3.47. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Çıkar Sağlama Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği	90

ÇİZELGELER

	Sayfa
Çizelge 3.1. Araştırmada İncelenen Mizah Dergileri, Yayımlandıkları Yıllar ve İntihar Konulu Karikatürlerin Sayısal Dağılımı	52
Çizelge 3.2. Karikatürlerde Gösterilen İntihar Eyleminin Aşamalarına İlişkin Sayısal Dağılım	53
Çizelge 3.3. Karikatürlerde İntihar Düşüncesi /Girişimi Olan veya Eyleminde Bulunan Varlıkların Sayısal Dağılımı	56
Çizelge 3.4. Tekil ve Çoklu İntiharın Karikatürlerde Sayısal Dağılımı	58
Çizelge 3.5. Karikatürde Aktif ve Pasif İntihar Temsilleri Dağılımı	60
Çizelge 3.6. Karikatürlerde İntihar Edimi İçinde Olan Varlıkların Cinsiyetinin Sayısal Dağılımı	60
Çizelge 3.7. Karikatürlerde Sunulan İntihar Etme Yöntemlerinin Sayısal Dağılımı	62
Çizelge 3.8. İntihar Mektubu ya da İntihar Notunun Bırakıldığı Karikatürlerin Sayısal Dağılımı	65
Çizelge 3.9. İntiharı Ruhsal Rahatsızlıkla İlişkilendiren Karikatür Dağılımı	69
Çizelge 3.10.İntiharın Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatürlerin Sayısal Dağılımı	70
Çizelge 3.11. Karikatürlerde İntiharın Çözüm/Neden Olarak Sunulduğu Problemlerin Sayısal Dağılımı	71
Çizelge 3.12. Karikatürlerde İntihar Davranışına Yüklenen Anlamın Sayısal Dağılımı	79
Çizelge 3.13. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Gösterilen Tepkilerin Sayısal Dağılımı	84

1. GİRİŞ

Gölmek gibi insana özgü bir özellik olan mizah duygusu, onun en güçlü kendini ifade araçlarından biri haline gelmiştir. İçinde bulunulan toplumdaki çelişkileri, çarpıklıkları konu edinen mizah bu toplulukla iletişim halindedir ve ortaya çıkan ürünler onun bir yansımasıdır. Bu açıdan bakıldığında çizgi yoluyla mizah yapmak olarak tarif edebileceğimiz karikatür dünyası araştırmacılara toplumun gündelik yaşam olaylarına bakış açısını göstermesi bakımından ele alınıp incelenmeye değer bir malzeme sunmaktadır.

Tarihin ilk çağlarından beri intiharın toplumdaki yeri ve algısı kültürel olarak değişmektedir. Günümüzde ise intihar halk sağlığı açısından gittikçe büyüyen bir sağlık problemi haline gelmektedir. *Dünya Sağlık Örgütü* verilerine göre her kırk saniyede bir intihar gerçekleşmektedir, intihar girişimi ise bunun 10-20 katı olarak görölmektedir. Son 45 yılda %60 oranında artan intihar olaylarının anlaşılmasında ve çözümünde ruh sağlığı çalışanlarının yanında pek çok kurumun işbirliği ve katkısının önemi yadsınamaz.

Bilgiye ulaşmanın oldukça kolay hale geldiği bu çağda medya, hem toplumun intihar fenomenine nasıl baktığına ilişkin bilgi verme, hem de bu bakış açısını değiştirebilme konusunda etkili bir alandır. Bu nedenle bu çalışmada medyada intiharın temsiline ilişkin bir araştırma yapılması planlanmıştır.

Gerek günlük yazılı basında intiharın yer alma şekli gerekse toplumun intihar davranışına bakış açısının incelendiği muhtelif araştırmalar mevcuttur. Ancak toplumdaki egemen söylemlerden biri olan karikatür dünyasında intiharın nasıl temsil edildiğine ilişkin geniş kapsamlı bir çalışmaya bu tez için yapılan literatür çalışması sırasında rastlanmamıştır. Dolayısıyla toplumsal algının anlaşılabilmesine yönelik zengin bir materyale sahip olan karikatürlerde intiharın temsiline ilişkin bu çalışmanın, alandaki ilk çalışmalardan biri olmak sıfatıyla ilgili literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.1. MİZAH

1.1.1. Mizahın Tanımı

Steinberg’e göre mizah, “İnsan evladının dünyaya düşüşünden bugüne kültür, sanat, edebiyat, bilim, teknoloji, spor, din, her şey, yaptığı tüm üretimler evvela hayatta kalma, hayatı anlamlı kılma ve en çok da ölümü öteleme, erteleme telaşından” yapılmakta ve mizah “bu insanca telaşların en samimisi, en umut vericisi, en teselli edicisi, en neşelisi” olmaktadır (akt. Üstündağ, 2010).

Batıdaki karşılığı ‘*humour*’ olan *mizah*, *Petit Laurouse* sözlükte gerçekliğin bazı yönlerinin gülünç, tuhaf ya da saçma niteliğini güldürücü bir biçimde öne çıkarmaya çalışan bir düşünce biçimi olarak tarif edilmektedir.

Tarihsel olarak *humour* kelimesi antik dönemdeki dört temel vücut sıvısından köken almaktadır. Bunlar sarı safra, kara safra, kan ve balgamdır. Aşırı sarı safra öfke olarak bilinir ve hızlı sinirlenme ile kızgınlıktan sorumlu olduğu düşünülür. Kara safra, böbrek ve dalaktan geçer, melankoli olarak bilinir ve depresyon, üzüntülü ve sıkıntılı olmaktan sorumludur. Kanın aşırı bolluğu neşeli olmayı gösterir ve mutluluk güven ve şen olmadan sorumludur. Balgam ise uyuşuk yaradılışı, duygusuzluğu ifade eder. Bu yüzden bu dört sıvısında denge olan kişiler iyi bir mizah hissine sahip kişiler olarak atfedilir. (akt. Kılınç, 2008)

İnsanın kendisindeki, etrafındaki ve toplumdaki tuhaf ve eğlendirici şeyleri görebilme yetenek ve kabiliyeti olan mizahı Özbek, görülmeyen gerçeklerin üzerinden bir takım iğreti örtüleri çekiverme hınzırlığı olarak tanımlamaktadır (2004).

Cemal Kutay “~ *Nelere Gülerlerdi*” isimli eserinde mizahı tanımlarken mizahın eleştirel gücünü önplana çıkarmaktadır:

Mizah hürriyetin çocuğudur. Özgürlük hakkına toplum erememişse, mizah onu, sövüp-sayma, hırpalama, itip kakma yerine'utanma duygusunu'tokattan ağır tebessümlere sararak kazanmaya çalışır. Düşüncenin her türlü sansüre uğradığı baskı devirlerinde bu fıkracıklar kulaktan kulağa söylenir, çizgiler elden ele gezer. Hafızalar ve gözler vefasının kutsal emaneti olur ve hürriyet kavgasını yapanlar, istibdadı, dar kafalılığı, insanlığın en tabii hakkı olan tebessümü önlemiş baskıyı yıkabilmek için mizahın kudretinde, top-tüfeğin, ilmi etütlerin, yıllar ve belirli idrak seviyesi isteyen ciddi telkinlerin getiremediğini bulurlar. (akt. Kapusuzoğlu, 2011)

1.1.2. Mizahın Nitelikleri ve Toplumdaki Etkisi

Toplumdaki çarpıklıkları en güçlü ifade şekli olan mizah insanoğlunun yaşamında öyle vazgeçilmez bir yere gelmiştir ki pahalılığın, kargaşanın, geçim sıkıntısının, işsizliğin, anarşinin, öldürme ve öldürülmelerin alabildiğine arttığı yıllarda bile onsuz edememiş üstelik ondan daha çok şey bekler olmuş ona daha çok sarılmıştır.

Mizahın toplumun her kesiminde böylesine bir yer edinmesini şu özellikleri ile sağlamaktadır (akt. Meraki, 2010):

- Bir duyguyu temsil eder ve bu duygunun bireylerin hayatındaki önemi büyüktür.
- Zamanla toplumların kültürüne ve yaşadıkları olaylara bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu durum toplumların mizah anlayışına da yansımaktadır.
- Mizah, üzücü olayların unutulmasına yardım eder.
- Mizahı oluşturmak için belirli bir eğitime sahip olmak gerekmez.
- Mizah, paylaşılabilir ve paylaşıldıkça da anlam ve değer kazanır.
- Mizah, insanların kişisel gelişiminde de yardımcı bir araçtır. Karikatürler, fıkralar, şakalar gibi mizahi unsurlar bir başkasını eğlendirdiği gibi, mizahı yapan kişiyi de eğlendirir.
- Ayrıca insanların sosyalleşmesine yardımcı olur.
- Bugün mizah gazete, dergi, televizyon, internet gibi kitle iletişim araçları yoluyla dünyanın her yerine erişebilmektedir. Bunu elde etmek de çok pahalı değildir.
- Mizah, geçmişten gelen izleri taşır. Mizah, toplumun aynası olmuş ve gelişen olayların geniş kitlelere ulaştırılmasına yardım etmiştir. Mizah, yazılı ya da sözlü olarak içinde bulunduğu dönemin toplumsal durumu hakkında ipucu verir. Bu nedenle mizah çağa tanıklık eden belgedir.
- Mizah bir silah gibidir. Özellikle zulmün, bilgisizliğin ve baskının egemen olduğu toplumlarda gizli bir silah olarak kullanılagelmiştir. Mizah, dışarıdan yapılan müdahalelere engel olma ve halkı bilinçlendirme amacı gütmüştür.

- Mizah, kişilerarası ilişkilerin gelişmesine, kişinin toplumda kendine yer edinmesine, toplumun bir parçası olma hissinin kazanılmasına yardım etmektedir.
- Mizah, yaşamdaki değişiklikleri benimsemeye ve bunları yansıtmaya aracı olmaktadır.
- Toplumun isteklerini ve fikirlerini dışa vurmak için mizahi anlatımdan yardım alınır.
- Mizahın ikna edici yönüyle kişilerarası iletişimde insanların konuya odaklanması sağlanmaktadır. İnsanlar mizah sayesinde karşılarına çıkan olumsuz durumlara direnebilmekte ve bunlarla başa çıkabilmektedir. Böylece olaylara farklı açıdan bakabilmekte, stresten kurtulmakta ve pozitif düşüncelere kavuşabilmektedirler.

Karikatürist Tan Oral ise mizah ile güldürünün farklı olduğu düşünmektedir:

Gülmece ya da eski deyimle mizah, beklenmedik zamanda, beklenmedik biçimde ortaya çıkan, genellikle güçlüyü alaya alan, bir hedefe yönelik, eleştirel bir tepki türüdür. Tipikliği şaşırtıcı olmasıdır. Rahatsız edicidir, ani vurur, zaman kaybettirmez, etkili olması bu yüzden. Onun için mizah çizerlerinin çizimleri birbirine hiç benzemez. Oysa Güldürü, her zaman, ayırsız herkese dönük, güçsüzü alaya alan, bilinen kalıpların tekrarı ile hoş vakit geçiren bir türdür. Eğlendirmeye ve salt güldürmeye dönük böylesi çizimlerin hemen hepsi birbirine benzer, şartlandıran ve rahatlatan. Demek ki güldürmek için, şaşırtma değil tam tersine, şartlandırma daha işe yarıyor. Eğlence dünyasında bir koro var gibidir. Mizah ise her zaman solo bir çıkıştır. Herkesin aynı havadan çaldığı ülke ve dünya orkestrasında mizah, arada bir ayağa kalkan ve aykırı bir ses çıkaran solist gibidir. Hint fakirinin yatağı bol çivilidir, hepsi de aynı boyda ve sıkça çakılmıştır, yatanın sırtına batmaz, acıtmaz. Sonuç hiç değişmez, onu izlemek eğlencelidir ve güldürür. Mizah ise, umulmadık anda, hak edenin sandalyesine bırakılan tek bir minik raptiye gibidir ve oraya oturanın kışına cart diye batar ve fena acıtır. Bu durumda gülen vardır ama artık o başka birisidir. (Oral, 2011)

Son 25 yılda mizahın önemli bir öğretim stratejisi olarak tanınması ve geçerli olmasına rağmen günümüzdeki mizahla ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunu felsefe, psikoloji ve tıp alanlarından gelmektedir. Mizah bilişsel, sosyal, duygusal ve psikolojik yönleri barındırdığı için çalışılması zor bir konu olarak düşünülebilir. (akt. Kılınç, 2008).

1.1.3. Mizah Teorileri

Felsefe ve bilim ile ilgilenen bir çok düşünür mizahın doğası hakkında yorumlar yapmıştır. Platon, Decartes, Hobbes, Kant, Schopenhauer, Darwin, Freud, Spencer ve Piaget bunlardan en çok bilinenleridir.

Mizah ile ilgili olarak birçok teori ortaya atılmıştır. Bu konuda onlarca teori sıralanmış ve bunların büyük bir çoğunluğunun çok küçük şeyler yüzünden birbirinden ayrıldığını tespit edilmiştir. Gülme kuramlarına baktığımızda temel noktalarda bile bir uzlaşmanın olmadığı gözlenmektedir. Bazıları gülmenin duyguyla bağdaşmadığı konusunda diretirken bazıları gülmeyi bir duygu olarak sınıflandırmışlardır. Keith-Spiegel bu teorilerin büyük bir bölümünü sekiz kategoride (evrim, uyumsuzluk, sürpriz, psikanalitik, ferahlama, biçimsel, üstünlük ve kararsızlık) toplamıştır. Ayrıca bu teorilerin birçoğu güçlü bir teoride olması gereken temaların büyük bir çoğunluğunu içermemektedir. Yine de farklı teoriler araştırma için farklı yollar önerebilirler. Dolayısıyla tek bir teori yerine genel bir resim çekebilmek için farklı teorilerin bir kaynaşmasını ele almak daha faydalı olacaktır. (akt. Kılınç, 2008)

Zaman içerisinde bu mizah teorilerinin farklı dönemlerde popüler olduğu gözlenmiştir. Örneğin psikanalitik yaklaşım 1940'lar ile 1950'lerde oldukça kabul görürken, 1980'lere doğru bu yaklaşım popülerliğini yitirmiştir. 1960'lar ile 1970'lerde uyarım temelli mizah teorileri ön plana çıkmıştır. Aynı dönemlerde saldırganlık üzerine yapılan çalışmaların çokluğu üstünlük ile ilgili mizah teorilerinin doğmasına neden olmuştur. 1970'lerde bilişsel yaklaşımlar psikolojide yer sahibi olmaya başlayınca, bilişsel temelli uyumsuzluk kuramları ortaya çıkmıştır. Uyuşmazlık teorisinin pratik ve entelektüel temelleri vurguladığı, psikanalitik teorisinin espri doğasının duygusal yapısını, üstünlük teorilerinin psikolojik dallanmaları, bilişsel teorisinin ise bilgi ve öğrenmeyi vurguladığı belirtilmiştir. Günümüzde bilişsel yaklaşımlar psikolojinin tüm alanlarında yaygın olduğu için mizahın bilişsel teorileri de egemen olma eğilimindedir. Ancak diğer teorilerde günümüzde etkisini sürdürmektedir. (akt. Kılınç, 2008).

Mizah teorileri içinde başat olanlar psikanalitik teori, üstünlük teorisi, uyumsuzluk teorisi ve uyarımsal/ rahatlama teorisidir.

1.1.3.1. Psikanalitik Teori

Sigmund Freud'un psikanalitik mizah görüşü 20. yüzyılın ilk yarısına damgasını vurmuştur. Bu görüşe göre çocuksu ve bilinçsiz, seksi ve saldırgan dürtüler, haz mekanizmasında önemli bir yere sahiptirler. Bu saldırgan ve seksüel anlamlar eğer mizahi yolla olursa sosyal yönden kabul edilebilir düzeye getirilir. Freud mizah ile ilgili olarak 1905 yılında “espri ve bilinçdışı ilişkileri” ile 1928 yılında mizah konulu kısa bir yazı yazmıştır. (akt. Kılınç, 2008).

Freud kendi teorisinde kişiliğin kimlik, ego ve süperegodan oluştuğunu ileri sürer. Basit terimlerle *id* biyolojik ihtiyaçları giderir, *ego* psikolojik muhakeme yeteneklerini, *süperego* ise sosyal ve etik standartları içermektedir. Psikanalize göre ailenin ödül ve cezaları çocuğun ailedeki ideal ve değerleri öğrenmesini böylece kendi ahlak sistemlerinin öğrenilmesini sağlar. Espriler birçok espri-işlem tekniklerini içerir. Bunlar yer değiştirme, yoğunlaştırma, dolaylı anlatım şeklinde sıralanabilir ve bunlar *süperegonun* dikkat dağıtıcıları olup kimlikte yer alan ve bilinçdışında bulunan agresif ve seksüel uyarıları içerirler. Bu saldırgan uyarıları engelleyen enerji bir şaka sonrasında lüzumsuz hale gelir ve gülme şeklinde bu enerji ortaya salınır. (akt. Kılınç, 2008)

1.1.3.2. Uyuşmazlık Teorisi

Bu teori günümüzde en çok kabul gören mizah teorisidir. Uyuşmazlık bütün mizahların merkezindedir. Uyuşmazlığın algılanması mizah deneyimi için gerekli bir koşuldur. Mizahtaki uyuşmazlık şakanın yapısı ile son cümlesi arasında bir uyumsuzluk olduğunda ortaya çıkar. Bu teori, kişinin beklemediği uyumsuz bir sonuçla karşılaşması; ancak bu uyumsuz sonucun başka bir mantık düzeyinde

uyumlu olması veya kişinin karşılaştığı durumların belirli kalıplara göre oluşturduğu dünyasına aykırı olması sonucu güldüğünü varsayar (*akt. Kılınç, 2008*).

Bilindiği üzere farklı teorilerin çoğu mizahın bilişsel-algısal boyutları ile ilgili bir şeyler söyler. Örneğin Freud'un espri işlem süreci ve Berlyne'nin kollatif değişkenleri bilişsel parçalara işaret eder. Uyuşmazlık teoristleri özellikle biliş üzerine eğilmiş ve mizahın sosyal ve duygusal yönleriyle daha az ilgilenmişlerdir. Bu teoriler uyuşmazlığın algısının neyin mizahi olup neyin olmadığına önemli bir belirleyicisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Eğlenceli olan şeyler uyuşmazlık, sürpriz, tuhaflık ve beklediğimizden farklı olmayı içerir. Geçmiş 250 yıl boyunca birçok filozof mizahın temelindeki uyuşmazlık fikri üzerine yorumlar yapmıştır. Mizahta farklı yazarlardan farklı noktaların vurgulandığı gözlenmiştir. Beklentiye karşı sürpriz, mekaniğe karşı tinsel, üstünlüğe karşı yetersizlik, dengeye karşı abartma, uygunluğa karşı düzensizlik. Bu noktada uyuşmazlık bunların hepsini kapsayan bir düşünce olarak söylenebilir. Algılanan uyuşmazlık ve uygun bir duygusal iklim mizah için gerekli ve yeterli görünmektedir (*akt. Kılınç, 2008*).

18. yüzyılda Beattie “gülmenin iki veya daha fazla uygunsuz, beklenmedik ve uyuşmaz parçalar taşıyan durumlarda” ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Benzer şekilde Schopenhauer'e göre gülmenin nedenini bir kavram ile bir gerçek obje arasındaki uyuşmazlığın ani algılanması olup bu uyuşmazlığın bir şekilde ifade edilmesidir. Bu yüzden mizah bizim bir şey hakkındaki duyusal algılamamız ile onun soyut bilgi veya kavramları hakkındaki yanlış eşleşmenin olduğu anda ortaya çıkar (Martin, 2008, aktaran Kılınç, 2008). Bilişsel yaklaşımlardaki temel kavram uyumsuzluktur. Mizahi uyarıda bulunan en az iki potansiyel anlamın varlığını öne çıkarır. Bunlardan ilki normal ve beklenen iken diğeri anormal ve beklenmeyendir. Uyuşmazlık çözümlemesi, ikinci anlamın aniden algılanması mizahla cevapla sonuçlanır (*akt. Kılınç, 2008*).

Uyuşmazlık ile ilgili olarak Koestler mizahtaki zihinsel süreçleri açıklamak için 'bisociation' terimini ortaya atmıştır. Ona göre bu durum, belirsiz bir hikâyeden aynı anda algılanan iki zıt sonuç olduğunda ortaya çıkar. Bu yüzden aynı olay iki farklı anlamda titreşim sağlayabilir. Aslında aynı anda iki zıt algının aktivasyonu mizahın temelidir (*akt. Kılınç, 2008*).

Koestler'e göre mizah öncelikle şaşırtmaca etkisine dayanır: iki bağlantımlı şoka. Şaşırtmak için mizahçının bir nebze üstünlüğü (düşüncenin basmakalıp alışkanlıklardan ayrılma yetisi) olmalıdır. Karikatürcü, yergici, saçmacı mizah yazarı, hatta uzman gıdıklayıcı, her biri birden fazla düzeyde iş görür. Amacı ister toplumsal bir mesaj, ister yalnızca eğlendirmek olsun, uyumsuz kalıpların çarpıştırılmasıyla oluşturulan zihinsel sarsıntılar sağlamak zorundadır. Her türlü durum ya da konuya sarsıntıyı sağlayacak olan uygun bir arabozanı zihinde oluşturmak zorundadır. Koestler'in kullanmış olduğu 'bisociation' terimi iki uyuşmaz çerçevenin üst üste gelmesi anlamına gelir veya normalde birbirinden uzakta oldukları düşünülen kavramların arasında analogiler ve çeşitli benzerliklerin keşfedilmesidir. Bisociation bilimsel keşiflerde, artistik yaratıcılık ve mizahta etkilidir. (akt. Kılınç, 2008)

Benzer şekilde Suls iki aşamalı mizah kavrama modeli önermiştir. Bu teori aynı zamanda mizahi kavramanın problem çözmenin bir yolu olduğunu da göstermiştir. Modele göre esprinin yapısı dinleyende sonuç için bir tahmin oluşturmasını sağlar. Son cümle bir tahmine uymadığında dinleyen şaşırır ve esprideki bilişsel kuralı araştırmaya başlar. Bu kural bulunduğunda uyuşmazlık kaldırılmış olur ve espri eğlenceli olarak algılanır ve ardından gülme gelir. Eğer bu kural bulunamazsa ise uyuşmazlık devam eder ve espri mizah yerine bir anlaşmazlığın sürmesine neden olur. Bu görüşte mizah uyuşmazlığın kaldırılması ve çözümlenmesinden doğar. (akt. Kılınç, 2008)

1.1.3.3. Üstünlük Teorisi

Bu kuram bilinen en eski gülme kuramıdır. Bu kurama göre, insanlığın genel eğilimi, bitip tükenmek bilmez bir güç arzusu ve galibiyet isteğidir. Gülme, adeta alay yoluyla kazanılan bir başarı sonrası, kendi kendini kutlamadır. Bu kuramın bazı taraftarları, kaynağındaki kötü niyetten ve hasetten dolayı gülmeyi insana değil, şeytana yaklaşıtırlar ve gülmenin şeytansı, hınzırca bir düşünceden kaynaklandığını, buna bağlı olarak şeytanın imlerinden biri olduğunu söylerler. Gülücün insanın en açık seçik şeytansı imlerinden ve günah elmasının içindeki çok sayıdaki

çekirdeklerden biri olduğunu kanıtlamaya, gülmeyle ilgilenen fizyolojistlerin bu korkunç olgunun ilk nedeni üstünde vardıkları ortak uzlaşma yeterli olabilecektir. Onlar gülmenin üstünlük duygusundan geldiğini söylemektedirler (*akt. Kılınç, 2008*)

Freud'un teorisinde gözlemlendiği üzere saldırganlık esprinin önemli bir yönüdür. Grönland Eskimoları arasında düzenlenen alay etme yarışları, cinayet gibi suçlar için bile bir zamanlar tek yargılama biçimleriydi. Herhangi birisiyle sorunu olan kimse, onu diğer klan ve kabile üyelerinin önünde atışmaya davet eder ve taraflar karşılıklı alay ederek birbirleriyle atıştırlardı. Bu atışma sırasında, tarafların birbirlerinin yüzüne kahkalarla gülmesine izin verilirdi. Rakibi etkileyen kahkahaları en çok kim atarsa, o tüm sayıları toplardı. Kazanan kişi orada bulunanlar tarafından galip ilan edilir, kaybedense, eğer utancı fazla ise ailesiyle birlikte topluluktan uzaklaştırılırdı (*akt. Kılınç, 2008*).

Aristoteles, gülmenin aslında alayın bir türü olduğu konusunda Platon ile aynı görüşü paylaşıyordu. Nükte bile, ona göre gerçekte adam edilmiş küstahlıktır. Bununla birlikte, insanlar kendilerine gülünmesinden hoşlanmadıkları için gülme, haksızlık yapanları yeniden doğru yola sokan bir toplumsal düzenleyici gibi hizmet verebilir.

Üstünlük teorisinin en önemli taraflarından biri de Charles Gruner'dir. Gruner'e göre mizah şakacı bir saldıridir. Gerçek bir saldırı olmayıp içerisinde fiziksel bir teması ve karşı tarafı yaralamayı amaç edinmez, bunun yerine bir insanın bir çocukla veya küçük hayvanlarla olan kavgasını (oyunun) temel alan bir şeydir. Dolayısıyla Gruner mizahın oyunun bir formu olduğunu ileri sürer. Özelde, bu oyun içinde rekabet, kazanan ve kaybedeni içerir. Gruner'e göre mizahtan kazanılan haz, zorlu bir oyunda karşı tarafı yendikten sonra aniden oluşan galip hislere benzerdir (*akt. Kılınç, 2008*).

Gruner teorisini evrimsel temellere de dayandırmaktadır. İnsanlar rekabetçi ve saldırgan eğilimleri sayesinde hayatta kalabilmektedir. Gruner gülmenin zor bir savaş sonrasında gelen'zafer çılgılığı'ndan köken aldığını ileri sürer. Başka biriyle kavga anında aşırı duygusal ve fiziksel bir enerji harcanır ve adrenalin kana salınmaya başlar. Kavga aniden bittiğinde kazanan birey bu aşırı enerjiyi dışarı aktarmak için dişlerinin gösterir, omuzlarını havaya kaldırır ve iniltili seslerle

yüzünün buruşturur. Bu yüzden gülme homeostazinin tekrar kurulmasını sağlayan fiziksel bir etmendir. Kaybeden ise bu enerjiyi ağlayarak dışarı atar.

Gruner'e göre bu zafer gülüşü modern günümüze kadar farklı şekillerde evrilerek aktarılmıştır. Dilin gelişimi ile birlikte insanlar diğerlerine fiziksel şiddetle üstünlük sağlamaktansa bunu dildeki oyunlarla yapmaya başlamışlardır. Bu tip mizahta insanlar dili kendilerine göre aşağı olduklarını düşündükleri (örneğin fiziksel veya zihinsel problemi olanlar) kişilerle alay ederken kullanır (*akt. Kılınç, 2008*).

1.1.3.4. Uyarılma/Rahatlama Teorisi

Rahatlama teorisinin değişik yorumları vardır, ancak bütün bu yorumların ortak bir noktası vardır ki, bu da gülmenin, sinirsel enerjinin ortaya çıkışı olarak görüldüğü üç aşağı-beş yukarı fizyolojik olan bakış açısıdır. Üstünlük kuramı gülmeye ilgili kuramlar üzerinde, uyumsuzluk kuramı gülmeye yol açan nesneler ya da düşünceler üzerinde yoğunlaşırken, rahatlama kuramı, bu iki kuram içinde çok az tartışılan bir soruyu yöneltir kendine: Gülme neden girdiği fiziksel biçimi alır ve bunun biyolojik işlevi nedir? (*akt. Kılınç, 2008*)

Rahatlama kuramına en erken, Shaftesbury'nin 1711 yılında yayınlanmış olduğu "The Freedom of Wit and Humor" ("Nükte ve Mizahın Özgürlüğü") başlıklı makalesinde rastlanmaktadır. Shaftesbury'ye göre, "Açık yürekli insanların doğal ve rahat ruh halleri kısıtlandığında ya da denetim altına alındığında, içinde bulundukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için başka hareket yolları arayacaklardır; ister taşlamayla, öykünmeyle, ister soytarılıkla olsun, bu insanlar az ya da çok kendilerini gösterdikleri için bu durumdan hoşnut olup, üzerlerindeki baskılardan öç almış olacaklardır." Kahkahanın sinirsel enerjinin boşalma mekanizması olduğunu ilk kez ortaya koyan Herbert Spencer, "Kahkahanın Fizyolojisi" üzerine yazdığı denemede şu sonuca varıyor: "...bilinç, bilmeden büyük şeylerden küçüklere yöneltildiğinde açığa çıkan sinirsel güç, kendini en az direnme gördüğü kanallar boyunca genişletip akar; bunlar da kahkahanın yarattığı kas hareketleridir" (*akt. Kılınç, 2008*).

Gölmek bizi tehlikeli bir durumdan kurtarmaz, kavga ya da başka şeylere neden olan şiddet ifadesi içeren kassal hareketlerden farklıdır. Bazı çağdaş psikolojik kuramlar, gülmenin, insanı bir şeylere hazırlamaktan çok, bir şeylerden alıkoymaya hizmet ettiğini önermektedirler. Spencer gülmenin, o sırada yapılan bedensel hareketlerin'hiçbir dayanakları olmadığı için', yalnızca sinirsel enerjinin boşaltılmasına hizmet ettiğini söyler (*akt. Kılınç, 2008*).

Rahatlama kuramında gülme, herhangi bir nedenle insanın içinde biriken sinirsel enerjinin boşaltılması sonucu oluşur. Gülme yoluyla gereksiz enerjiden kurtulan insan rahatlar. Sinirsel enerjinin birikmesine neden olan en önemli hadise kişinin bilincin önemli şeylerden önemsiz şeylere, hazırlıksız olarak aktarılmasıdır. Bu durumda sinirsel güç, doğal yatağından birden bire saparak yeni bir yola girer. Bu teoriye göre gülme ruhsal enerjinin mekanik enerjiye dönüşmesidir (*akt. Kılınç, 2008*)

1.1.4. Mizah ve *Humour*

Mizah konusunda birçok araştırma yapılmış, bundan sonra da yapılması kaçınılmazdır. Zira mizahın çok kapsamlı etkileri sürekli olarak insanların kafasını meşgul etmektedir. Joubert (1560), Hobbes (1651), Spencer (1860), Bergson (1899), Sully (1902), Freud (1905), Fry (1963), Tomkins (1950), Berlyne (1972), Rothbart (1973), Apter ve Smith (1977), Nerhardt (1976), Wilson (1979), Morreaul (1983), Lefcourt ve Martin (1986), Haig (1988) gibi bilim adamları bu alanda araştırmalar yaparak kuramlar oluşturmuşlardır. Tüm bu araştırmalara rağmen mizah çok iyi tanımlanmış ve dinamikleri açıklanmış bir olgu değildir.

Mizah ürünlerini; işitsel, görsel ve devinim olarak üçe ayırabiliriz. İşitsel mizah içine sözlü ve yazılı mizah girmektedir; fıkra, öykü, roman, şiir, vb. Görsel mizah için en önde gelen karikatürdür. Hacivat-Karagöz gibi Türk toplumuna özgü bir türden de söz edilebilir. Devinim mizahı olarak tiyatro, sinema, meddah ve pandomimi örnek gösterebiliriz. Bütün bunların içinde latife, şaka, nükte, iğneleme, taşlama, hiciv, alay, halt biçiminde çeşitler bulunmaktadır. (Özer, 2011)

Öte yandan mizahın humour sözcüğünün karşılığı olarak kullanmanın doğru olmadığını ve humour'un inceliğini veremediğini düşünen Hıfzı Topuz şunları söylüyor:

“‘Humeur Fransızca’da mizaç, tabiat, huy demektir. İngilizler Humeur’u Homour’a çevirmişlerdir. Yani Humeur Fransa’dan İngiltere’ye gittikten sonra Fransa’ya Humour olarak olarak dönmüştür. Bu sözcük İngiltere’de Elizabeth çağında (XVI. yy ikinci yarısında) ruhsal bir neşe durumunu anlatmak için kullanılmış, XVII. yy’da şaka anlamına gelmiştir. Humour bu anlamda komikten farklı bir içerik kazanmıştır. Komik sözcüğü genelde toplumun, yadırgadığı yanlışlar ve sapırmalar karşısında gülmesini belirtir. Humour’da ise anlamsızlara, alışkanlıklara ters düşen davranışlara karşı bir tepki vardır. Bergson’a göre Humour insanın belirli bir durum karşısında akıllıca olmayan tepki göstermesidir. Alfred Hitchcock’a göre Humour saçmalıkların kavranmasının tek yoludur. Françoise Cavanna ise Humour’u yaşamın saçmalıklarını ortaya koyarak ortaya koyarak insanı düşündüren büyüteç olarak tarif etmiş. Bu sözler ışığında Humour şöyle tanımlanabilir: Humour insanın gülünç bir durum ya da bir saçmalık karşısında ciddi bir görünüm takınarak neşesini saklaması ve duygularını soğukkanlılıkla anlatmasıdır. Mizah bu değildir elbette.

Humoristik desen çizen sanatçı ele aldığı bir saçmalığı hiç abartmadan, zarif bir biçimde çizgilerle anlatan sanatçıdır. O halde karikatürcü ile humoristik desen sanatçısı arasında da ayrım vardır. Karikatürcü geniş kitlelere seslenmeye, güncel ve popüler olmaya yönelir, geniş iletişim olanakları arar. Humoristik desen sanatçısı ise kendi çizgilerini anlayan, kendi kodlarını çözebilen humourun inceliklerini kavrayan bir azınlığa seslenmekle yetinir.

Karikatürde genelde bir kavga, bir şiddet havası egemen olur. Karikatür yıkıcıdır, toplum düzeni ile kurum ve kurallarla alay eder. Karikatürü gören kişi konuyu hemen anlar, karikatür başarılı ise kahkahayı basar. Humoristik desende ise okuyucu yavaş yavaş etkilenir, düşünür, gülümser. Tüm mesaj çizgilerdedir. Genelde desenin içine balonlar yerleştirilmez, alt yazılar (lejang’lar) yoktur. Konunun siyasal ya da güncel olması da şart değildir. Gazete karikatürünün birkaç günlük yaşamı olmasına karşılık humoristik desen uzun yaşamlı ve kalıcıdır. Bugün tüm dünyada ve bizde bu iki tür karikatür ve humoristik desen anlayışında ayrı ayrı uzmanlaşmış sanatçılar olduğu gibi iki türü bir arada götüren sanatçılar da vardır. Birinci tür desenlere ‘gazete ve dergi karikatürü’, ikincisine de ‘sanat karikatürü’ dendiği oluyor.” (akt. Şenyapılı, 2000).

1.2. KARİKATÜR

1.2.1 Karikatür Tanımı

Karikatür insanların, varlıkların, olayların hatta duygu ve düşüncelerin doğala ters düşen, olağanla çelişen, gülünç yanlarını yakalayıp bunları kimi zamanda yazıyla desteklenmiş abartılı çizimlerle bir gülmece anlatımına dönüştürme sanatıdır (Alsaç, 1994).

Karikatür çalışmaları 16. yüzyılın sonunda, Annibale Carracci'nin atölyesinde bir oyun olarak ortaya çıktı. Bu sözcüğü ilk kez, Annibale Carracci'nin Arti di Bologna'sına yazdığı önsözde 1646'da Mosini kullandı ve karikatürü gerçekliğe önem vermekle birlikte, fantezi ya da komiğe yönelik bir portre çizme yöntemi olarak tanımladı (*Büyük Larousse*, 1986).

Aydınlanmanın bir ürünün olan karikatür, İtalya'da Rönesans'la birlikte doğdu. O çağdaki adı, hücum etmek anlamına gelen 'Caricare' idi. Zamanla gelişerek günümüze dek ulaştı. "Hücum etmek" yerini "eleştiri"ye bıraktı. Onun için, bu sanatta dalkavukluğun yeri yoktur. Amacı ya sanatsal boyutlara ulaşmak ya da mizahi eleştiri yoluyla toplumları iyiye, doğruya yönlendirmektir. Gülme, güldürme tek amaç olmayıp katkısız bir unsurdur. (akt. Şenyapılı, 2003)

İtalyanca 'caricare' sözcüğünün anlamı üst üste yüklemek, (resim gibi bir ortamı taşıyabileceğinden çok ayrıntıyla doldurmaktır. Benzetme yoluyla abartmak, alay etmek anlamlarını kazanmıştır. İtalyan sanatçıların bu tür abartılı çizimlere 'caricatura' adını verdiği sözcüğün Fransızca'ya bu biçimiyle geçtiği anlaşılmaktadır. Daha sonra bütün dünyaya yayılan karikatür sözcüğü, Türkçe'ye de bu dilden girmiştir (Alsaç, 1994).

1.2.2 Karikatürün Unsurları

Karikatür anlatım aracı olarak genellikle abartılmış biçim bozmalar (deformasyonlar) içeren çizimler kullanır. Ama yalnız çizim kullanılacak diye bir koşul yoktur, yontu, kabartma, seramik gibi yaratı alanlarından yararlanılabilir, fotoğraf, film gibi

sanatları kullandığı olur. Çoğu kez abartma ve biçim bozma karşılığında ‘karikatürize etmek’ deyişinin anlattığı gibi yazında tiyatro ve sinemada, hatta müzikte bile kullanılabilir. (Alsaç, 1994)

Karikatür, önceleri sadece kişilerin portreleriyle ilgilenirken daha sonra olayları, sosyal konuları ele almış ve bu gelişmeler sırasında çizgi anlayışı ve teknik açıdan da değişimler göstermiştir. Baskı makinesinin gelişimine paralel olarak karikatür daha da yaygınlaşmıştır. Karikatür gazetelerle, dergilerle, sergilerle hedef kitlesine ulaşmaya çalışırken, daha sonra TV’ye girmiş, bilgisayara girmiş, internet ağı ile yepyeni bir iletişim olanağına kavuşmuştur (Özer, 2004).

Karikatür iki ana kümeye ayrılır: İnsanların gülünç anlatımı olan portre karikatürü ile olayların gülünç yanını ortaya koyan konulu karikatür. Bütün öteki sanat yapıtları gibi karikatürde kendi başına var olabileceği gibi bir ileti (mesaj), bir bildiride taşıyabilir. Başka bir deyişle karikatür yalnızca güldürmek, eğlendirmek için yapılabileceği gibi bir konu üstünde düşündürmek, bir olaya dikkati çekmek amacıyla da kullanılabilir. Karikatür geleneksel olarak toplumsal eleştiri amacına yöneliktir. Sanatçıları da yapıtlarının elden geldiğince çok sayıda okuyucu/izleyiciye ulaşmasını amaçlar (Alsaç, 1994).

Karikatürde bulunması gereken üç öge vardır: a) çizgi ögesi b) güldürme ögesi, c) düşündürme ögesi. Bu üç öge her zaman bir arada olmayabilir. Bazı karikatürler çizgi ögesi ile güldürme ögesini içermekte, bazıları çizgi ile düşündürme ögesini içermektedir. Burada çizgi ögesi mutlaka gerekli olmakla birlikte diğer öge çizer tarafından anlayışa göre tercih edilmektedir. Ancak ideal olan güldürürken düşündüren ve iyi bir çizgi ile oluşturulmuş karikatürdür (Özer, 1994)

Çizgi aracılığıyla resim oluşturma tekniğinin geniş imkânları günümüzde kimi açılardan farklı amaç taşıyan, bu nedenle de farklı okuru/izleyici hedefleyen anlatım türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İletişim teknolojisine koşut olarak geliştirilen bu türler yazılı ya da yazısız durağan çizgisel resim ile ya da sözlü ya da sözsüz hareketli çizgisel resim ile oluşturulmuş katışık kompozisyonlardır. Günlük dilde ‘‘çizgi roman’’, ‘‘çizgi film’’ diye de anılan, ayrıca, günlük gazeteler için hazırlanan çizgili kısa öykü, çizgili fıkra, nükte, taşlama denilebilecek kompozisyonları da

içeren bu türler genellikle karikatür sanatının çerçevesi içinde ele alınmaktadır. Karikatür, deyim yerindeyse, *enklitik* (iki temel sanat dalına dayanmadan ayakta duramayan) bir sanattır: resim ve yazın sanatına. (Sümer, 1999)

Sanılmasın ki yazılı karikatürden söz ediyorum. Gerçekte karikatürün kendisi bir tür yazıdır: resimsel simgelerle oluşturulan bir yazı. Bu nedenle karikatür, yalnız resim sanatından değil, yazın sanatından da pay alır ve bu payları dil kurmak üzere birleştirerek var olur. Bu birleştirmeyi dil kurmanın bütün sanatsal anlatımlar için geçerli yöntemine ayak uydurarak, yani metafor yaparak sağlar: gösterilenin (yaşantının) yerine çizgi-resimsel gösteren koyar, böylece sanatsal gösterge oluşturur (Sümer, 1999).

Araç olarak çizgi ve çizgi ile oluşan resim, karikatür sanatını amacına ulaştırmada yeterli olmaktadır. Anlaşıyor ki karikatürü sanat yapan şey, öbür sanatlardan farklı araç gereç kullanmasında değil, farklı amaç taşımasında aranmalıdır. Karikatür sanatının amacı yaşantıları, eleştirmek üzere, tartışmaya açmaktır. Bu da bir çözümlemeye (analize) yönelmek demektir: yaşantıları oluşturan imgesel öğeleri önce ayrıştırmak ve böylece yaşantıyı sosyo-politik ve sosyo-psikolojik bir eleştirinin nesnesi haline getirmek, sonra yeniden birleştirerek bir kompozisyon, bir bütünlük içinde duyumsatma. Karikatürü sanatsal etkinlik yapan şey bu duyumsatmayı başarmasıdır. Bu nedenle karikatürde metafor işlemi, deyim yerindeyse, ters yönde yürütülmelidir: yaşantının yerine konulmuş biçimi karikatür yerinden etmelidir; onu yaşantıdan ayırarak eleştirel gözün önüne sermelidir. Bu sergidir karikatür. (Sümer, 1999)

Böylece karikatür, aynı anda, hem gizlenmiş niyetin üstündeki örtüyü açar, hem bu niyeti gizleyen aklı gözler önüne serer. Karikatürün içerdiği gülmece ise gerçek niyetini gizleyen aklın, deyim yerindeyse, suçüstü yakalanmış olmasından doğar (Sümer, 1999).

Karikatürün dil kurmak için başvurduğu metafor işleminde doğal ve kültürel varlık alanlarından alınan hazır biçimler simgesel işlev yüklenilerek (biri öbürünün yerine konularak) dilsel göstergelere dönüştürülür. Öte yandan simgeler arası metafor ile de yeni göstergeler üretilir. Eski çağlardan beri yazın sanatında da başvurulan en yaygın

metaforlardan biri insanın yerine hayvan, hayvanın yerine insan konulmasıdır (Sümer, 1999).

Bir biçimi karikatürde görülen türden abartmak ya da bozmak, aslında bir varlığı doğal ya da alışılmış ölçüler yerine, doğal olmayan ya da alışılmamış ölçülerle biçimleyerek, yeni simgesel içerikler oluşturmak üzere, metafor yapmaktan başka bir şey değildir. Bu tür metaforlar, kendi ayaklar üstünde duran bir karikatür sanatı yok iken de, çok eski çağlardan beri resim, heykel ve yazın sanatlarında yapılagelmiştir (Sümer, 1999).

Karikatür sanatında görsel kılınan yaşantılar, yazın sanatındaki yergi türlerinin konu edildiği türden yaşantılardır. Yergide, saldırı hedefi kusurdur. Kusur toplumsal yaşamda etik değerlere aykırı düşmekten doğar. Nasıl, felsefe ve bilimde akla aykırı olanın saptanması ve giderilmesi amaçlanıyorsa, yergide de kusurun sergilenmesi ve düzeltilmesi amaçlanır. Yergide, saldırı konusu olan kusur, yerel-kültürel değerlere aykırı olandan başlayarak, evrensel etik değerlere aykırı durumları ve yapıp etmeleri de kapsayan geniş ve görel bir kavramdır (Sümer, 1999).

Yazın sanatındaki örneklerinde de görüldüğü gibi, yergi (hiciv, satira) kusur karşısında duyulan öfkeden doğar. Yergide öfke açık bir dille, doğrudan saldırarak kusuru sergiler. Açık saldırının dışında kalan eleştiri imkânları (taşlama, komedi, mizah öyküsü gibi) ise yergiye çeşitli oranlarda gülmece (mizah) ögesinin katılmasıyla ortaya çıkmıştır. Yergide eleştiri öfkeden doğar ve öfkeye yol açar. Gülmede ise öfkeden doğar, ama gülmeye yol açar; böylece kusur gülünç kılınarak eleştirilir. Yazın sanatında ta Eski Yunan komedyasından bu yana gülünç kılmanın anlatım araçları olarak yerleşik kişilik biçimleri (tipler) oluşturulmuştur. Bu tipler, eleştiri konusu kusura (yaşantıya) ilişkin imgesel biçim abartılarak ya da bozularak elde edilmiştir (Sümer, 1999).

Karikatürde gülmece her zaman yalnızca çizimler aracılığıyla sağlanmadığı, buna yazılı-sözlü anlatımların da eklendiği görülüyor. Gerektiğinde sözcük oyunlarına bile başvurularak gülmece pekiştiriliyor. Bunun en iyi örneklerinden biri karikatürcü Nezih Danyal'ın bir kitabına verdiği *Globanatolizeşın* başlığıdır. Sanatçı böyle bir sözcük kurgusuyla dikkatleri küreselleşmeyle ulusallaşma ilişkisi/çelişkisi üstüne

çekmek istiyor. Yazılı-sözlü anlatımlar çizimlerle ne kadar bütünleşebilirlerse o kadar etkili oluyorlar. Yalnızca çizimlere dayanan anlatımların soyut düzeyde kalma ve izleyiciye seslenememe tehlikesi var. Ağırlıklı olarak yazılı-sözlü anlatıma dayanan karikatürler de, resimlenmiş fıkralar gibi, çizimlerin geri planda kalmasına yol açabiliyorlar. Her ikisinin de belli bir denge içinde kullanılması başarı düzeyini yükselten bir etken oluyor (Alsaç, 1999).

Karikatürün tarihsel gelişmesi çeşitli zamanlarda ve yerlerde onun farklı yönlerine ağırlık verilmiş olduğunu gösteriyor. Kimi zaman grafik anlatım önde gelmiş, kimi zaman yazılı anlatıma ağırlık kazanmış. Bir dönemde çizimler oldukça ayrıntılı, hatta kimi zaman gerçekçi bir biçimde ele alınırken başka bir dönemde onların daha yalın, biçemselleştirilmiş hatta oldukça soyut düzeylerde tutulduğu görülüyor. Ama hepsinde gülmece ögesi hiç azalmadan yer alıyor (Alsaç, 1999).

Karikatür; uzun yıllar değişim ve gelişim evreleri geçirdikten sonra günümüzde iki yönde ilerlemektedir. Birincisi; siyasal ve sosyal her konuyu ele alan, geniş halk yığınlarına seslenen, abartıyı çok kullanan, güldürme amaçlı, dergi ve gazeteler için çizilen yazısı bol, ömrü kısa karikatürler. İkincisi; güldürmekten çok düşündürmeye önem veren, abartmaya fazla başvurmayan, kültür düzeyi belli bir seviyenin üstünde olanlara seslenen, anlaşılması için bir çizgi dili bilmeyi gerektiren, yazısı az, ya da hiç olmayan, uzun ömürlü sanatsal karikatürler. (Özer, 2004)

Nguyen Huu Duc (2004) ise karikatürü güzel, zeki, çekici ve komik tavırlı bir bayanla benzerlik taşıdığını ifade etmiş ve karikatürün şu üç unsurunu dile getirmiştir:

a) Sanat Unsuru: Karikatür, güzel sanatların bir dalıdır ve diğer dallardan farklı olarak bir nesneyi komik ve eğlenceli bir biçimde çizme yoluyla mizah üretir. Karikatürcü, çizimde komiklik için abartma, çarpıtma, deformasyon, sıra dışılık gibi yöntemlere başvurur. İyi bilinen bir karikatürcünün kendine has bir çizim tarzı vardır.

b) Fikir unsuru: Fikir, konuyu tanımlar, karikatürün ruhunu temsil eder ve seyircilere istenilen mesajı gönderir. Bir karikatürün fikir unsurunu anlamak için eserin anlaşılabilirliğine bakılabilir. Fikir unsur, politik karikatürde doğru ve yanlışları belirterek insanların bilincinde ne kadar etki bıraktığına karar verir. Karikatür ortaya çıkınca, izleyiciler için

komik mesajı vardır. Günümüzde karikatür, tercüme olmadan fikirleri yayan bir sanat dalıdır. İnsanlar kültür bilgilerini diğerleriyle paylaştığında ifadesi evrenseldir

c) **Mizah unsuru:** Mizah karikatürlerin var olma nedenidir. Mizah olmadan karikatür olmaz.

1.2.3 Karikatür Çeşitleri:

Karikatürü genel olarak üç ana bölüme ayırabiliriz:

- a- Yazılı karikatür (konuşma balonlu)
- b- Yazısız karikatür (sanatsal)
- c- Alt yazılı karikatür (lejand ekli). (akt. Coşkun, 2009)

Beyin uzmanlarına göre yazılı karikatür için beynin tek lobu yeterli olurken, yazısız karikatürü anlamak için beynin iki lobunun da kullanılması gerekmektedir. Çünkü beynin sol serebral yarı küresi daha çok okuma, dil, yazma, aritmetik ve diğer rasyonel beceriler ile ilgili iken, sağ serebral yarı küresi ise uzamsal, ilişkisel ve sanatsal beceriler ile ilgilidir (akt. Coşkun, 2009)

Öte yandan karikatürü ifade tarzı ya da karikatürün anlayışına, tekniğe ve kurguyapı anlayışına göre incelemek mümkündür (Uslu, 1999):

a) İfade Tarzı Ya Da Karikatürcünün Anlayışına Göre Karikatür:

Yazılı ve yazısız karikatürler vardır. Yazılı (absürd-günlük) karikatürler; daha çok günlük gazetelerde çizilen, çoğunun esprisi kalıcı olmayan karikatürlerdir. Ticari kaygı taşıdığı ve geniş kitlelere ulaşmaya çalıştığı için çizgiyi yazı ile desteklemektedir. Yazısız (grafik-ciddi) karikatürler ise sanat kaygısı taşıyan karikatür çeşididir. Çok zorunlu olmadıkça yazı kullanılmaz. Uluslararası dil olma özelliği taşıyan karikatür türüdür. Espri kalıcıdır.

b) Tekniğe Göre Karikatür:

Renkli ve siyah beyaz karikatürler vardır. Renkli karikatürler; kuru boya, pastel boya, guaj boya vb. kullanılarak renklendirilir. Siyah-Beyaz Karikatürler ise renklendirilmez. Beyaz zemine genelde siyah çini mürekkeple çizilir. Siyah-beyaz çizgi ve leke zıtlıklarından yararlanır.

c) Kurgu-Yapı Özelliğine Göre Karikatür:

Tek kare, çok kare ya da bant karikatürler mevcuttur. Tek kare karikatürler; espri bir tek karede yani bir aşamada anlatılır. Çok kareli karikatürler; 2-3 genelde en fazla da 4 karede anlatılır. Bant

karikatürler ise seri olarak çizilen belirli bir mekânda geçen olayları ve belirli tipleri ele alan karikatür çeşididir.

1.2.4. Mizah-Karikatür İlişkisi

Karikatür mizahın en vurucu en etkileyici şekillerinden biridir. Nezih Danyal karikatür-mizah ilişkisini şöyle anlatmaktadır (1999):

Sorunun var olduğu yerde mizah da vardır. Çelişkiler sonucu ortaya çıkan soruna el koyar, bu çelişkilerden yararlanarak, kendi yöntemleriyle sorgular. Yukarıda söz ettiğimiz gibi soruna ilişkin olayları, kişileri, kurumları şakayla, alay ederek, hicvederek sorunun gerçek nedenlerini irdeler. Mizah gibi, nerede sorun varsa orada karikatür de vardır. O da çizgisel anlatımıyla mizah yaparak sorunların üstüne gider. Karikatür, sorunların gerçek nedenlerini ortaya koyarken kendi yöntemlerini kullanır. Sorunlara, insanlığın daha güzel bir dünya ortamında, daha iyi koşullarda yaşamasını amaçlayan bir görüşle bakar ve sorunları bu bakışla eleştirir. Çarpıtılarak kendisine yansıtılan sorunlarına insanın yabancılaşmamasını, kendi sorunlarına sahip çıkmasını önerir.

Karikatür mizahi çizgiyle mizah yapmak diye tanımlanır. Karikatürün hem çizgisinde, hem de içeriğinde mizah vardır. Mizah öğelerini olduğu gibi kullanmaz, çizgiyle anlatılacak biçimde yeniden oluşturur. Modern karikatür bir fıkrayı, bir hicvi olduğu gibi alıp çizgilemez.

Karikatür sanatı, resim sanatında olduğu gibi, yaşantılara sadece görsellik katmak amacını gütmaz. Karikatürde yaşantıları eleştirmek üzere, tartışmaya açmak amaçlanır ve şunlar analiz edilir: Yaşantıları oluşturan imgesel öğeleri ayrıştırdıktan sonra yaşantıyı sosyo-politik ve sosyo-psikolojik bir eleştirinin ürünü haline getirmek ve bunları yeniden birleştirerek bir kompozisyon, bir bütünlük oluşturmaktır (Sümer, 1999)

Karikatür sıkıştırma, sentez, toplayıcılık, konsantre, güç, dolgunluk (bolluk), parıltı, havai fişek, ilham, terleme, yalnızlık, ilahi, beddua, hançer ve kandır. Mizah zerafet, yaşam kavramı, diyalog, yaşama, analiz, düşünce, ruh hali, cömert, hareketlilik, şans ve kaderdir. Bu ikisi karşılaştığında ruhani mutluluğa, erdeme yönelmeye, normale açılmaya, güzelliğin ifşasına, ruhun uzun uzun düşünmesine ve fikrin

gerçekleşmesine sahip oluruz. Diğerlerinin hiç kimse olduğunu düşündüğümüzde bu dünyayı daha kolay terk edebilirsiniz. Fakat karikatür ve mizah olduğunda terk edebilir misiniz? Bu ölümsüzlüğün sırlarından biridir. (Stanculescu, 1999)

Cenap Şehabettin “Karikatür hakikatin kabak duruşudur” demektedir (*akt. Şenyapılı, 2000*). Vasquez de Sola ise daha sert bir dille şunları söyler: “Karikatür ‘Allah kahretsin’ demenin en kibar yoludur” (*akt. Baran, 2009*).

Nieuwendijk ise karikatürü şöyle yorumlamaktadır (2011):

Gaddarlığı tahammül edilebilir kılmak, bir mesajı bir latifeye saklamak, açığa kavuşturmak, yorum yapmak... Hepsi bir karikatüristin açığa vurduğu nedenlerdir. İyi bir karikatürist asla açık bir mesaj vermekte başarısız olmaz. En iyi yol mizahi bir şekilde onu sıdırmak, sadece bir uyarıda bulunmak değil, konuya parmak basmaktır. Mizah ihtiyaçtır. İzleyiciyi gülümsetecek, göz kırpacak, anlayacak ve hatırlayacaktır. Bugün karikatüristler toplumun çok saygı gören şakacı insanlarıdır. Biz karikatüristler bir çeşit komedyenleriz, sözel olarak değil özel çizimler yoluyla, mizahi karikatürler çizerek, politik yorumlarla, toplum üzerine özel görüşler aracılığıyla.

Mizah bir mesajı güçlendirir. Eğer mizah kullanılmamışsa, çizim sadece bir resmin yorumlu çizimi olur. Kötü değil ama gerçekten bir karikatür değil, onu şekille açıklamaya çalışan bir mesaj olarak adlandırabiliriz. Eğer bir karikatürist Bush’un portre karikatürünü çizerse onunla alay etmek için işe yarar. Fakat biz hâlihazırda Bush’un ne kadar komik olduğunu biliyoruz. Daha etkileyici olanı Amerikan başkanının umutsuzca “Hiç kitle imha silahı buldunuz mu?” diye sorarken bir doktor veya dış hekimi tarafından muayene edilen Saddam’ın karikatürüdür. Bu mizahtır, gülümsersiniz, mesajı alırsınız. Daima bir karikatüre biraz mizah katın. Eğlendirin. Anlamsız kılın. Açığa kavuşturun. Göz kırptırın...

Karikatürün anlatımı mizahın anlatımıdır: Mizahı, gülmece ile, gülmekle eş tutmamak zorunludur; çünkü mizah canımızı sıkabilir, derin acılar verebilir (İnam, 1999).

Karikatür, çizgiyle mizah yapma sanatıdır. Başka bir deyişle, mizahın çizgiyle en yalın anlatımıdır (Odabaşlı, 2004).

1.2.5. Karikatür Tarihçe

1.2.5.1. Dünyada Karikatür

Karikatür sanatının köklerini çok eski devirlere, ilkel insanın mağara çizimlerine, dayandırmak mümkündür. Mağaralar, eski çağ insanların, onların sanatı da dâhil yaşamının pek çok görünümünü korumaktadır. Tarih boyunca insanlar tarafından yapılan duvar çizimlerinin epey örneği vardır. Mağara duvarları ve kayalar üzerinde Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik dönemlerden kalma bir hayli çizim mevcuttur. Avrupa’da Paleolitik çağda, Cro-Magnon insanları tarafından, mağara duvarlarına abartılı boyutlarda çizilmiş yabani hayvan figürleri, ilk sanatsal aktivitelerden biri olarak görülmektedir. Fizan’da Ti-n Lalan bölgesinde Neolitik zaman insanına ait kaya resmi, büyük kulakları ve fallusuyla insanımsı bir yaratığı andırmaktadır. Türkiye’de Çatalhöyük Neolitik dönemi yerleşimlerinde ayakta veya oturmuş vaziyette bulunan tombul, kısa, göbekli, iri göğüslü ve kalçalı yontu kadın tiplerini karşımıza çıkar. İspanya’nın doğusunda Remigia mağarasında Mezolitik döneme ait avcı, av, ayin ve dansçı çizimleri mevcuttur. (Gascoigne, 2009)

Geçtiğimiz yıllarda araştırmacılar şimdilik dünyanın en eski sanat eserleri sayılabilecek duvar çizimlerinin, kuzey İtalya’daki bir mağarada bulunduğunu açıkladılar. Bulunan beş çizimden üçünün neyi simgelediği anlaşılmazken, diğer ikisi dört ayaklı bir hayvan ile 18 cm uzunluğunda hayvan başlı bir insan formunu temsil etmektedir.

Avcı-toplayıcılar, mağaraların duvarlarına bu motifleri niçin çizmiş olabilecekleri önemli bir araştırma konusudur. Kabile toplulukları ile ilgili bulgular amacın sadece dekorasyon olmadığını kesinleştirmektedir. Sanat olarak tarif ettiğimiz etkinliğin temelini, din ve büyü merkezli olduğu bilinir. Ama kimse, prehistorya insanını bu aktiviteye iten sarıh dürtüyü tam manasıyla kavrayamaz. Bununla ilgili teoriler az değildir. “Büyünün, avda avcılara yardım etmek mi, yoksa vahşi hayvanların sürülerini artırmak için mi” veya dinsel manasıyla, gizemli ve kutsal mekanın

derinliklerinde şamanın transa geçmesine yardımcı olmak için mi olduğu, teorisyenler tarafından tartışılır durur. (Gascoigne, 2009)

Avrupa ve Asya'dan, Afrika'ya yeryüzünün pek çok noktasında keşfedilmiş ve keşfedilmeyi bekleyen bu çizimler, karikatür sanatının ilk örnekleri olabilir mi? İnsan doğasında alaya almak ve karikatürleştirmek için bir eğilim gözükür. Bu, gerçekten derince bir his olarak toplumun ilkel bir durumunda, “insanlar tarafından gösterilen en erken yeteneklerin biridir”. Eski zamanlardan günümüze mizah sanatını resimlemelerle inceliyor olan kitapların Fransız yazarı M. Jules Champfleury 1865'te yayınlanan “Histoire de la Caricature Antique” adlı yapıtında hayvan suretindeki insan resimlerini karikatür addederek bu sanatın eski çağlarda ortaya çıktığını öne sürer (*akt. Gündüz, 2009*).

Hıfzı Topuz, karikatürün kökenini tarih öncesi çağlara dayandırmakla beraber, karikatür adlandırmasının gülme ya da alay unsuru barındırmayan çizimler için geçerli olmadığı görüşünde:

“O çağların insanları o desenleri gülmece amacıyla değil başka amaçlarla yapmışlar. Onlar belki bu desenlere hiç gülmemişler, biz gülüyoruz. Bunlara karikatür diyebilir miyiz? Bu günkü bakışımız açısından bunlar karikatüre benzeseler bile karikatür sayılmazlar.”

Fakat İspanya'nın doğu bölgesindeki Paleolitik çağdan kalma resimlerde, bazı dikkat çekici ve gülünç sayılabilecek olaylar çizgilerle anlatıldığı için bunları karikatür türünden saymak mümkündür diyor (*akt. Gündüz, 2009*).

Atila Özer'in karikatürü çağrıştıran ilk biçimler Paleolitik çağdan kalmadır görüşüyse Topuz'u destekler mahiyettedir (1994). İsmail Kar, Cezayir'de Tassili kayalıklarında, Fransa'da Areiege'de Üç Kardeşler Mağarasında, Doğu İspanya'da Cueva'da Remigia mağaralarında ve Castellon'da Casuble Boğazında bulunan taş üstü gravürlerinden bazılarının karikatüre benzemekte olduğu ve bu nedenle vaktiyle o çizimleri yapmış olanları “karikatürcülerin ilk atası” saymanın yanlış olmayacağı düşüncesine katılıyor (Kar, 1999).

Anlaşıldığı üzere tarih öncesinden kalan birçok eserin ortaya çıkış amacı, onları karikatür kapsamına koymamız için engel oluşturmaktadır. Yine de görüşlerden hareketle bu sanatın en eski tasarımlarına, ilk kuşağın vahşi canlılardan, sıcak ve soğuktan yahut yağmur mevsiminden korunmak için barındığı mağaraların duvarlarında rastladığımızı söylersek pek de yanlış söylemiş olmayız.

Öyleyse herhangi bir figüre ya da tasvire karikatür nitelemesi yapabilmek için çizginin sadece ilgi çekici, sıra dışı yahut abartılı bir yanı bulunmakla kalmayıp meydana getirildiği zaman ve toplumda gülünçlük hissi uyandıracak bir takım unsurları da kendi içinde barındırıyor olması gerekir. Peki, gülünç olan nedir?

Aristoteles ve Arthur Schopenhauer’a göre gülmeyi yaratan güç; aykırılık ve uyumsuzluktur. Henri-Louis Bergson, bu iki muhalif durumun, bireyin toplumla olan ilişkisinde, daha da önemlisi bireyin toplumsallaşma sürecinde ön plâna çıktığını, “gülmeyi anlamak için onu doğal ortamına, yani topluma yerleştirmek gerektiğini” ifade eder. (akt. Gündüz, 2009)

İbn el-Matran, İshak bin İmran, Ebu Hayân el-Tevhidi gibi doğulu filozoflara göre kişi, zihninde tecrübelerle örülmüş şemalara uymayan bir gülünç durumla karşı karşıya kaldığında “ruhun şaşkınlığı” neticesinde gülmektedirler. Şema olarak nitelendirilen zihinsel kalıplar; bireyin inançları, ön yargıları, tercihleri ve alışkanlıklarıdır. Bunları kişinin içinde bulunduğu çağ ve toplum biçimlendirir. Bugün geçmişte ne amaçla yapıldığını hala tam olarak anlayamadığımız birçok desene gülebiliyorsak onların, bulunduğumuz çağın inanç ve alışkanlıklarıyla örtüşmeyen niteliklere sahip olmasındandır. Belki de insanlık, tarihte bu desenlerin bizde bir tutam gülünçlük hissi bile uyandırmamış olanlarına gülmüştü. Bunu bilmek, hâlihazırda imkânsız görünüyor (akt. Gündüz, 2009).

Baudelaire, gülünç bir yükseklik ya da kendi yüksekliğine inanma imi olduğu içindir ki uluslar, yükseldikçe kendilerinde gülünç motiflerin arttığını göreceklidir demektedir. Onun bu sözlerine kulak verecek olursak, belki de antik çağda

tanımlanabilir bir artistik stil kurmak için bakılacak ilk medeniyet Mısır olabilir. Egiptologlar, Antik Mısır'da karikatürün olduğuna ilişkin belgeleri ortaya çıkarıyor. Biraz hayret verici bir durum, çünkü insanlar bütün eski vesikalarda, papirüslerde, yontularda tanrıların ve mukaddes saydıkları varlıkların erkini sembolleştirmeyi amaçlamışlar. Kutsiyetin alay mevzusu olmasından kuşkusuz söz edilemez. Ancak eski Mısırlılar başka şeyleri de vurgulamaya çalışmışlar, bunlar karikatür konusu olmuş. (akt. Gündüz, 2009)

Mısırlılar, insan çizimlerini hayvan suretinde yaptılar ve her zaman bu çizimlerin nedeni kesin olarak bilinmemektedir. British Müzesi'nde bulunan, Rameses III'ün zamanından kalma papirüste, bir aslan ile antilop dama oynarken resmedilmiştir. Aslanın yanında bir sırtlan flüt çalar ve görünüşe göre bir kedi de eğri bir değneği dalgalandırıyor gibidir. Bu papirüs, modern çizgi resimlerin prototipi sayılmaktadır. "Söz konusu çizim *Book of the Dead*'de görülen dama oynayan iki insanın parodisi olabilir." (akt. Gündüz, 2009)

Sanatçılar böyle birtakım sahneleri, kireçtaşı veya papirüs parçalarına çizerek alaya almak maksadıyla hayvanlara insanca hususiyet ve roller atfetmişlerdir. Mısır, yönetimle alay etmek ve kusur bulmak için kullanılan bu sanatın en erken modelleriyle doludur. Bu yapıtlarda güldürü amacı yoktur. Ancak Yunanların kendi tanrılarını alaya almış olduğu görülmektedir. Oldukça zengin olan Roma mizah sanatı birçok karikatür örneğini kapsamaktadır. Antik Roma döneminden sonra 1300 yıl boyunca karikatür, Orta Çağ'da dinsel mimari sahasında dikkat çekecek derecede garip ve gülünç heykellerin yer aldığı kiliselerde karşımıza çıkmaktadır. Neticede karikatür sanatı anlamsal açıdan, konseptte abartma ya da biçimsizleşmeye giderek gülünç dış vurumun özlü bir ifadesi olarak düşünüldüğünde, ondan arta kalan ilk izler tarih öncesi dönemlerin mağara resimlerinden, Antik Mısır, Yunan, Roma Medeniyetleri sanatına, oradan da Orta Çağ dinsel mimari sahasına dek ulaşmaktadır. 15. Yüzyılın sanata en büyük katkısı baskı tekniğinin bulunmasıyla karikatürün çoğaltılarak daha fazla izleyici kitlesi karşısında kendi sesini duyurabilmesine olanak sağlamış olmasıdır. O nedenle çoğu araştırmacı bu sanatın başlangıcını 17.yüzyıl olarak değerlendirmektedir. (akt. Gündüz, 2009)

Baskı tekniklerindeki ilerlemeler neticesinde neşriyat hayatı gelişmiş, dergi ve gazete sayısında hatırı sayılır derecede bir artış gözlenmiştir. Fransa’da 1830’da yayımlanan ilk karikatür dergisi *La Charivari* ile karikatür tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. 17. yüzyıla kadar sadece portre olarak değerlendirilen karikatür daha sonra konulu anlatıma dönmeye başlamıştır. Genellikle altyazılı olan bu karikatürlere fıkra resimlemek gibi bir işlev yüklenmiştir. 1900’lü yıllarda karikatür anlayışında köklü bir değişim meydana gelir. Önceleri alt yazılı olarak sunulan karikatür, bir grup sanatçının eğilim göstermesi sonucu yazısız ve sadeleştirilmiş bir anlatım tarzıyla biçim değiştirmeye baslar. (Özer, 1994))

1.2.5.2. Geçmişten Günümüze Türk Karikatürü

Bazı araştırmacılar yazılarında, Avrupa’da karikatür sanatının köklerini Antik Roma ve Yunan medeniyetlerine kadar götürürken, Türkiye’ye geldiklerindeyse bu sanatın Tanzimat’la başladığını ileri sürmektedirler. (Alsaç,1994)

Selçuklu dönemi mizahının zirve sembolü Nasreddin Hoca, Türk çizgi mizah geleneğinin yaratılmasında önemli bir unsur olmuştur. Onun hemen hemen her hikâyesi Anadolu’nun bilgece ve canlı bir ironisi gibidir. Abidin Dino, Nasrettin Hoca hikâyeleri için şöyle demektedir:

Nasreddin Hoca hiçbir şey çizmiş değil elbet, fakat her hikayesinde mutlaka güldürücü bir eylem vardır. Hani neredeyse bir çizgi... Teker teker bütün hikâyelerini dinlerken örneğin Nasreddin Hoca’nın gölü karıştırması gözümüzün önüne geliyor. “Ye kürküm ye hikâyesi” Yani kürkünü bir davette kasıkla beslemesi. Ya da cübbesinin merdivenlerden aşağıya düşmesi... Her bir hikâyesinde mutlaka ve mutlaka güldürücü bir eylem var... Hikayelerini dinlerken gözümüzün önüne çizgiler geliyor neredeyse. Onun bir hikayesini dinlediğim vakit mutlaka görüyorum anlatılanı. Nasreddin Hoca’nın görüş açısı oldum olası karikatürcülerimizi etkilemiştir. Öncümüz Nasreddin Hoca, çizgilerimizin piri odur. (akt. Gündüz, 2009).

Hıfzı Topuz’a göre de Türklerin dünya görüşünü, nükte gücünü, müstesna kavrayışı ve zekâ inceliğini en güzel şekilde yansıtmayı başaran, adeta çizgisiz karikatürler addedilecek Nasreddin Hoca hikâyeleri, Türk seyirlik oyunlarının en önde gelen türü, zengin tasvir ve imgelem gücüne sahip çizgileriyle bir hayal ve gölge oyunu olarak

Karagöz’de hayat bulmuş gibidir. Halk tiyatrosu geleneği içindeki oyunların en yaygınlarından biri de orta oyunu için Abidin Dino, bir röportajında; “Orta Oyunu canlı karikatür alanına giriyor, resamlara örnekler yaratıyordu. Dümbüllü’nün canlı yüz karikatürleri, Leonardo da Vinci’nin çizgi karikatürlerine çok benzer” demektedir. Türk-İslam çizgi sanatının bir örneği olan minyatür ise varlıkların tabiattaki şekillerini deforme ederek yahut abartarak vermektedir.

(akt. Gündüz, 2009)

1.2.5.2.1. Tanzimat Dönemi Türk Karikatürü

Osmanlı toplumunu sözel kültürden, yazılı kültüre taşıyacak olan resmi matbaanın, 1727 tarihinde gelişle beraber basın-yayın hayatı baslar. Matbaanın yayın dünyasındaki önemli bir göstergesi gazetecilik ve dergicilik olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda bu alanda bir hareketlilik oluşur. Osmanlı İmparatorluğunda ilk karikatür, 1867’de nesrine başlanan *İstanbul* gazetesinde görülür. Ali Reşat ve Filip Efendi’nin 1868’de yayın dünyasıyla tanıştırdığı *Terakki* gazetesi, 1870’te aynı adı taşıyan bir mizah eki vermeye baslar. *Diyojen*’den sonra; *İbretname-yi Âlem* (1871), *Hayal* (1871), *Çingiraklı Tatar* (1872), *Latife* (1873), *Kamer* (1873), *Şafak* (1874), *Kahkaha* (1874), *Geveze* (1875), *Meddah*(1875), *Çaylak* (1876) gibi birçok mizahi yayınla karşılaşmaktadır. (akt. Gündüz, 2009)

II. Abdülhamid’in Mebuslar Meclisi’ni kapatıp anayasayı askıya almasıyla yeni bir dönem baslar. Bu dönemde karikatür de “Jön Türklerle birlikte sürgüne çıkmıştır”. Ancak Jön Türkler mizahi yayınlara gittikleri Avrupa ülkelerinde devam etmişler ve bu yayınları gizli gizli Osmanlı ülkesi sınırları içine sokmayı başarmışlardır.(Özer, 2007)

Jön Türklerin yayınları arasında karikatüre yer verenler; *Beberuhi* (1898), *Davul* (1900) ve *Tokmak* (1901) isimli yayınlardır. Turgut Çeviker, dönemin karikatürlerini, dilinin sloganik yapısı ve cesur söylemlerinden ötürü “militan bir karikatür serüveni” olarak tanımlar (akt. Gündüz, 2009).

1.2.5.2.2. Meşrutiyet Dönemi Türk Karikatürü

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve 24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte öncesinde denetim altında tutulan basın sansür kaldırılmıştır. Bu dönemde 92 adet mizahi gazete ve dergi yayımlanmıştır. Ne var ki mizahın gücünden ve olanaklarından olabildiğince faydalanan İttihat ve Terakki iktidara geldikten kısa bir süre sonra, basını baskı altına almıştır. II. Meşrutiyet dönemi, Türk karikatür tarihi içinde yoğun bir siyasal eleştiriye dayanan politik ve batı tarzı karikatürün doğuşuna zemin hazırlaması bakımından önemlidir. Örneğin, dönemin bir dergisinin yayımlanan bir makalede dönemin karikatür anlayışını sezinlenebilmektedir:

Karikatür... Alanı geniş, büyük bir kelime! Güldürmek için biraz şehla baktırılan bir göz, biraz büyütülen bir buruncuk, biraz sırttırılan bir ağız, hülâsa biraz yampiri çizili verilen bir çizgi, bazen kızgınlığa sebep olur. Güldürecekken kızdırır. Melek bir düşüncüyü ifrit bir düşmanlık biçimine sokar. Karikatürde gaye aşağılamak mıdır? Ululamak, yüceltmek midir? Benim anlayışım yüceltmektir ama biraz teşrifatsız, biraz fazla neşeyle yükseltmektir. Çünkü şunun bunun karikatürü olmaz, tanınmış kişilerin karikatürü yapılır. Hayatta, vatanın siyaset ve bilim hayatında yeri olmayanların karikatürü olamaz. Karikatür nükte, anıştırma, cinaslı söz gibi edebi sanatlardan sayılır. Bu kanatlarla edep alanında, hem yalnız hem edep alanında uçması gerekir. Latif olmayan latife çekilmediği gibi edebi bir nüktesi, hünerli bir çizgisi olmayan bir resim de karikatür değil maskaralıktır. Karikatürler bazen o kadar önemli, o kadar ağırbaşlı olur ki, tarih sayfalarında vesika yerini tutar. Medeni milletlerde mizah gazetelerine geçmemiş bir şöhret düşünülemez. Bunca iş gücü arasında hep asık yüzlü hep ağırbaşlı, hep dertli ve durgun kalan iş ve makam sahiplerine bazen iğreti bile olsa şen, şuh fakat sevimli bir yüz, şakacı bir görünüş verebilen karikatüre – diyebilirim ki- makul olanlar bir teşekkürçük olsun borçlu olmalıdır. O vakarlı, ağırbaşlı dakikaları arasında bu çizgileri görüp gülüp geçmelidir. İşte o kadar!.. Karikatür hiçbir zaman fena düşünmez, daima tuhaf düşünür. (akt. Gündüz, 2009)

1.2.5.2.3. Kurtuluş Savaşı Dönemi Türk Karikatürü

I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmış olan Osmanlı İmparatorluğu çökerken basın, Ankara Hükümetini ve İstanbul Hükümetini destekleyenler olmak üzere ikiye bölünmüştür. Cemil Cem'in dediği gibi “karikatürler bazen o kadar önemli, o kadar

ağırbaşlı olur ki, tarih sayfalarında vesika yerini tutar”. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasının ardından Refik Halid Karay ve karikatürist Rıfkı’nın yurtdışına kaçmasıyla kapanan *Aydede*’nin yerine, kurucuları Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon’la birlikte aynı yazar ve çizer kadrosu *Akbaba*’yı çıkmaya baslar. Türk çizerleri arasında ün yapmış pek çok sanatçı *Akbaba* sayfalarında yetişmiştir. Bu nedenle *Akbaba* Türk mizah basınının mühim bir okulu olarak görülür (akt. Gündüz, 2009).

1.2.5.2.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü

1923’te Cumhuriyet’in ilanıyla beraber Türk karikatürü, yeni bir döneme girmeye başlamıştır. Bu dönemde azınlıkların yaşam tarzı ve konuşma biçimleri, kent sorunları, belediye eleştirileri, orta tabakanın esprileri, moda ve kadın-erkek ilişkileri gibi sosyal ve siyasi konular karikatürlerin içeriğini oluşturmaktadır. Karikatürümüzde birçok ilke imza atan Cemal Nadir, 1928 yılında *Aksam* gazetesinde günlük karikatürler çizmeye baslar. *Son Posta* gazetesinde, Türk karikatürünün ilk tiplmesi ve ilk bant karikatür olma özelliği taşıyan Amcabey’i yaratır. Cemal Nadir’in yanı sıra Ramiz ise bir dergi karikatürcüsü olarak ve *Yeni Sabah* gazetesinde çizdiği karikatürlerle bu sanatın yayılmasına hizmet etmiştir. Türk mizah tarihinde defalarca kapanıp yeniden açılan, en uzun ömürlü mizah dergisi *Akbaba*, 29 Nisan 1933 tarihinde yeniden yayın hayatına katılmıştır. (Özer, 1994)

II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte *Akbaba*, *Karikatür*, *Saka*, *Amcabey*, *Köroğlu* ve *Köylü* adlı mizah dergileri savaşın başlangıcından bitimine kadar en etkin yayın organları olarak basın dünyasında yer alırlar. Bu yıllarda Turhan Selçuk, Bedri Koraman, Nehar Tüblek, Mim Uykusuz, Semih Balcıoğlu gibi yeni çizerler yetişmiştir. 1940’lı yılların karikatürlerinde; savaş, barış, faşizm ve emperyalizm en çok işlenen konulardır. Özellikle Cemal Nadir ve Ramiz’in savaş ve faşizm karşısında çizdiği karikatürlerin yanında, kolay yoldan kazanç sağlayan, tefeci, karaborsacı “harp zengini” tipinin ortaya çıkması ve sebep olduğu toplumsal istikrarsızlık da devrin çizgilerinde kendini gösterir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Aziz Nesin, Sabahattin Ali’yle birlikte *Marko Paşa* adlı bir mizah gazetesi çıkarmıştır. (akt. Gündüz, 2009).

1950 seçimleri “Çok Partili Dönem” olarak anılan evrenin başlangıcı olur. 1980 darbesine değin, 30 yıl sürecek olan bu dönem, kendi içinde de zaman zaman kesintiye uğrayarak devam etmiştir. Bu 30 yıl Türk karikatürü bakımından verimli bir dönemin yaşanmasına hizmet etmiştir. (Özer, 2004).

Bu döneme kadar yayımlanan bütün mizah dergileri şu özellikleri taşımaktadır (Özer, 1994):

- Dergiler genelde haftalık yayımlanmıştır.
- Karikatür yazılı mizah türlerine göre daha az kullanılmıştır.
- Baskı tekniği olarak yüksek baskı tipo kullanılmıştır.
- Siyah-beyaz karikatürlerin yanı sıra renkli karikatürler de kullanılmaya başlanmıştır.
- *Akbaba*’nın dışında uzun soluklu bir dergi yoktur.
- *Akbaba*’nın dışındaki dergiler hükümete karşı bir tavır izlemiştir.
- 1928 yılına kadar Arap alfabesi kullanılmış, sonradan da Latin alfabesine geçilmiştir.

Sosyal ve politik içerikli karikatürlerin yer aldığı dönemin tek mizah dergisi *Akbaba* 1960 yılından 1972 yılına kadar en etkin mizah dergisi olmuştur. 1972’de *Gırgır*, 1975’te *Çarsaf* ve *Fırt* dergilerinin yayın hayatına girmesiyle beraber, *Akbaba*, 1977’de yayın hayatına son vermiştir. (Alsaç, 1994)

Karikatürcüler Derneği’nin çalışmaları (çıkardığı albümler ve çeşitli tarihlerde düzenlediği yarışmalar ve sergiler) ile *Gırgır* dergisinin etkisi büyük olmuştur. (Özer, 2000)

Bu dönemde karikatürün istifade ettiği ya da karikatürden istifade eden diğer dallar olan; çizgi roman, çizgi film, animasyon, yontu karikatür ve seramik karikatür gibi alanlarda da gelimseler meydana gelmiştir. *Gırgır* dergisinden sonra, aynı anlayışta yayımlanan *Fırt*, *Mikrop*, *Çarşaf*, *Çivi* gibi dergiler de oldukça ilgi çekmiştir. *Gırgır* ile başlayan ve mizah dergilerinin büyük bir artış gözlenen 1970’li yıllarda, dergiler genel olarak şu niteliklere sahiptir (Özer, 1994):

- Dergilerin neredeyse hepsi aynı çizgi anlayışına sahiptir.
- Dergiler, ofset basım tekniğiyle basılmıştır.
- Bazı dergilerde renklerin hâkim olduğu kapaklara ve iç sayfa karikatürlerine rastlanmaktadır.

- Karikatürlerde konuşma balonlarına yer verilmektedir, yazısız karikatürler çok azdır.
- Çizgi roman ve bant karikatürler gün geçtikçe artmaktadır.
- Okuyucular için de amatör çizerler sayfası ayrılmaktadır.
- Bazı dergilerde karikatür sanatına dair öğretici bilgiler vardır.
- Yazısız olarak anlaşılabilir tarzdeki karikatürleri, yazılı hale getirilerek anlamayı kolaylaştırmaya çalışılmıştır.
- Argolu konuşmalara oldukça fazla yer verilmiştir.
- Genelde bir baş çizer ya da bir grup çizerleri yönlendirmektedir ve çizerler özgür bırakılmamaktadır.
- Siyasi, sosyal ve kültürel konuların ayrıntılarından espri türetilmektedir.

1985 yılında *Gırgır*'dan ayrılan bazı çizerler *Limon* adlı bir mizah dergisi çıkarırlar. 1992 yılında *Limon* dergisinin kapanmasıyla, aynı kadro onun devamı olan *Leman*'ı çıkmaya baslar. *Leman* dergisinden ayrılan bir grup mizahçıysa 2002 yılında *Penguen*'i ve *Penguen*'den ayrılanlar da 2007 yılında *Uykusuz* adlı mizah dergisini yayımlamışlardır. Sayılan bu dergiler *Gırgır*'ın türevleri arasında en etkili ve uzun ömürlü olanlardır. Bunlar, gençliği hedef alan anlayışları ve ülke gündemine yön veren olaylar, cinsellik, politika gibi yalnız ulusal odaklı karikatür malzemeleriyle içe dönük bir mizah anlayışını devam ettirmişlerdir.

1.2.5.2.5. Yirmi Birinci Yüzyılda Türk Karikatürü

Günümüzde, karikatür sanatına baktığımızda, popüler kültürün etkisiyle beraber karikatürde de oldukça fazla değişimler görülmektedir. Ancak her ne kadar kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle anlık eğlence anlayışına sahip karikatürler olsa da bilgilendirme amaçlı, düşündüren sanatsal karikatürler de varlığını günümüzde korumaktadır (akt. Meraki, 2010).

Turhan Selçuk ise, karikatürdeki değişim ve gelişimi şöyle ifade etmektedir:

20. yüzyıl, işlevlerinin bilincinde sanatçılar yetiştirdi. Bunların eserleri ne resme benzeyen karikatürdür, ne de karikatürize edilmiş resimlerdir. Bunlar yalnızca karikatürdür. Yani “grafik mizah”tır. Geçmişin karikatüristi, daha çok ahlak sorunlarıyla ilgiliydi. Günümüzün karikatürcüsü dünyamızı değiştirmek, dünyamızda gerekli olan değişiklikleri gerçekleştirmek amacıyla savaşımlar vermek zorundadır. Tüm insanların eşitliğinden, doğrudan, iyiden yana bir değişim için savaşımlar... (Selçuk, 2004).

Nitekim 1990'lı yıllarda kurulan ve yayın hayatını hala devam ettiren *Leman* dergisi edebiyattan, metafizikten çok fazla beslenmiş ve özellikle yükselen değerlere ve medya kültürüne yönelik sert tavrıyla dikkat çekmiştir. *Leman* dergisinden türeyen yeni dergilerden en çok tiraja sahip olanı ise 2002 yılında kurulan *Penguen* dergisi olmuştur (akt. Meraki, 2010).

Leman'ın kendi kitlesi haricindeki kişilere yönelik agresif tavrının ardından *Penguen*'in çok daha naif hatta çocuksu bir dergi olduğunu söylemenin mümkün olduğu söylenmektedir. Zaten *Penguen* ekibi *Leman*'dan ayrılma gerekçesi olarak *Leman*'ın aşırı politikleşmesini göstermiş kendilerinin ise “mizah yapacaklarını” dile getirmişlerdir. *Penguen*'den ayrılan bir grup çizer ise *Uykusuz* dergisini kurmuştur. *Uykusuz* artık içinde bulunduğu neslin imaj kaygısını mizah ögesi yapmaktadır. *Uykusuz*'daki yazar ve çizerlerin iğneyi kendine, çuvaldızını başkalarına batırmayı tercih ediyor olmaları dikkat çekicidir. (akt. Dölek 2009)

1.3. İNTİHAR

Kişinin istemli olarak yaşamına son vermesi olan intihar davranışı kişinin özbenliğine yönelmiş bir saldırganlık halidir (Sayıl, 2008). Günümüzde teknolojinin tüm olanaklarını ölümsüzlüğe ulaşmak mucizesinin gerçekleştirmeye seferber etmesine rağmen, dünyada her yıl yaklaşık bir milyon kişi intihar ederek hayatını sonlandırmaktadır ve kırk saniyede bir intihar nedeniyle ölüm gerçekleşmektedir (*Dünya Sağlık Örgütü* [DSÖ], 2000).

1.3.1. İntihar Tanımı

İntihar Latince'de 'insanın kendini öldürmesi' anlamına gelen 'sui' yani 'ben' ve 'cedere' yani öldürmek, kıymak anlamına gelen iki sözcüğün birleşmesi sonucu 'suicidere'den İngilizceye suicide şeklinde geçmiştir. Bugün ülkemizde de tıbbi terminolojide 'suisid' sözcüğü sıkça kullanılmaktadır. İntihar sözcüğü ise

Arapça'dan geçmiştir. Arapça göğüs, göğüse vurma, boğazından asılma, deveyi boğazlama, gırtlaklı bıçakla kesme anlamlarına gelen "nahr" kökünden türetilmiştir. *Türk Dil Kurumu* tarafından intihar yerine "özkıyım" veya "özekıyım" önerilmektedir (Yalvaç, 2006).

Emile Durkheim'e göre, "Ölüme götüreceğini bilerek, olayın kurbanı tarafından girişilen olumsuz eylemin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak meydana getirdiği her ölüme intihar denir." Edwin Shneidman'a göre, "İntihar dayanılmaz acıları, ağır sorunları olan, şaşırılmış, bozulmuş ve gücü azalmış benliğin çözüm arayıcı bir eylemidir." İntihar olgusundaki öğelerin iç içeliği, karmaşıklığı, içlerinde bilinmeyenlerin çokluğu, tanımlamanın bir cümleye sığmasını olanaksızlaştırır. (Özsoy ve Eşel, 2003)

1.3.2. İntihar Davranışı

İntihar genellikle insanın kendini öldürmesi olarak düşünülmekte ve sadece davranışın sonunda ortaya çıkan durumla ilgilenilmektedir. Böyle bakıldığında insanı kendini öldürmeye götüren süreç göz ardı edilmekte ve bu süreci başlatan olay veya olaylar hakkında düşünmemiz zorlaşmaktadır. İntihar bilimcileri arasında yaygın görüş intiharın sadece insanın kendisini öldürmesi olayı olmayıp öldürme olayından uzun zaman önce başlayan bir "süreç" olduğudur. İntihara bir süreç olarak bakmak, yaklaşımımızı temelden değiştirecektir (akt. Alptekin, 2008).

İntihar bir süreç olarak değerlendirildiğinde intiharla bağlantılı bir takım davranış örüntüleri de göz önünde bulundurulur. Böylece intihar terimi geniş bir anlam kazanarak yerini, intiharla bağlantılı diğer davranış örüntülerini de içerecek şekilde "intihar davranışı" terimine bırakır. Bu durumda "intihar davranışı" terimiyle genel olarak düşünceyle başlayıp ölümlle sonuçlanan bir davranış yelpazesi ve süreci anlatılmak istenir (akt. Alptekin, 2008).

1.3.2.1. İntihar Davranışının Sınıflandırılması

İntihar davranışının hangi davranış örüntülerini kapsadığını belirlemek üzere pek çok yazar ve araştırmacı tarafından yapılan sınıflandırmalarda ortak olarak intihar düşüncelerine, tamamlanmış intihara ve intihar girişimine yer verildiği görülmektedir.

İntihar davranışı “sonuç” açısından sınıflandırıldığında intihar davranışının beş kategoriye ayrılabilirliğini öne sürülmektedir:

1. Tamamlanmış intihar (completed suicide),
2. İntihar girişi (attempted suicide),
3. İntihar tehdidi (threat of suicide)
4. İntihar düşüncesi (thought of suicide)
5. Daha önce düşünülmemiş-planlanmamış intihar (*no preoccupation with suicide*) (akt. Alptekin, 2008).

İntihar davranışının sözlü ve sözsüz şeklinde de gruplandırılabilirliğine işaret edilerek “daha önce düşünülmemiş-planlanmamış intihar” yerine “tekrarlayan intihar girişi”ne yer verilmektedir (akt. Alptekin, 2008).

İntihar davranışının sınıflandırılmasına yönelik bir öneri de 1970’li yılların başında ABD Ulusal Akıl Sağlığı Enstitüsü ve İntiharı Önleme Merkezi’nce düzenlenen toplantılardaki Aaron Beck’in başkanlığını yaptığı Beck Komitesi tarafından getirilmiştir ve bugün intihar bilimcileri tarafından hala geçerli bir sınıflama sistemi olarak kabul görmektedir. Beck Komitesi’nin sınıflamasına göre intihar davranışı üç ana davranıştan oluşmaktadır. Bunlar:

- 1) Tamamlanmış intihar,
- 2) intihar girişi,
- 3) intihar düşünceleridir (akt. Alptekin, 2008).

“İntihar davranışı” ise, doğrudan veya dolaylı bir şekilde; intihar düşüncesi taşıma, intihar girişiminde bulunma ve intihar etme gibi davranış kalıplarını tek bir çatı altında toplayan (geniş anlamli) terimdir (Alptekin, 2008).

“İntihar düşüncesi”, kişinin yaşamını son vermeyi düşünmesi ve bu yönde planlar yapması durumudur. İnsanların büyük bir çoğunluğu yaşamlarının belli dönemlerinde intihar girişiminde bulunmayı düşünmüşlerdir. Çünkü insan, her zaman ölümü ve ölümden sonrasını merak etmiştir. Bu tür kendi yaşamını son vermeyi düşünenlerin büyük bir bölümü bunu uygulamaya geçirmeyerek, sadece düşünsel alanda bu eylemi gerçekleştirerek ölümlerinden sonra nelerin olabileceğini tahmin etmeye çalışmışlardır. (Kaplan, Sadock ve Sadock, 2005)

“İntihar girişimi”, bir kişinin olağan yaşantısı içerisinde bir başkasının yönlendirmesi olmaksızın kendisini ölüme götürebilecek bir yöntemi denemesiyle gerçekleşen; ancak sonucu ölüm olmayan bir intihar davranışdır (Alptekin, 2008). Ölmek amacı gütmeyen yardım arayışı olarak ortaya çıkan intihar girişimi yanında ölmek amacıyla yapılan girişimde kişi, yaşamını son vermeyi gerçekten istemekte, fakat seçtiğı yöntem ve zamanlama nedeniyle amacına ulaşamamaktadır.

“İntihar”, kişinin yaşamına son vermesi durumudur. İntiharlar ölümlle sonuçlanmış olaylardır. Gerçek intihar olarak adlandırılan davranışta en temel koşul eylem, yaşamına son vermesiyle sonuçlanmasıdır. Tamamlanmış İntihar ifadesi de kullanılır. Fakat yukarıda da bahsedildiğı gibi, bazı olaylarda kişinin amacı yaşamına son vermek olmadığı halde, eylemi ölümlle sonuçlanmaktadır. Bunlar fazla bir orana sahip değildir. Gerçekten yaşamını son vermek isteyen kişiler, intihar girişimlerini tekrarlayarak amaçlarına yaşamlarını sonlandırabilmektedirler. Girişimlerini tekrarladıklarında ise daha kesin ve tehlikeli yöntemleri seçmektedirler (Kaplan, Sadock ve Sadock, 2005).

Bu noktada intihar ve intihar girişimi kavramlarına farklı bir bakış açısı ile değinecek olursak, ölümlle sonuçlanan intihar girişimi eylemine “intihar”, ölüme sonuçlanmayanlara “intihar girişimi” adını veriyoruz. Bu tanımlamada kullanılacak kavramı ölümlle sonuçlanıp sonuçlanmaması belirler. Oysa, intihar eylemine dinamik bir yaklaşım bu ayrımın hiç de kolay olmadığını gösterir. Örneğın, birincil amacı ölüm olan kişi eylemden sonra yaşayabilir. Buna karşın yaşamdan tam kopmamış bazı kişiler ciddi olmayan bir eylem sonucu ölebilirler. Bu açıdan bakıldığında,

eyleme geçen kişinin bilindişi amacı, nedenleri, güdüleri araştırıldığında iki tanım arasında bir ayırım yapmanın hiç de kolay olmadığı ortaya çıkar. Klinik deneyimler, hiçbir ayırım yapmadan her intihar girişiminin bir intihar gibi ciddiyle ele alınması gereğini bizlere öğretir (zsoy ve Eşel, 2003).

Değinilmesi gereken önemli noktalardan biri de, gizli intiharlar veya kronik intiharlardır. Gizli intihar derken ölüm riski yüksek etkinliklere girişmek kastedilir: Alkol ve uyuşturucu maddeyi kendisine zarar verecek şekilde kullanmak, sratlı ve tehlikeli araç kullanmak gibi. Bu davranışlarda gizli ölme veya öldürme arzusunun yattığı düşünülür. Kronik intihar, başka seçenek varken zorlu ve kötü bir yaşam biçimini seçmektir, bile bile bedenine zarar verici tavırlar içinde bulunmak gibi. (zsoy ve Eşel, 2003).

Genellikle yaşlılarda rastlanılan yememe, içmeme, ilaçları almama, yardımı reddetme gibi davranışlarda bulunduğu pasif intiharda ise birey, yaşamdan vazgeçmekte, beslenmeyi ve tedaviyi reddetmekte, sözel olarak ölme isteğini belirtmektedir. Jung’a göre aktif intiharda kişi ölümü planlar; pasif intiharda ise kişi kendini ölüm yoluna koyar (Kapucu, 2009).

1.3.3. İntihar Epidemiyolojisi

Epidemiyolojik açıdan incelendiğinde intihar, her yıl 1 milyon kişinin yaşamını kaybetmesine yol açmaktadır. Bu oranın 10–20 katı ise intihar girişiminde bulunmaktadır. Bazı ülkelerde intihar 15-44 yaş grubunda üçüncü, 10-24 yaş grubunda ikinci ölüm nedenidir. Son 45 yılda dünyadaki intihar oranı %60 artış göstermiştir ve 2020 yılında intihar sonucu ölenlerin sayısının 1,5 milyona ulaşacağı düşünülmektedir (DSÖ, 2000)

Genel toplumda intihar sıklığı yıllık yüz binde 10-20 kadardır. Değişik ülkelerde bu oran yüz binde 10-40 arasında değişmektedir. İntihar girişimi oranı ise, bunun 15 katı kadardır. Bu oran ABD’de yıllık yüz binde 11’dir. Rusya’da yüz binde 30’a kadar çıkabilmektedir. Diğer ülkelerde ise; İngiltere’de 6,9, Fransa’da 16,3, Almanya’da

11.9, İsviçre’de 18, Çin’de 13,9, Japonya’da 24,4, Güney Afrika’da 0,9 olarak belirlenmiştir (DSÖ, 2009). Türkiye’de ise 2010 TÜİK verilerine göre 2933 kişi intihar etmiştir, bunların 2073’ü (% 70,7) erkek, 860’ı (%29,3) kadındır. İntihar hızı yüzbinde 4,02’dir.

Ülkemizde intihar sonucu oluşan ölümlerin coğrafi bölgeler arası farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye’nin ortalama kaba intihar hızı 4,02 olup, buna göre Ege (5,38), Doğu Anadolu (4,14), Karadeniz (4,06) bölgeleri Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmekte iken Güney Doğu Anadolu (3,37) en düşük kaba intihar oranına sahip coğrafi bölge olmuştur. Bunu Marmara (3,67), İç Anadolu (3,98) ve Akdeniz (3,99) izlemektedir (TÜİK, 2009).

Sayıl ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışma sonunda elde edilen Ankara ili için intihar girişim oranı 100.000’de 107’dir. (Sayıl ve ark., 1993)

1.3.4. Risk Faktörleri

Ülkemizde askerlik yükümlülüğünü yerine getiren erler arasında yapılan bir çalışmada intihar olasılığı yüksek bulunan grubun genel tanımı şöyle yapılmıştır: Eğitim düzeyi düşük, gelir düzeyi düşük, aşırı alkol kullanan, kendini değerlendirmesi olumsuz, sosyal destek kaynağından mahrum, yakın arkadaşı olmayan, önceden bir intihar girişimi bulunan, ailesinde intihar veya intihar girişimi olan, daha önceden ruhsal rahatsızlık geçiren, aile fertleri ruhsal rahatsızlık geçiren, kardeş sayısı çok olan, parçalanmış ailelerden gelen, uyuşturucu/uyarıcı madde kullanan, gelecekle ilgili planı bulunmayan, travmatik bir yaşam deneyimi olan, problem çözme becerisi ve sosyal desteği yetersiz olan erbaş ve erlerin diğerlerine göre intihar olasılıklarının yüksek olduğu söylenebilir. Bu özellikler riskli bir grubun genel bir tanımını vermesi bakımından değerlidir. (akt. Sayıl, 2008)

Bunun dışında sosyodemografik risk etmenleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

Cinsiyet:

Cinsiyet dağılımı değerlendirildiğinde intiharlar erkeklerde, intihar girişimleri ise kadınlarda daha sık görülmektedir. İntihar oranı tüm yaşlarda, erkeklerde kadınlara göre ABD’de üç kat, Türkiye’de ise yaklaşık iki kat (1.75:1) daha fazladır. İntihar girişimlerinde ise bu oran tersine dönmektedir (Özsoy ve Eşel, 2003).

Erkek kadın oranı ABD’de ve Avustralya’da 4:1, Avrupa’da 3:1, Japonya’da 2,8:1 olarak tespit edilmiştir. Rusya’da bu oran 5,6:1’e kadar çıkarken kadın intiharlarının yüksek olduğu tek istisna olan Çin’de ise 0,8:1’dir (DSÖ, 2008).

Yapılan çalışmalarda erkeklerde girişimin ölümle sonuçlanması kadınlara oranla üç kat yüksek bulunurken, kadınlarda intihar girişimi erkeklere göre dört kat yüksek olduğu belirlenmiştir. Kadınlarda erkeklere göre intihar girişimlerinin, erkeklerde ise kadınlara göre tamamlanmış intiharların daha fazla olmasının nedenlerinde farklılıklar olduğu bildirilmektedir. Bunun için ileri sürülmüş birçok görüş vardır. Bu görüşlerden biri sosyalleşme kuramıdır. Bu kurama göre erkek ve kadın cinsiyet rolleri cinsiyetler arasındaki bu farklılığın sorumlusudur. Tüm toplumlarda kadınlık ve erkeklikle ilgili bazı ortak kalıp yargılar bulunmaktadır. Örneğin, erkekler daha etkin kadınlar ise daha edilgendir. Kadın ve erkek intihar davranışlarının da bu toplumsal kalıp yargılara uyduğu öne sürülmüştür.

Erkekler sıklıkla ateşli silahla, ası veya yüksekten atlama gibi yöntemleri tercih ederken; kadınlar ise yüksek dozda ilaç alma, zehirlenme veya bileklerini kesme gibi yöntemleri tercih etmektedirler. Daha etkin olarak görülen erkek, öldürücü yöntemlerle yaşamına son vermede kesin sonuca ulaşırken; kadınlar cinsiyet rolleri doğrultusunda intiharı düşünüp, hatta girişimde bulunup bir türlü kesin sonuca ulaşamamaktadırlar (Özsoy ve Eşel 2003; Acar, 2009).

Daha fazla kadının intiharı düşünüp girişimde bulunmasına rağmen daha azının kendini öldürmesinin nedeni erkek ve kadınların intihar davranışında bulunurken seçtikleri yöntemler olabilir. Etkin öldürücü yöntem seçilmişse girişimcinin kurtulma şansı azdır. Öldürücülüğü az olan bir yöntemde, kişinin kurtarılmaya şansı daha

fazladır. Erkeklerde sıklıkla ateşli silahlar, ası ve yüksekten atlama gibi geri dönüşümü zor yöntemler kullanılmaktadır. Kadınlar ise yüksek doz ilaç ya da zehir içmeyi tercih etmektedir.

Erkeklerin kendilerini kadınlardan daha fazla oranda öldürmelerinin bir diğer nedeni madde kullanımıyla ilgili sorunların erkekler arasında daha yaygın olmasıdır. Hem uyuşturucu alışkanlığı hem de alkol bağımlılığı, erkekler arasında daha yaygındır. (Kaplan, 2005)

Yaş:

İntihar oranı yaşla birlikte artmaktadır. Erkeklerde intihar 45 yaşından sonra artmakta, kadınlarda ise tamamlanmış intiharların çoğunluğu 55 yaşından sonra olmaktadır. İntiharlar yaşlılarda daha sık görülürken, intihar girişimleri genç yaşlarda daha sık olmaktadır. Yaşlılar toplam popülasyonun %10'unu oluşturmalarına rağmen, intiharların %25'i bu yaş grubunda olmaktadır. Yetmiş beş yaşın üzerinde intihar oranı üç kat artmaktadır. Türkiye'de tamamlanmış intiharlar Avrupa ülkeleri ve ABD'den farklı olarak 15-24 yaşlar arasında zirve yapmaktadır. Son yıllarda adolesan intiharlarında belirgin artış izlenmektedir. Bazı ülkelerde bu dönemdeki ölüm nedenleri arasında ikinci sıraya yükselmiştir. Son otuz yılda oran üç kat artmıştır. Gençlerde intiharların intihar girişimlerine oranı 1/200 iken, yaşlılarda 1/4'tür. (Özsoy ve Eşel, 2003)

Sayıl ve arkadaşları (1993) Ankara'daki tüm acil servislere 1990 yılı içinde intihar girişimi ile yapılan başvuruları kayıtlardan tarayarak yaptıkları bir çalışmada intihar girişimlerinin daha çok genç grupta ve kadınlarda yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Yaş dağılımına bakıldığında 15-24 yaş grubunda belirgin yükselme olduğu görülmektedir.

Ankara ili içinde yapılan başka bir araştırmada intihar girişiminde bulunan kadınların erkeklere göre daha fazla ve ortalama yaşların genç-orta yaş grubunda olduğu, izlem döneminde tekrar intihar girişiminde bulunmuş olan beş vaka yaş grupları açısından incelendiğinde erkeklerin 30-39, kadınların 15- 29 yaş aralığında yer aldığı görülmüştür (Paracıkoğlu ve ark.: 2004).

Türkiye genelinde ise intihar insidasi 15 yaşın altında %3.4 oranında iken 15-24 yaş arasında birden %29.7'ye yükselir. %21.8 ile ikinci pik 25-34 yaş grubundadır. Sonra yaş ilerlerken oran düşme gösterir. (Sayıl,1994).

Medeni Durum:

İntihar davranışları ve medeni durum arasında bir ilişki vardır. Evli ve çocuk sahibi olanlarda intihar riski azalmaktadır. Boşanmış olanlarda, bekar ve dullara göre intihar sıklığı evli kişilerden 4-5 kat fazladır. Boşanma erkekleri daha olumsuz etkilemektedir, kadınların küçük çocuğunun olması ise özkıyım karşı koruyucudur. (Saddock, 2009)

Meslek:

Kişinin sosyal statüsünde değişiklik olması (yükselmesi ya da düşmesi) intihar davranışı riskini artırmaktadır. Ancak genel olarak düşük sosyal sınıfta intihar girişimi riski fazladır. Genel olarak kentte, özellikle gecekondu kesiminde yaşayan kişilerde intihar riski yüksektir.

İşsizlerde intihar oranı, bir işi olan gruba göre daha yüksektir. Ekonomik kriz dönemlerinde ve işsizliğin arttığı dönemlerde intiharlar da artmakta, ekonominin- iyi olduğu dönemlerde ve savaş zamanlarında azalmaktadır.

İntihar için özellikle riskli meslekler arasında doktorlar, müzisyenler, diş hekimleri, avukatlar ve sigortacılar başta gelmektedir. Doktorlar arasında psikiyatristler başta gelmekte, onları göz doktorları ve anesteziistler izlemektedir. Avrupa'da intihar girişimlerinin çoğunluğu eğitim düzeyi düşük olan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Avrupa'da intihar girişiminde bulunan kişiler arasında kadınların %12'si, erkeklerin ise %20'si işsizdir. Türkiye'de intihar girişimlerinin ekonomik olarak daha bağımlı olan ev hanımı, öğrenci gibi kişilerde daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Özsoy ve Eşel, 2003).

Ruhsal Bozukluklar:

İntihar davranışının ruhsal bozukluklarla güçlü bir ilişkisi mevcuttur. Psikiyatrik hastalığı olanlarda intihar riskinin, psikiyatrik hastalığı olmayanlara göre 3-12 kat arttığı bildirilmektedir. İntihar eden veya intihar girişiminde bulunan kişilerin %94'ünde en az bir ruhsal hastalık bildirilmektedir. İntihar eden kişilerde saptanan ruhsal hastalıkların başında %35-80 oranında depresif bozukluklar gelmekte, onu %10 oranında şizofreni ve %5 oranında demans ya da deliryum izlemektedir. Bu hastaların %25'inde aynı zamanda alkol bağımlılığı bulunmaktadır. İntihar eden kişilerin ortalama üçte birinde bir kişilik bozukluğu olduğu bildirilmektedir. Antisosyal ve borderline kişilik bozukluğunda risk yüksektir (Özsoy ve Eşel, 2003).

1.3.5. İntihar Yöntemleri

İntihar davranışı kullanılan method açısından incelendiğinde erkekler tarafından seçilen intihar yöntemlerinin, kadınlar tarafından seçilen yöntemlere göre potansiyel olarak daha öldürücü olduğu gözlenir. Erkekler silah, ası, yüksekten atlama gibi yöntemleri tercih ederken; kadınlar daha çok yüksek dozda ilaç alma, zehirlenme, bileklerini kesme gibi yöntemleri tercih etmektedir. (Özsoy ve Eşel, 2003).

İngiltere'de 1979-2001 arası intiharlar incelendiğinde bununla uyumlu olarak erkeklerde %70 ası, %11 toksik madde/ilâç içme, kadınlarda ise % 40 toksik madde/ilâç içme, % 35 ası yöntemini tercih ettiği tespit edilmiştir. (Brock, 2003)

ABD'de 1990-1998 arası intiharların incelenmesi sonucu 15-34 yaş arası kişilerin ateşli silah kullandığı, 35-60 yaş arası ası yöntemi kullanılırken 65 yaş üstü yüksekten atlama yönteminin tercih edildiği tespit edilmiştir. (Robert, 2005)

Asya kıtasında ise yüksekten atlama yönteminin en sık kullanıldığı Singapur dışında tüm ülkelerde ilk iki sırayı ası ve zehirlenme almaktadır.(DSÖ, 2008)

Türkiye’de intihar edenlerin çoğunluğu kendini asarak intihar etmektedir. Ateşli silah ve kimyevi madde kullanarak intihar etmek 2. ve 3. sırada kullanılan yöntemlerdir. İntihar yöntemine göre intihar yüzdeleri şöyledir: Kendini asarak %46,03, ateşli silah kullanarak % 20,7, kimyevi madde kullanarak %17,6, kendini yüksekten atarak %8,8, suya atlayarak %2,3, kesici alet kullanarak %5,3. (Sayıl, 2008)

Kendi ve arkadaşlarının yaptığı adli otopsi çalışmasına göre vakaların %35,94’ü (124 vaka) ası, %26,67’si (92 vaka) zehirlenme, %14,49’u (50 vaka) ateşli silah, %12,17’si (42 vaka) yüksekten atlama, %8,70’ı (30 vaka) karbonmonoksit zehirlenmesi, kalan %2,03’ü (7 vaka) belirlenebilen suda boğulma ve kesici delici aletlerle yapılan intihar olduğu saptanmıştır. Erkekler sıklık sırasıyla ası, zehirlenme, ateşli silah, yüksekten atlama sonucu intihar etmiştir. Kadınlar sıklık sırasıyla zehirlenme, yüksekten atlama, karbonmonoksit ve ası suretiyle intihar tercih etmektedir. (Kendi ve ark., 1998)

1.3.6. İntihar Davranışının Sosyal Boyutları

İntihar olgusunun gerçekleşmesinde genellikle 3 etmenin rol oynadığı kabul edilir:

1. İntihar kavramına karşı toplumun grup olarak geliştirmiş olduğu tutum.
2. Kişinin kendi dışından gelen zorlamalar.
3. Bu etmenlerin bireyin karakteri ve kişiliğiyle etkileşimi

İnsanı kendi canına kıymayı düşündürecek kadar güçlü zorlamalar üç grupta toplanmaktadır:

- a. İlişkilerinde ortaya çıkan bunalımlar,
- b. Yenilgiye uğrayarak kendi gözünde değersizleşmesi,
- c. Yaşamının anlamını ve umudunu yitirmesi.

Özellikle sonuncu etmene intihar olaylarının çoğunda rastlanır. İnsanlar içinde bulundukları güç koşulların gün gelip sona ereceğini ve birçok şeyin düzeleceğini umut edebildikleri sürece yaşamlarını sürdürmek için çaba göstermektedirler. (Özsoy ve Eşel, 2003)

İntihar girişimi sonrası kriz merkezine müracaat eden kişilerden elde edilen verilere göre risk etkeni olan yaşantılar; yakın zamanda gerçek ya da sembolik anlam taşıyan kayıpların olması, yakın çevre ile iletişim sorunları yaşamak ve başta depresyon olmak üzere bir ruhsal sorunun/bozukluğun bulunması olarak belirlenmiştir.

İntihar girişimi nedenleri arasında ilk üç sırada sevdiği tarafından terk edilme (%21), evlilik ile ilgili sorunlar (%20), ebeveyn ile ilgili sorunlar (%15) ve ruhsal bir sorun varlığı (%15) yer almıştır. (Sayıl, 2008)

Ülkemizde intihar girişimi sonrası hastaneye başvuran kişilerle yapılan çalışmalar sonucu girişime en sık yol açan neden anababa ile sorun (% 34.4), ikinci olarak eşle sorun (%19.1) olduğu görülmüştür. Anababa ile sorun yüksek oranda çocuk-ergen yaş grubunda ve kadınlarda, eşle sorun en sık 20-39 yaş grubunda (%92.5) ve kadınlarda yaşanmaktadır. İntihar girişimleriyle yapılan çalışmalarda kişiler arası sorunların belirgin düzeyde oluşu dikkat çekicidir. Bu sonuç yayınlarda neredeyse değişmezdir. (Dilsiz,1993).

İntihar girişimlerine neden olarak doğrudan ruhsal sorunlarını belirtenlerin oranı %19.1'dir. Bu hastalar iyi olamayacakları, yaşamdan zevk almadıkları ve bundan büyük acı duydukları, yoğun sıkıntılarıyla baş edemedikleri ya da kendilerini kontrol edemedikleri için intihara başvurdıklarını belirtmişlerdir. (Dilsiz,1993)

TÜİK verilerine göre ülkemizde 1923-2010 yılları arasında intihar verilerinin değerlendirilmesinde intihar nedeni olarak aile geçimsizliği ve hastalık ilk iki sırada yer almaktadır. Hastalık içeriği tanımlanmamakla beraber %17-38 oranında yer almıştır. 1980 lerin sonlarına doğru daha önce oldukça düşük oranda seyreden geçim zorluğu ve ticari başarısızlık oranı artarak aile geçimsizliğinin oranına erişmiştir. 2000 yılı sonrası verilerde nedeni bilinmeyenlerin oranı % 45'in üzerinde seyretmiştir. (TÜİK, 2011)

İntihar davranışı sosyal boyutları açısından incelendiğinde ekonomik koşullar, kayıp ya da başarısızlık gibi olumsuz yaşam olayları ve travmalar yanında göç önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Ülkemizde tamamlanmış intiharlarla ilgili geriye

dönük yapılan bir çalışmada son 5 yıl içinde meydana gelmiş göçler intihar grubunda %19.1 olmasına karşın, kontrol grubunda %2.2 olarak saptanmıştır. İsveç'te yapılan çalışmalarda göçmenlerdeki intihar oranının hem yerli İsveç'lilerden, hem de göçmenlerin kendi ülkelerindeki intihar oranlarından belirgin düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. (Ekici ve ark., 2001)

Aynı çalışmada tedavi hizmetlerinden daha az yararlanmak anlamında, hem de sosyoekonomik yetersizliğin dolaylı bir göstergesi olabilmesi nedeniyle sağlık güvencesi yokluğunun incelenmiş ve intihar grubunda herhangi bir sağlık güvencesi olmayanların oranı %72.9 iken, kontrol grubunda bu oran %35.6 olarak saptanmıştır. Sosyoekonomik faktörlerin hem intihar nedenlerinin oluşumunu hızlandırmada hem de sağlık hizmetine erişimi engelleyerek önlenmesini zorlaştırma açısından etkisi çift taraflı olmaktadır. (Ekici ve ark., 2001)

Aynı çalışmada stresör etmenler arasında ağırlıklı bir yer işgal eden ekonomik sorunlar ve işle ilgili sıkıntılar erkeklerde daha çok görülmektedir. Bu özelliğin ülkemiz gibi kadınların çalışma hayatınadaha az katıldıkları (çalışmada intihar eden 11 kadından 10'unun ev kadınıdır) ve ekonomik geçim sorumluluğunu daha az üstlendikleri ülkelerde daha belirgin olarak ortaya çıkması beklenebilir.(Ekici ve ark., 2001)

Son olarak içinde yaşanılan toplumun kültür ve dini inançları ve ülkenin içinde bulunduğu sosyoekonomik sürecin etkisinden bahsedilecektir. Emile Durkheim'in yüz yılı aşkın bir süre önce yayınladığı klasik eserinde sosyal değişimin etkisi ve sosyal bütünleşme düzeylerine dayanarak, üç intihar tipi ayırt ettiği bilinmektedir: Egoistik (bencil) intiharlar toplumla bütünleşme eksikliğinden, altruistik (diğerkam, elcil) intiharlar toplumla aşırı bütünleşmenin getirdiği bir görev anlayışıyla toplumun kişiye yüklediği taleplerden kaçınamamaktan, anomik intiharlar da ahlaki istikrarsızlığa ve aşınası olduğumuz normların kaybına yol açan toplumsal değişimden kaynaklanmaktadır. (Özsoy ve Eşel, 2003).

1.3.7. Toplumun İntihara Yaklaşımı

İntiharın anlamı toplumdan topluma değişebilmektedir. İntiharın bazı yönleri tüm toplumlarda sorun olarak algılanırken, bu davranışın ne ölçüde kınandığı veya kabul edildiği kültürel inanç ve değerler tarafından belirlenmektedir. Sözgelimi Katoliklik ve İslam intiharı şiddetle kınamaktadır. Törenselleştirilmiş intiharların tasvip edildiği Japonya’da intihar hızları hala yüksektir. Sosyal bütünleşmeyi daha yüksek oranda sağlayan dinlerin intiharı azaltması gerektiği yolundaki Durkheim’in düşüncesi, din ve intihar ilişkisini inceleyen başka çalışmalarca da desteklenmiştir (Özsoy ve Eşel, 2003).

Toplumun intihara yaklaşımı konusunda ülkemizde yarısı öğretim üyesi diğer yarısı karma bir gruptan oluşan katılımcılarla ölüm ve intihar algısı üzerine yapılan bir çalışmada, katılımcıların intihar ile ilgili ifadelerinin olumlu ve olumsuz, olumsuz ve nötr ifadeler olmak üzere oldukça farklılaştığı görülmüştür. Olumlu ve olumsuz ifadelerin birlikte kullanıldığı görüşler, gerçek intihar ve sözde intihar ayrımı bağlamında değerlendirilmiş, cesaret-kaçış ve güçlülük-zayıflık gibi zıt kavramlar yanyana kullanılmıştır. Olumsuz ifadelerde bulunan katılımcılar, intiharın günah, mantıksızlık, zayıflık, bencillik ve insanın yaşama içgüdüsüne aykırı olduğu şeklinde farklı algılamalar içindedir. Katılımcıların çoğu intiharı “kendinden kaçmak” olarak nitelemiş, ancak bu ifadeyi farklı sebeplerle açıklamıştır. Ben sevgisinin kaybolması, mücadele edebileceği halde kaçması, sorunlarla baş edememesi, kendisiyle yüzleşememesi, umutlarının tükenmesi, bu yaşamda herşeyin bittiği ve yaşamın onu reddettiği düşüncesine sahip olması bu sebeplere örneklerdir. (Şen, 2008)

İntiharın algısal farklılığının özellikle, intiharın nedenleri konusunda belirginleştiği söylenebilir. İntiharın sebeplerine yönelik toplumsal, felsefi ve bireysel algılamalar çoğu zaman iç içe geçse de, özellikle Sosyoloji, Felsefe ve Psikoloji bölümleri öğretim elemanlarının yanıtlarındaki vurgulamalarla ayrılmaktadır. Diğer katılımcıların yanıtlarında, aynı anda hem bireysel nitelikli hem de toplumsal nitelikli sorunlar birlikte verilmiştir. Bireysel nitelikli sebepler olarak, intihar eden bireyin acizliği, çaresizliği, baş edememesi, zayıflığı, psikolojik rahatsızlığı ve yaşadığı sorunları yanlış algılamasından söz edilmiştir. Toplumsal sorunlar, maddi ve manevi

olmak üzere iki boyutta değerlendirilmiştir. Maddi problemler olarak borç sıkıntısı, yoksulluk ve iflas gösterilirken, manevi problemlere, kendini ifade edememe, iftira, sosyal ilişkilerin kopması, boşanma, çocuğunu kaybetme, sevgilinin terki, karşılıksız aşk, ailesel çöküntü, hakaret ve toplum baskısı gibi örnekler verilmiştir.

İntihar algılamalarının farklılığını gösteren en ilginç göstergelerden biri, “Sizce intiharı tetikleyen en temel duygu nedir?” sorusunda, 30 katılımcının 15 farklı duyguyu, intiharı tetikleyici en temel duygu olarak göstermeleridir. Katılımcılar tarafından her birinin neden önemli ve yeterli olduğunun gerekçelendirildiği bu duygular, çaresizlik, umutsuzluk, anlamsızlık, aşk, düş kırıklığı, çözümsüzlük, zayıflık, küçük düşme, utanç, güçsüzlük, yalnızlık, mutsuzluk, korku, kızgınlık ve güvensizlik duygularıdır. İntihar eğiliminde olan insanların genel olarak psikolojik bir rahatsızlık içinde olduğu düşünülmektedir. Ancak akıllı-deli ya da normal-anormal gibi ikilikler içinde değerlendirilmediği söylenebilir. Bunun yanı sıra intihar kararının oldukça sağlıklı ve bilinçli bir anda verilebileceği düşüncesine rastlanmakla birlikte, kişiden kişiye bu durumun değişeceğini söyleyenler de olmuştur. İntihar, katılımcıların genelinde bir hak olarak nitelenmiş, ancak hak olduğunu söyleyenlerin çoğu farklı ahlaki görüşleri çerçevesinde intiharın yanlışlığını vurgulamıştır (Şen, 2008).

Genel olarak pek çok toplumda, intihar vakalarının farklılaşan düzeylerde de olsa gizlendiği söylenebilir. Elbette böyle bir genellemeye her toplumda ulaşamaz. Arkaik toplumların kurumsal nitelikli intiharları, ilk Hristiyanların gönüllü intiharları, Romalıların onur intiharları ya da harakiri ve sutte gibi ritüeller kayıtlara alınmadıysa eğer, bu toplumlar, intihar eyleminden korktukları ya da utandıkları için değil; olsa olsa kayıtların zaten tutulmuyor oluşundandır. İntihar vakalarının gizlendiği durumlarda, intiharın, intihar edenin yakınları için bir utanç kaynağı olarak görüldüğü söylenebilir. Bu utanç, sadece, intiharın günah olduğu algılayışından da kaynaklanmamaktadır. İntihara karar veren birey, insanların korktukları bilinmezliğe doğru giden bir karar vermiştir: Ölüme. Ölümsüzlük arzusuyla kavru lan insanlık, hayatın kıyısında yaşayan bu insanları anlamakta güçlük çeker. İntihar, yaşam ilkesinin -kültürlerin baş tacı ettikleri yaşam ilkesinin yıkımıdır. İntihar, insanlara unutmak istedikleri en önemli Şeyi hatırlatır: Ölümü (Şen, 2008).

1.4. MEDYA VE İNTİHAR

İntihar olgusu ile medya ilişkisi gerek intiharın dinamiklerini anlamada gerekse önlemede önemli bir yere sahiptir. İntihar davranışına basın yayın organlarının etkisi uzun yıllar sorgulanmış ve çok sayıda araştırmanın konusu olmuştur. Bu araştırmaların bir kısmı kitle iletişim araçlarının intihar oranları üzerinde oldukça etkili olduğunu saptarken, bir kısmı ise basın yayın organlarında intihar olgusunun yer alması ile intihar oranları arasında hiçbir ilişki saptayamamış, bazı çalışmalar ise bu ilişkinin varlığına kısmi destek sağlayan bulgular elde etmiştir (Palabıyıkoglu, 1994).

1967 yılında yapılan bir çalışmada intihar olgusunda taklit etme etkisinin en aza indirgenmesi beklenen dönem olarak gazete grevi sırasında Amerika Birleşik Devletlerinin 7 büyük şehrinde bir inceleme yapılmıştır. Araştırmayı yapan kişinin beklentisinin aksine intihar oranlarında bir düşme gözlenmemiştir. Ancak Detroit'de artan intihar girişimlerinde bir düşüş kaydedilmiştir. Durkheim'e göre intihar oranları taklit davranışı ile açıklanamaz. Bu konuda yazılı basını engellemek önlemede geçerli bir yol değildir. Durkheim'in bazı kişilerin telkine açık olduğunu ancak bunun ulusal intihar istatistiklerini değiştirmeyeceğini vurgulamıştır. Durkheim'in karşıtı bir görüşü savunan Philips ve grubu ise ısrarla intihar olgularında taklit, model alma ve telkinin sosyolojik kuramlarda yer almasının önemini vurgulamıştır. Philips, Goethe'nin kitabının kahramanı olan Werther'den esinlenerek *Werther etkisi* adı altında intihar oranlarında taklit, bulaşma, yayılmanın önemli etkileri üzerinde durmuş, çalışmalarını bu yönde sürdürmüştür (akt. Palabıyıkoglu, 1994).

Medya ile intihar olgusu arasındaki ilişkiye bilinen en eski örnek Johann Wolfgang Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* (1996) kitabının yayımlanışından sonra romanın kahramanının intihar şeklini harfiyen uygulayarak kendini öldüren genç insanların sayısındaki dikkati çeken artışın ardından Avrupa'da pek çok yerde romanının yasaklanmış oluşudur.(Cengiz, 2009)

Werther etkisinin ekonomik koşullardan bağımsız olarak intihar oranlarını etkilediği saptamıştır. Medya faktörü en az işsizlik faktörü kadar intiharlar üzerinde etkilidir. (Palabıyıkoglu, 1994).

Bu çalışmaların farklı sonuçlarına rağmen *Dünya Sağlık Örgütü* (DSÖ), intiharın önlenmesine yönelik olarak; medya tarafından intiharın sunulmasında sorumluluğunun sağlanmasını, intihar girişimine yönelik ateşli silahlar ve toksik maddeler gibi araçlara ulaşımın sınırlandırılması, ruhsal bozukluk ve madde kötü kullanımından muzdarip kişilerin belirlenmesi ve tedavi edilmesi, sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşımın sağlanması gibi önemli koşulların yanında dördüncü koşul olarak eklemiştir. (DSÖ, 2010)

Medyada intihar haberlerinin veriliş tarzı öğretici, özendirici ve yol gösterici olabilir. Kişiler haberde sunulan özelliklerden etkilenmek suretiyle bu davranışı taklit edebilir. Taklit ve model almaya örnek olabilecek 3 tür intihar olgusu ayırt edilmektedir:

- 1- Alturistik: Sembolik ya da bir grup aktivitesinden kaynaklanan intiharlar,
- 2- Meşhur bir kişinin model alınması sonucu görülen intiharlar,
- 3- İntihar eden kişiyle özdeşleşme sonucu görülenler (intihar eden kişiyle ortak özelliklerinin olması, belli bir sosyal role sahip olunması kişiyi intihara itmektir). (akt. Palabıyıkoglu, 1994).

1981 yılında yapılan bir çalışmaya göre ise Toronto metrosunda bir intihar epidemisinden sonra sağlanan kontrol ile intihar oranlarında bir düşme olduğunu saptanmıştır. Ruh sağlığı profesyonelleri ve metro işletmesiyle gazeteler arasında başlatılan iletişimin sonucunda Kanada gazeteleri konuya ilişkin politikalarında bir uzlaşmaya varmışlardır. Gazeteler intihar öykülerinin aşağıdaki kriterlere uygun olarak yayınlanması ve basımında anlaşmışlardır:

- 1- Kalabalık bir ortamda gerçekleşmişse,
- 2- Tanınmış, ünlü bir kişiyse
- 3- Diğer kişiler olaydan etkilenmişse
- 4- Alışılmadık bir yöntem kullanıldıysa

5- Algılanan bir yanlışlığın sembolik bir protestosuysa (*akt. Palabıyıkoglu, 1994*).

Viyana'da da 1987 yılında basın gündeminde olan metro intiharları konusunda basın yayın organları ile benzer bir anlaşmaya gidilmiş ve 6 ayın sonunda da Viyana metrosundaki intiharların ve intihar girişimlerinin %80 azaldığı görülmüştür (*akt. Cengiz, 2009*) Viyana'da artan intihar oranları sonucunda intiharı önleme, krize müdahale ve ilgili kuruluşların bir araya gelmesiyle, basın yayın organlarıyla yapılan işbirliği sonucu haberlerin veriliş tarzını belirleyen yazılı kurallar oluşturulmuş ve prensipte bir antlaşmaya varılmıştır.

Benzer çalışmaların sonucunda intiharı özendirici haberlerin etkisi,

I. Aşağıdaki kriterleri kapsadığında büyüyeceği konusunda bir uylasım ortaya çıkmıştır:

- 1- İntihar yöntemlerinin ayrıntılı verilmesi
- 2- İntiharın anlaşılmasını ve inanılmazlığını vurgulama (Hayatta istediği her şeye sahipti)
- 3- Romantik motivasyonlar bildirme (ölüm bile onları ayıramadı)
- 4- Basite indirgeme (Zayıf notları intihar etmesine neden oldu)

II- Haberlerin okuyucunun ilgi ve dikkatini çekmesi aşağıdaki durumlarda daha çok olacaktır.

- 1- Haberin ilk sayfada yayınlanması
- 2- Başlıkta intihar kelimesinin kullanılması
- 3- Kişinin fotoğrafının basılması
- 4- Kişinin davranışının cesur ve onaylanan tavır olarak bildirilmesi (Böyle bir durumda yapılmalıydı)

III- Etki şu durumlarda azalacaktır:

- 1- Alternatif yardım yolları gösterildiğinde (öyle bir duygulanım içinde nereden yardım alınabilir)
- 2- İntiharla sonuçlanmayan başedilmiş kriz durumlarına ilişkin bilgi verildiğinde
- 3- Okuyucu genel olarak intihar davranışı konusunda bilgilendirildiğinde. Birisi intihar düşüncelerinden söz ediyorsa ne yapılmalı konusunda yol gösterici bilgilendirilmelidir. (*akt. Palabıyıkoglu, 1994*)

Türkiye’de hem hukuki yapılanma içinde hem de çeşitli basın kuruluşlarında intihar konulu haberlere çeşitli sınırlandırmalar getirilmiştir. *Türk Ceza Kanunu*’nun 84. Maddesi söz konusu sınırlandırmayla ilgili olarak şu şekilde düzenlenmiştir:

MADDE 84. - (1) Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu fiilin basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) İşlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan veya ortadan kaldırılan kişileri intihara sevk edenlerle cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenler, kasten öldürme suçundan sorumlu tutulurlar. (<http://www.tbmm.gov.tr>)

9.6.2004 tarihli 5187 nolu Basın Kanunu 20. Maddesi şu şekildedir;

Cinsel saldırı, cinayet ve intihara özendirme

Madde 20- Cinsel saldırı, cinayet ve intihar olayları hakkında, haber vermenin sınırlarını aşan ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirebilecek nitelikte olan yazı ve resim yayımlayanlar birmilyar liradan yirmimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda ikimilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda onmilyar liradan az olamaz (<http://www.mevzuat.gov.tr>).

Ancak ülkemizde yapılan çalışmalarda intihar haberlerinin medyada sunumu ile ilgili pek çok etik problemin varlığını ortaya koymuştur.

2005 yılı ve 2008 yılında ulusal medyada yer alan gazetelerde intihar konulu haberlerin taranması ile yapılan çalışmalarda 2005 yılında 214, 2008 yılında ise 375 intihar konulu haberin yayınlandığı ve bu haberlerin % 47’sinin üçüncü, %9’unun birinci sayfada yer aldığı bulunmuştur. Başlıkların özellikle büyük ve kalın puntolarla, zaman zaman da renkli yazıldığını ve çarpıcı ifadelerle süslenerek merak uyandırıcı biçimde sunulduğunu görülmüştür. Aynı çalışmalarda intihar haberlerinde %80 üzerinde bir oranda kullanılan yönteme dair ayrıntılı bilgi verildiği, olayın geçtiği yerin bilgisinin verildiği haber oranını ise 2005’te %96, 2008’de %72,5

olduğu bulunmuştur. İntihar eden kişilerin kimlik bilgisinin verilmesi oranı 2005 deki % 63'ten % 84'e, fotoğrafının yer alması oranı ise % 31'den %69'a yükselmiştir. Ayrıca bu haberlerde yaklaşık %20 oranında intiharın çözüm yolu olarak sunulduğu ve 2005'te %46, 2008'de ise % 20 sinde intihar ediminin romantize edildiği veya kişinin kahramanlaştırıldığı görülmüştür. Medyanın intiharın önlenmesinde etkili olmasını sağlayacak faktör olan uzman görüşüne yer verilmesi %0,4-%2,3 oranında kalırken, intihar ya da intihar girişimi konulu haberlerde intihar riski taşıyanların veya yakınlarının yardım isteyebileceği adres/telefon bilgilerinin verilmesi 2005'te % 3,7 oranında gerçekleşmiş ancak 2008'de hiçbir haberde bu bilgi yer almamıştır. (Cengiz, 2006, Karakuş ve ark., 2010)

Tüm ruh sağlığı problemlerinde olduğu gibi intiharda sahip olduğu sosyal boyut nedeniyle önlenmesinde çeşitli kurumlarla işbirliği gerekmektedir. Medyanın intihar haberlerinin yayınlanması konusunda toplumdaki etkilerine ilişkin sorumluluğunu üstlenmesi ve iç denetimlerini sağlanması açısından hukuki yaptırımlar kadar çalışanlarının konuyla ilgili olarak farkındalık düzeylerinin artırılmasına yönelik eğitim programları düzenlenmesi de etkili olacaktır.

Gazete haberlerinde intihar davranışının sunumu ile ilgili pek çok çalışmaya rağmen karikatür dünyasında intiharın nasıl temsil edildiğine ilişkin geniş kapsamlı bir çalışmaya bu tez için yapılan literatür çalışması sırasında rastlanmamıştır. Konu ile ilgili olarak ulaşılabilen tek çalışma bir poster bildiri özetidir: P.H. Carette, J.P. Soubrier, 2010, "Print Media and Suicide", *13th European Symposium on Suicide and Suicidal Behaviour* (Roma,1-4 Eylül 2010).

Bu çalışmada mizah dünyasında intihar davranışının nasıl temsil edildiği ve bunun toplumdaki intiharla ilgili inanışları ne kadar/nasıl yansıttığının incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, *Gırgır* dergisinin 1972, 1973 ve 1980 yılı tüm sayıları, 1974 Temmuz-Aralık dönemine ait sayılar; *Limon* dergisinin 1987, 1990 yılı sayıları; *Leman* dergisinin 1991, 1992 yılı sayıları; *Penguen* dergisinin 2010 yılı sayıları ile *Uykusuz* dergisinin 2010 yılı sayılarının taranması sonucunda elde edilen intihar konulu karikatürler göstergebilimsel (semiyotik) yöntemle çözümlenerek toplumun mizah dili aracılığıyla intihar olgusuna nasıl yaklaştığı eleştirel bir dille incelenmiştir. Çalışmada incelenen mizah dergilerinde yer alan intihara ilişkin tüm göstergeler dikkate alındığı için söz konusu göstergelerin yer aldığı karikatürlerin haricindeki fotoğraflar ve diğer mizah metinleri de araştırmaya hem sayısal olarak hem çözümlemelerde dâhil edilmiştir. 1972 yılında *Gün* gazetesinin hafta sonu eki olarak yayınlanmaya başlayan *Gırgır* dergisi 1973 tarihinden itibaren bağımsız bir dergi olarak düzenli bir şekilde yayımlanmaya başlamıştır.

Leman dergisi 1991 yılı kasım ayında yayınlanmaya başlamıştır. Bu nedenle 1991 yılı Kasım ve Aralık sayıları taranmıştır. 1992 yılı Mart, Nisan, Ağustos, Kasım ve Aralık sayılarına arşivde bulunmadığından derginin söz konusu sayılarına ulaşamamıştır.

3. BULGULAR

Araştırmada mizah dergilerindeki intihar konulu tüm karikatür, fotoğraf, mizah metinleri ve çizgi öyküler incelendiğinde 205 adet metin elde edilmiştir. Dağılım olarak *Gırgır* dergisinde 21, *Leman* dergisinde 19, *Limon* dergisinde 93, *Penguen* dergisinde 41, *Uykusuz* dergisinde 31 metin bulunmuştur. 205 metin içinde tek fotoğraf şeklindeki metin *Penguen* dergisinde yayımlanmıştır (bkz.: Şekil 3.1)

Çizelge 3.1’de mizah dergileri, yayımlandıkları yıllar ve intihar konulu metinlerin sayısal dağılımı gösterilmiştir.

Çizelge 3.1.Araştırmada İncelenen Mizah Dergileri, Yayımlandıkları Yıllar ve İntihar Konulu Karikatürlerin Sayısal Dağılımı

Dergi Adı	Derginin Yayımlandığı Yıl/lar	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı
<i>Gırgır</i>	1972, 1973, 1974, 1980	21
<i>Leman</i>	1991, 1992	19
<i>Limon</i>	1987, 1990	93
<i>Penguen</i>	2010	41
<i>Uykusuz</i>	2010	31
Toplam		205

Şekil 3.1.*Penguen* dergisinde, ‘mor_ayva’ rumuzu ile yayınlanmış ‘akl-ı millet’ başlıklı fotoğraf (*Penguen*, 01.07.2010, Sayı 406)

3.1. Karikatürde İntihar Davranışının Türü

Mizah dergilerinden elde edilen 205 metinde ilk inceleme intiharın temsilinin intiharın hangi aşaması olarak yapıldığı şeklindedir. Bu bölümde sınıflandırma; intihar düşüncesi, intihar girişimi, tamamlanmış intihar ve intihar görüntüsü verilmiş ölüm konulu karikatürler olarak yapılmıştır. Araştırmada incelenen karikatürlerde “tamamlanmış intihar eylemi”, “intihar girişiminde bulunanların gösterilmesi” veya “intihar düşüncesinin gösterilmesi” aynı anda söz konusu oluyorsa sunulan eylemin/edimin sonuncusu dikkate alınarak sayılarak tabloya yerleştirilmiştir. Bunun dışında incelenen karikatürlerin iki çoklu intihar karikatüründe hem intihar düşüncesi hem de tamamlanmış intihar çizildiği ve ayrı ayrı değerlendirildiği için aşamaların dağılımının gösterildiği toplam sayı karikatür sayısından fazla çıkmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan taramaların sonucunda karikatürlerde gösterilen intihar eyleminin aşamalarına ilişkin sayısal dağılım incelendiğinde ağırlığın % 56,5 ile intihar girişimi aşamasında olduğu görülmektedir (bkz.: Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2.Karikatürlerde Gösterilen İntihar Eyleminin Aşamalarına İlişkin Sayısal Dağılım

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	Tamamlanmış İntihar Eyleminin Gösterildiği Karikatür Sayısı	İntihar Girişiminde Bulunanların Gösterildiği Karikatür Sayısı	İntihar Düşüncesinin Gösterildiği Karikatür Sayısı	İntihar Görüntüsü Verilmiş Ölüm Konulu Karikatür sayısı
<i>Gırgır</i>	21	2	16	3	-
<i>Leman</i>	19	8	8	4	-
<i>Limon</i>	93	28	58	6	2
<i>Penguen</i>	41	14	17	10	-
<i>Uykusuz</i>	31	6	18	4	3
Toplam	205	58 (%28)	117 (%56.5)	27 (%13)	5 (%2.4)

İncelenen 205 metinden 58 tanesinde (%28) tamamlanmış intiharı konu edilmiştir. Şekil 3.2’de yer alan karikatürde kendi çocuklarının ölümüne duygudan uzak bir tavırla yaklaşan ebeveyn figürleri üzerinden gösteren tamamlanmış intiharın konu edildiği karikatür örneği görülmektedir.

Karikatürlerin daha büyük bir oranı olarak 117 tanesinde (%56,5) intihar girişimi konulu karikatürler yer almaktadır. Şekil 3.3’de yer alan toplu intiharlarda işbirliğinin resmedildiği karikatür intihar girişimi konulu karikatürlere örnek gösterilebilir.

İntihar düşüncesi %13 oranını oluşturan 27 karikatürde temsil edilmektedir. İntihar düşüncesinin ergenler tarafından bir tehdit aracı olarak kullanılmasının çizildiği şekil 3.4’te yer alan karikatür bu gruba örnek olarak verilebilir.

Son olarak 5 karikatürde (%2.4) intihar görüntüsü verilmiş ölüm/cinayet konusu işlenmiştir. Bununla ilgili olarak şekil 3.5’te yer alan karikatürde ise vurgulanan konunun intihar davranışından çok hekimlerin hatalarının sorumluluğunu almamaları ve bunun gizlenmesi olduğu söylenebilir.

Şekil 3.2. Tamamlanmış İntiharın Çizildiği Karikatür Örneği
(Gökhan DABAK, *Limon*, 19.3.1987, Sayı 54)

Şekil 3.3. İntihar Girişimini Çizildiği Karikatür Örneği
(Suat ÖZKAN, *Limon*, 19.11.1987, Sayı 89)

Şekil 3.4. İntihar Düşüncesinin Çizildiği Karikatür Örneği
(Ogün ŞANLISOY, *Limon*, 29.3.1990 Sayı 212)

Şekil 3.5. İntihar Görüntüsü Verilmiş Ölüm Konulu Karikatür Örneği
(Mahmut TİBET, *Limon*, 20.12.1990 Sayı 251)

3.2. İntihar Konulu Karikatürlerde İntihar Davranışı Olan Varlıkların Dağılımı

İntihar konulu karikatürleri intihar düşüncesi/girişimi/eylemi olan varlıkların dağılımı olarak sınıflandırdığımızda genellikle insanların intiharının çizilmesinin yanı sıra hayvan intiharları hatta cansız nesne intiharlarının da sunulduğunu

görmekteyiz. Çizelge 3.3’de karikatürlerde intihar düşüncesi/girişimi/eylemi olan varlıkların sayısal dağılımı görülmektedir.

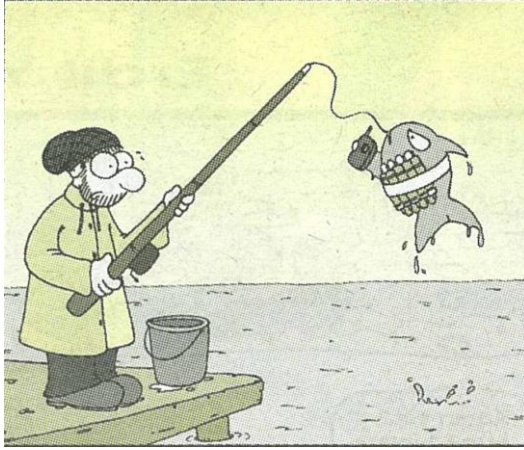
Bu dağılım yapılırken araştırmada incelenen karikatürler içerisinde yer alan tek bir karikatürde birden fazla sunulan varlık söz konusu olduğundan her bir varlık ayrı ayrı sayılarak ilgili tabloya yerleştirilmiştir.

Çizelge 3.3. Karikatürlerde İntihar Düşüncesi /Girişimi Olan veya Eyleminde Bulunan Varlıkların Sayısal Dağılımı

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	İntihar Düşüncesi/girişimi/ Eylemi olan İnsan(lar)ın Gösterildiği Karikatür Sayısı	İntihar Düşüncesi/girişimi/Eylemi olan Hayvan(lar)ın Gösterildiği Karikatür Sayısı	İntihar Düşüncesi/girişimi/ Eylemi olan Cansız Nesnelerin Gösterildiği Karikatür Sayısı
<i>Gırgır</i>	21	21	-	-
<i>Leman</i>	19	18	2	1
<i>Limon</i>	93	87	3	3
<i>Penguen</i>	41	35	6	-
<i>Uykusuz</i>	31	30	1	-
Toplam	205 ¹	191(% 92.2)	12(%5.7)	4(%1.9)

205 karikatürden 191’i (%92,2) insan intiharlarını konu edinmektedir. Öte yandan 12 karikatürde (%5,7) hayvanların intiharı, 4 karikatürde ise cansız nesnelerin intiharları çizilmiştir. Karaya vuran balina intiharlarının en sık çizildiği hayvan intiharı konulu intiharlarına örnek olarak gösterilen şekil 3.6’ daki karikatürde bir balığın insan tarafından yakalanmaktansa intihar etmeyi tercih etmesi çizilmiştir. Nesnelerin intiharının çizildiği karikatürlerde ise bu nesnelerin intihar nedeni genellikle artık kullanılmamalarından dolayı yaşadıkları yalnızlık hissidir. (İlerlemiş teknoloji nedeniyle artık kullanılmayan radyonun intiharının gösterildiği karikatür için bkz.: Şekil 3.7).

¹Leman Dergisinde yer alan 2 karikatürde insan-nesne ve insan-hayvan intiharı aynı karikatür içinde gösterilmiş ve ayrı ayrı sayılmıştır bu nedenle toplamı 207 olmaktadır.

Şekil 3.6. Hayvan İntiharlarının Konu Edildiği Karikatür Örneği
(Kubilay ODABAŞ, *Penguen*, 25.2.2010, Sayı 388)

Şekil 3.7. Cansız Nesne İntiharlarının Konu Edildiği Karikatür Örneği
(Mümin DURMAZ, *Limon*, 1.3.1990, Sayı 208)

3.3. İntihar Konulu Karikatürlerde Tekil/Çoklu İntihar Dağılımı

İntihar girişimi veya eylemi bireysel olabileceği gibi genellikle yaşlı intiharlarında olduğu gibi çift intiharı ya da daha çok tarikat topluluklarında görülen toplu intiharlar şeklinde olabilir. Karikatürde intiharın temsilinin tekil intihar ve çoğul intihar şeklinde dağılımı yapıldığında 171 karikatürde (% 84.6) tekil intihar, 31 karikatürün (%15.3) çoğul intihar olarak çizildiği görülmüştür. Ele alınan

karikatürlerden üç tanesinde intihar düşüncesi gösterilmekle beraber bu karikatürlerde intihar düşüncesine sahip olanın insan, hayvan, cansız nesne olarak bir varlık mı, yoksa birden fazla varlık mı olduğu belirli değildir; bu nedenle söz konusu üç karikatür Çizelge 3.3’de gösterilmemiştir. Bunların biri ülkelerin refah düzeyi ve intihar oranları ile ilgili bir metin, diğeri askerlik sırasındaki ölümün intihar olarak gösterilmesini eleştiren bir karikatür diğeri ise görsel hezeyanları olan bir adamın intiharının konu edildiği çizgi hikâyesidir. Söz konusu metinlerde tekil/çoklu ayrımı yapmak mümkün olmadığından dolayı 3 karikatür bu dağılım içinde değerlendirilememiş oran değerlendirmesi 203 karikatür üzerinden yapılmıştır. Çizelge 3.4’de bu dağılım gösterilmiştir. Şekil 3.8’ de çoklu intihar karikatürüne örnek gösterilen karikatürde çoklu intihar girişiminde bulunan kişilerin dayanışması çizilmiştir, bu aynı zamanda karikatüristin intihar girişiminde bulunan kişilerin bu konuda kararlı ve caydırılmaz olarak sunumunu göstermektedir

Çizelge 3.4. Tekil ve Çoklu İntiharın Karikatürlerde Sayısal Dağılımı

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	Tekil İntiharın Gösterildiği Karikatürler	Çoklu İntiharın Gösterildiği Karikatürler
<i>Gırgır</i>	21	19	2
<i>Leman</i>	19	17	1
<i>Limon</i>	93	74	19
<i>Penguen</i>	41	35	6
<i>Uykusuz</i>	31	26	3
Toplam	205	171(%84.6)	31 (% 15.3)

Şekil 3.8. Çoklu İntihar Konulu Karikatür Örneği (Erşan YURDAKUL *Limon*, 24.09.1987, Sayı 81)

3.4. İntihar Konulu Karikatürlerde Aktif/Pasif İntihar Dağılımı

İntihar eylemi kişinin kendi hayatını sonlandıracak aktif bir eylemde bulunması olarak ‘aktif intihar’ ve kişinin hayatını idame ettirmek için yapması gereken eylemleri yerine getirmeyerek (yemek yememe, ilaçlarını kullanmama) kendisini yavaş yavaş ölüme götürmesi olarak tanımlayabileceğimiz ‘pasif intihar’ olarak da gruplandırılır. Pasif intihar genellikle yaşlı intiharlarında görülmektedir. Karikatürde intiharın temsilinde de buna paralel olarak pasif intihar karikatürleri genellikle yaşlı intiharlarını konu edinen karikatürlerdir. Karikatürde intiharın temsilinde aktif ve pasif intiharın dağılımı Çizelge 3.5.’de görüldüğü üzere 205 karikatürün 197’sinde (% 96) aktif intihar, 8’inde pasif intihar şeklindedir. (Pasif intihar konulu örnek karikatür için sallanan sandalyesi altına takoz koyarak ve bir zarf içinde veda notu ile kendisini ölüme bırakan yaşlı insan karikatürü için bkz.: Şekil 3.9)

Çizelge 3.5.Karikatürlerde Aktif ve Pasif İntihar Temsillerinin Sayısal Dağılımı

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	Aktif İntihar	Pasif İntihar
<i>Gırgır</i>	21	21	-
<i>Leman</i>	19	18	1
<i>Limon</i>	93	89	4
<i>Penguen</i>	41	38	3
<i>Uykusuz</i>	31	31	-
Toplam	205	197(% 96)	8(%4)

Şekil 3.9. Pasif İntihar Konulu Karikatür
Örneği
(Mahmut TİBET, *Leman*, 06.01.1992, Sayı 8)

3.5. İntihar Konulu Karikatürlerde Cinsiyet Dağılımı

İntiharın demografik açıdan incelenmesinde önemli bir veri olan cinsiyet dağılımı da intihar temalı karikatürlerde konuyla ilgili olarak mizah dünyasında incelenmiştir. (Bununla ilgili sayısal dağılım için bkz.: Çizelge 3.6.).

Çizelge 3.6. Karikatürlerde İntihar Edimi İçinde Olan Varlıkların Cinsiyetinin Sayısal Dağılımı

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	Kadın	Erkek	Kadın ve Erkek	Belirsiz
<i>Gırgır</i>	21	4	17		-
<i>Leman</i>	19	1	18		-
<i>Limon</i>	93	6	75	6	6
<i>Penguen</i>	41	9	25	1	6
<i>Uykusuz</i>	31	2	27		2
Toplam	205	22(%10.7)	162 (%79)	7 (%3.4)	14 (%6.8)

İntihar konulu karikatürlerde intihar düşünce/girişim/eyleminde bulunan kişilerin cinsiyetlerinin dağılımında 205 karikatürün 162 sinde yer alan erkekler yüzde 79 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Kadınların intiharının konu edildiği karikatür sayısı 22 olarak % 10.7 oranında kalmaktadır. Bu oranlar başta DSÖ verileri olmak üzere literatür bilgilerimizden farklı seyretmektedir. DSÖ 2009 yılı raporunda farklı ülkelerde intiharın erkek/kadın oranı 1,6 (Hindistan) ile 6,3 (Rusya) arasında seyretmektedir. Mizah yazar ve çizerleri arasında ise intihar daha erkeğe has bir davranış olarak algılanmaktadır. Yurtdışında yapılan bir çalışmada kadınların intihar girişimini başlatmakta erkeklere göre daha yatkın oldukları ancak ölmek niyeti taşımadıkları bunda intihar girişimi ile tamamlanması açısından cinsiyetler arasında farklılığı açıklayabileceği öne sürülmüştür (akt. McAndrew, 2007).

Genellikle hayvan intiharlarının çizildiği karikatürler olmak üzere toplam 14 tane olan % 6.8 inde cinsiyet belirtilmemiştir. Yedi karikatürde (% 3.4) ise kadın ile erkeğin birlikte intihar ettiği çizilmiştir. Şekil 3.10.'daki karikatürde bir erkeğin, aşkı uğruna ölmeyi göze alıp bu davranışı ile cennete giderken, kadınının intihar eyleminde erkek kadar kararlı olmadığı ve onu yarı yolda bıraktığı resmedilmektedir.

Şekil 3.10. Erkek İntiharlarının Konu Edildiği Karikatür Örneği
(Metin ÜSTÜNDAĞ, *Penguen*, 23.12.2010, Sayı 431)

3.6. İntihar Konulu Karikatürlerde İntihar Yöntemi

İntihar konulu karikatürlerin diğer bir dağılımı da kullanılan yöntem olarak yapılmıştır. 205 karikatürün 179 unda intihar yöntemi çizilmiştir. Araştırmada incelenen karikatürler içerisinde yer alan tek bir karikatürde birden fazla sunulan intihar yöntemi söz konusu olduğunda her bir yöntem ayrı ayrı sayılarak ilgili tabloya yerleştirilmiştir. Bu nedenle toplam sayı 184 olarak bulunmuştur. Çizelge 3.7 de karikatürlerde çizilen intihar yöntemlerinin sayısal dağılımı yer almaktadır.

Çizelge 3.7.Karikatürlerde Sunulan İntihar Etme Yöntemlerinin Sayısal Dağılımı

İntihar Yöntemi	<i>Gırgır</i>	<i>Leman</i>	<i>Limon</i>	<i>Penguen</i>	<i>Uykusuz</i>	<i>Toplam</i>
Yüksekten Atlama	6	3	33	9	9	60 (%32.6)
Ası	5	4	32	6	5	52 (%28.2)
Suya Atlama	4	3	12	2	2	23 (%12.5)
Ateşli Silah	2	1	7	7	4	21 (%11.4)
Delici/kesici Silah	1	2	3	1	3	10 (%5.4)
İlaç/Toksik Madde Alımı	2	1	4	1	2	10 (%5.4)
Ezilme	3	1	1	-	-	5 (%2.7)
Boğulma	-	-	-	2	1	3 (%1.6)
Toplam	23	15	92	28	26	184

Karikatürlerinde çizilen intihar yöntemlerinden 60 karikatürde çizilen yüksekten atlama %32,6 ile ilk sırayı almaktadır. Onu 52 karikatürde çizilen ası yöntemi %28,2 ile takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 23 karikatürde çizilen suya atlama yöntemi %12,5 oranıyla yer almaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda genellikle ilk üç sırada yer alan ateşli silah yöntemi intihar karikatürlerinde dördüncü sırada yer almaktadır. Delici-kesici alet kullanımı ve toksik madde alımı yönteminin çizildiği karikatür sayısı 10 dur ve %5,4 ünü oluşturmaktadır. Beş karikatürde araç önüne atlayarak ezilme (%2,7) yöntemi çizilmiştir. Son olarak genellikle hayvan intiharlarının çizildiği karikatürlerde yer alan boğulma yönteminin çizildiği üç karikatür %1,6 olarak yer almaktadır. Karikatürde intiharın temsilinde çizilen intihar yöntemi açısından günümüz literatürü ile uyumlu görünmemektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda intihar yöntemlerinden ilk sırada ası yer almaktadır. İki ve

üçüncü sırayı ateşli silah ve toksik madde alımı paylaşmaktadır. Yüksekten atlama bunların arkasında 4. sırada yer almaktadır. (Sayıl, 2008; Kendi ve ark., 2000). Karikatürlerde yüksekten atlama yönteminin ilk sırada yer alması bu tür intiharlar girişimlerinde sürecin medyada daha sunulabilir olması nedeniyle daha aktüel olması hatta neredeyse yüksek bir yapının üzerinde aşağı bakarak duran kişinin intihar eylemi ile bağdaştırılması olabilir. Bu durum şekil 3.11.'deki boğaz köprüsü üzerinde dalgın bir şekilde etrafı seyreden kişiyle ilgili etrafındaki insanların yorumunun çizildiği karikatürde resmedilmiştir.

İntihar yöntemlerinin çizildiği karikatürlere ilgi çekici başka örnek de Fatih Solmaz'a ait, ası yönteminin çizildiği, 'fişini çekmek' tabirinin görselleştirildiği karikatürdür. (Bkz.: Şekil 3.12.)

Şekil 3.11. Derya SAYIN, *Limon*, 15.02.1990 Sayı 206

Erdil Yaşaroğlu'nun *Penguen* dergisinde (2010, sayı 384) yayımlanan karikatüründe ateşli silah yönteminin çizildiği karikatür örneği yer almaktadır. Burada karikatüristin intiharla ilgili yapılabilecek en olumlu girişimin en fazla intihar edenin başkalarına zarar vermesi engellemek olduğu ifadesi görülmektedir (Şekil 3.13.). Bu da toplumun intihar eden ya da girişimde bulunanları kaybeden ve kaybedilmiş kişi olarak görerek, onlar için yapılabilecek bir şey olmadığı düşüncesi ve dışlama eğilimini temsilini göstermektedir.

Şekil 3.12. Ası Yönteminin Çizildiği Karikatür Örneği (FatihSOLMAZ, *Leman*, 10.12.1991, Sayı 4)

Şekil 3.13. Ateşli Silah Yönteminin Çizildiği Karikatür Örneği (Erdil YAŞAROĞLU, *Penguen*, 28.1.2010, Sayı 384)

Mevcut literatürde intihar nedenleri arasında sıklıkla ilk üçte yer alan, intihar konulu karikatürlerde ise daha arka sıralarda bulunan ilaç/toksik madde alımı ile ilgili toplu intihar örneği olan şekil 3.14.'deki karikatürde fakir ve muhtemelen evsiz insanların her birinin -kolsuz olan dahil- arkalarında bir intihar mektubu bırakarak eczanedeki ilaçları içerek gerçekleştirdikleri toplu intihar resmedilmiştir.

Şekil 3.14 İlaç/Toksik Madde Alma Yönteminin Çizildiği İntihar Karikatürü Örneği (Mahmut TİBET, *Limon*, 18.10.1990, Sayı 241)

3.7. İntihar Konulu Karikatürlerde İntihar Notu

İntihar notu intihar eyleminin önemli figürlerinden biridir. Bu konuyla ilgili yurtdışında yapılan bir çalışmada intihar notu bırakma oranı % 29 olarak bulunmuştur (Eisenwort ve ark., 2007). Bu notların çoğu 150 kelimeyi aşmayan el yazısı şeklinde ve aileye ya da genel topluma hitaben yazılan notlar olarak tespit edilmiştir. Genellikle yaşlı intiharlarına ait bir özellik olarak bilinen intihar mektubu bu çalışmada incelenen karikatürlerde ölümlerin tamamlanmış intiharlar olduğunun bir ifadesi olarak yer almaktadır. Çizelge 3.8 intihar mektubu ya da intihar notunun bırakıldığı karikatürlerin sayısal dağılımını göstermektedir.

Çizelge 3.8. İntihar Mektubu ya da İntihar Notunun Bırakıldığı Karikatürlerin Sayısal Dağılımı

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	İntihar Mektubu ya da İntihar Notunun Bırakıldığı Karikatür Sayısı
<i>Gırgır</i>	21	1 (%4.7)
<i>Leman</i>	19	3 (%15.7)
<i>Limon</i>	93	31 (%33.3)
<i>Penguen</i>	41	4 (%9.7)
<i>Uykusuz</i>	31	3 (% 9.6)
Toplam	205	42 (%20.4)

Çizelgede görüldüğü üzere 205 karikatürün 42'sinde (% 20,4) intihar notu ya da mektubu çizilmiştir. İntihar notunun bir mezartaşı olarak çizildiği Şekil 3.15'deki karikatürde gerek karikatürdeki karakterin kıyafetleri gerekse mezar taşındaki 'Dinle Küçük Adam' başlığı ile Wilhelm Reich'in (1995) aynı isimli kitabın başlığına yapılan gönderme dolayısıyla entelektüel açıdan intiharın yüceltilmesi görülmektedir.

Şekil 3.15. İntihar Notu Çizilen Karikatür Örneği (Derya SAYIN, *Limon*, 12.06.1990, Sayı 224)

Şekil 3.16.'de görülen örnek karikatürde ise neredeyse intihar etmenin geleneksel olarak algılandığı ve taklit intiharların en sık rastlandığı rock müzisyenlerinin intiharı ile ilgili intihar mektubunu görmekteyiz.

Şekil 3.16. İntihar Notu Çizilen Karikatür Örneği (Derya SAYIN, *Limon*, 22.3.1990, Sayı 211)

3.8. İntihar Konulu Karikatürlerde Taklit İntiharlar

Medyada intiharın temsilinin büyük önem taşıdığı taklit intiharlarda bu araştırmada incelenen unsurlardan biridir. Medyada etik kurallara uymadan yer alan intihar haberleri, kendilerini bu haberlerde yer alan kişinin popüler kimliği ya da içinde bulundukları çaresiz ruh hali nedeniyle özdeşleştiren kişilerin aynı eyleme yönelmeleriyle kopya/taklit intiharlara yol açabilmektedirler.

Bu araştırmada taklit intiharların temsil edildiği iki karikatür bulunmuştur. Şekil 3.17.'deki karikatürde siyasi otoritenin davranışının model alınması çizilirken, Şekil 3.18.'de ise sıra dışı yaşamları nedeniyle hayranlık uyandıran müzisyenlerle kendini özdeşleştiren birinin neredeyse onlar gibi intihar etmek için müzik aleti çalmaya başlaması eleştirilmektedir. Müzik dünyasıyla ilgili kopya intiharlar sadece hayran intiharlarından ibaret değildir. Sıradışı kişilikleri ve yetenekleri ile büyük üne kavuşan bazı müzisyenlerin geçmişte meslektaşlarının yaptığı gibi 27 yaşında intihar etmesi bir mit haline gelmiş ve "27'ler kulübü" adını almıştır. Rock müzik sanatçısı Kurt Cobain'in intiharını konu alan gazete haberinde (*Milliyet* gazetesi, 10 Nisan 1994) annesinin "...ve artık o da aptalların kulübüne gitti." sözlerine yer verilmiştir. En son 27 yaşında intihar eden Amy Winehouse müzisyenlerin kopya intiharlarına örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 3.17. Taklit İntihar Konulu Karikatür Örneği (*Uykusuz Dergisi*, 06.05. 2010, Sayı 140)

Şekil 3.18. Taklit İntihar Konulu Karikatür Örneği (Serdar KAR, *Penguen*, 22.04.2010 Sayı 396)

3.9. Karikatürlerde İntiharların Ruhsal Hastalıklarla İlişkilendirilmesi

İntiharın risk faktörleri arasında ruhsal rahatsızlıklar önemli yer tutmaktadır. Depresif bozukluğu olan hastaların yaklaşık 2/3'ünde intihar düşüncesi görülür. Bu hastaların yaşam boyu intihar olasılığı ise %15 dolayında olup, depresyondaki intihar oranının diğer psikiyatrik bozukluklardan 3-4 kat daha fazla görüldüğü bildirilmektedir (akt. F.Ateşci, 2002). Bu konuda Ateşci ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada intihar girişiminde bulunan kişilerin %46.6'sında depresif bozukluk, %18.3'ünde borderline kişilik bozukluğu, %16.7'sinde histrionik kişilik bozukluğu saptanmıştır. İntihar girişimlerinde en sık rastlanan ruhsal bozukluk tanısının depresif bozukluklar olduğu, borderline ve histrionik kişilik bozukluklarının depresif bozukluklara sıklıkla eşlik ettiğibelirlenmiştir.(Ateşci ve ark., 2002).

Karikatürde intiharın temsili açısından intiharın ruhsal hastalıklarla ilişkilendirilmesine bu kadar yüksek oranda rastlanmamaktadır (bkz. Çizelge 3.9.). Bunu mizahçıların sosyal sorunlara eleştirel yaklaşma amacı güden, intiharı bir rahatsızlığın sonucu olarak değil çeşitli toplumsal sorunların yarattığı çöküntünün vardıgı son olarak ifade etme eğilimi olarak yorumlayabiliriz.

Nitekim depresyon, kronik tıbbi hastalıklar ve kişilik sorunları gibi risk faktörlerini vurgulama eğiliminde olan geleneksel psikiyatrik yaklaşımın ötesine geçildiğinde, intihar olaylarının toplumsal ve kültürel alanla çok yakın ilişki içerisinde olduğu görülür. Söz konusu alanda yoksulluk, politik şiddet, toplumsal şiddet, toplumsal çöküntü, madde bağımlılığı ve en önemlisi ergenlik dönemi gelişimi, yaşlanma, ailedeki ve iş hayatındaki değişimler, bir çok ülkede giderek artmakta olan intihar oranlarıyla doğrudan bağlantılıdır (akt. Kamil Alptekin, 2002)

Çizelge 3.9. İntiharı Ruhsal Rahatsızlıkla İlişkilendiren Karikatür Dağılımı

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	İntiharın Ruhsal Rahatsızlıkla İlişkilendirildiği Karikatür Sayısı
<i>Gırgır</i>	21	1 (%4.7)
<i>Leman</i>	19	3 (%15.7)
<i>Limon</i>	93	2 (%2.1)
<i>Penguen</i>	41	2 (%4.8)
<i>Uykusuz</i>	31	1 (%3.2)
Toplam	205	9 (%4.3)

Bu araştırmada incelenen intihar konulu 205 karikatürün dokuzunda (% 4,3) intihar eden kişinin ruhsal rahatsızlığı olduğu vurgulanmaktaydı. Bu metinlerin çoğu psikozlu bir karakterin intihar sürecini anlatan çizgi romanlar şeklinde idi ve intihar düşüncesi/girişimi/eylemi içinde bulunan kişilerin ruhsal rahatsızlıkları'deli raporu bulunması', 'başına huni takması', sesli veya görsel halüsinasyonlar ya da 'cinnet getirmesi' şeklinde temsil edilmekteydi. Bununla ilgili olarak intihar düşüncesini bileklerine kesi hattını çizerek intihar planına dönüştüren hastanın çizildiği örnek karikatür şekil 3.19'da yer almaktadır.

Şekil 3.19. İntiharın Ruhsal Rahatsızlıkla İlişkilendirildiği Karikatür Örneği
(Suat ÖZKAN, *Leman*, 29.09.1992 Sayı 46)

3.10. Karikatürlerde İntiharın Çözüm Olarak Sunulması

Medyada intiharın temsilinde önemli etik sorunlardan biri intiharın çözüm olarak sunulmasıdır. Yerel basında yer alan gazetelerdeki intihar konulu haberlerin incelendiği iki çalışmada (Cengiz, 2006 ve 2009) intihar haberi sunumunda intiharın çözüm olarak gösterildiği haber sayısı oranı % 22,8 (2005) ve % 18,9 (2009) olarak bulunmuştur. İntiharın karikatürde temsilinde ise bu oran çok daha yüksektir. 205 karikatürün 133 tanesinde (yüzde 64.8) intihar çözüm olarak gösterilmektedir.. Bunların bir kısmında intihar direk olarak önerilmekte bir kısmında ise neden olarak ifade edilmektedir. Çizelge 3.10'da bu karikatürlerin sayısal dağılımı gösterilmektedir. Şekil 3.20'de intiharın çözüm olarak önerildiği örnek karikatürde intihar doktor tarafından borç probleminin çözümü olarak reçete edilmektedir.

Çizelge 3.10. İntiharın Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatürlerin Sayısal Dağılımı

Dergi Adı	Dergide Yer Alan İntihar Konulu Toplam Karikatür Sayısı	İntiharın Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Sayısı
<i>Gırgır</i>	21	18(%85.7)
<i>Leman</i>	19	11 (%57.8)
<i>Limon</i>	93	56(%60.2)
<i>Penguen</i>	41	26(%63.4)
<i>Uykusuz</i>	31	22(%70.9)
Toplam	205	133(64.8)

Şekil 3.20. İntiharın Çözüm Olarak Gösterildiği Karikatür Örneği
Erdil YAŞAROĞLU, *Penguen*, 19.08.2010, Sayı 413

İntiharın çözüm olarak sunulduğu durumlar toplam 12 kategoride sunulmuştur. Bunlar karşı cinsle ilişkileri ilgilendiren geçimsizlik, terk edilme, aşkını kanıtlama

durumunu içeren duygusal nedenler, fakirlik ve borç gibi durumları içeren maddi sıkıntı, hayatı anlamsız bulma, başarısızlık, mutsuzluk, utanç hissi, çaresizlik, talepte bulunma, yalnızlık, öfke ve sıkıntı hissi, hastalık veya sağlık problemi ve çıkar sağlama amacı olarak gruplandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın sayısal dağılımı Çizelge 3.11’de görülmektedir.

Çizelge 3.11.Karikatürlerde İntiharın Çözüm/Neden Olarak Sunulduğu Problemlerin Sayısal Dağılımı

İntiharın Çözüm/Neden Olarak Sunulduğu Problem	Gırgır	Leman	Limon	Penguen	Uykusuz	Toplam
Duygusal nedenler	5		8	6	3	22 (%16.5)
Maddi sıkıntı (fakirlik,borç)	3	1	12	1	3	20 (%15)
Hayatın Anlamsızlığı	1	1	5	3	4	14 (%10.5)
Başarısızlık	2	-	5	3	2	12 (%9)
Mutsuzluk	-	2	4	3	3	12 (%9)
Utanç	2	3	3	2	1	11 (%8.2)
Çaresizlik	2	-	6	1	1	10 (%7.5)
Talep ve tehditte bulunma	2	1	5	2	-	10 (%7.5)
Yalnızlık	-	2	3	3	1	9 (%6.7)
Öfke-Sıkıntı	-	1	1	2	3	7 (%5.2)
Hastalık	-	-	3	-	1	4 (%3)
Çıkar Sağlama	1	-	1	-	-	2 (%1.5)
Toplam	18	11	56	26	22	133

İntiharın çözüm olarak sunulduğu en sık durum karşı cinsle ilişkilerden kaynaklanan duygusal problemlerdir. İntiharın çözüm olarak gösterildiği 133 karikatürün 22’sinde (% 16,5) neden çiftler arasındaki geçimsizlik, terk edilme veya aşkını ispat etme durumudur. İkinci sırada ise 20 (%15) karikatürde intihar, fakirlik, kumar ya da kredi kartı borcu gibi maddi problemlere çözüm olarak gösterilmektedir. Bu bulgular McAndrew ve arkadaşlarının intihar ile ilgili inanışları inceleyen çalışmalarının bulgularıyla uyumludur (McAndrew, 2007). Bu çalışmada Birleşik Devletlerdeki yüksekokul öğrencilerine kurgu intihar senaryoları okutularak yorumları incelenmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet farkı gözetmeden en kabul edilen intihar nedenleri ölümcül hastalıklar, felç, depresyon ve psikolojik travmalardır. Kadınlara yakıştırılan intihar nedenleri yalnızlık, ebeveyn kaybı çekicilik ile ilgili güvensizlik ve sevginin ihaneti veya terk etmesi iken erkeğin intiharını mazur gösteren tek nedenin parasal problemler olduğuna inandıkları ortaya çıkmıştır. Aynı

araştırmada kadınların intihar etmelerinin geçerli teşvik edici nedenleri daha geniş kabul edilirken kadın intiharlarının daha acımasızca eleştirildiği görülmüştür. Yine yurtdışında yapılan farklı araştırmalarda insanların, kadınların duygusal kayıplarda erkeklerin ise başarı ile ilgili kayıplarda intihar etmeye eğilimli olduğuna inandıkları görülmüştür. (akt. McAndrew, 2007). Bu çalışmada çizilen intihar nedenlerinin kadın-erkek ayrımı yapılmamıştır ancak duygusal nedenler ve maddi ya da rekabetle ilgili başarısızlıklar ilk sıralarda yer almaktadır.

Ülkemizde yapılan bir çalışmada ise intihar girişiminde bulunan olgular incelenmiş ve bunun en sık nedeni olarak ebeveyn ile çatışmalar, eşle ilgili geçimsizlik ve kişilerarası geçimsizlik ve ruhsal bozukluklar olduğu, bunların arkasından para-iş-okul nedenlerinin geldiği ve en düşük oranda ise fiziksel hastalığın yer aldığı bulunmuştur (Dilsiz, 1993).

Şekil 3.21’de duygusal nedenlerle ilgili intihar karikatür örneğinde ise erkeklerin bu konuda da daha iddialı oldukları çizilmiştir. Şekil 3.22’de ise fakirlik nedeniyle ölümü tercih eden ve arkada kimsenin kalmadığı ailenin tek bir ası ipi ile toplu intiharını anlatan karikatür görülmektedir.

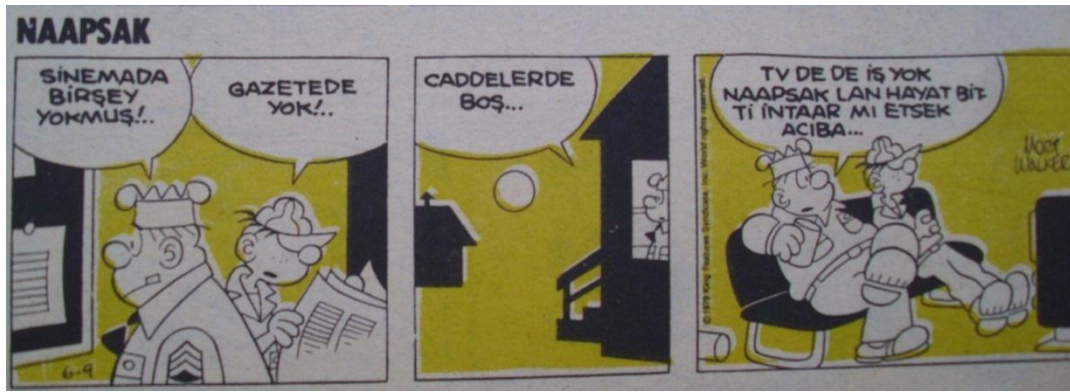

Şekil 3.21. İntiharın Duygusal Problemlere Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği (Metin ÜSTÜNDAĞ, *Penguen*, 04.03.2010, Sayı 389)

Şekil 3.22. İntiharın Maddi Problemlere Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği (Mehmet ÇAĞÇAĞ, *Limon*, 3.9.1987, Sayı 78)

İntihar konulu karikatürlerde çizilen intihar nedenleri arasında üçüncü sırayı hayatın anlamsız ve sıkıcı bulunması almaktadır.14 karikatürde (%10,5) intihar hayatın anlamsız ve sıkıcı bulunmasına çözüm olarak gösterilmektedir ve bu sıkıntı hali umutsuzluk ya da mutsuzluk ifadesi ya da ruhsal problem iması olmadan çizilmektedir. İntihar konulu yapılan çalışmalarda intihar nedenleri açısından yapılan sınıflandırmada ‘can sıkıntısı’ ya da ‘hayatı anlamsız bulma’ gibi bir nedene karşılık gelen grup mevcut değildir, mizahçıların bunu intihar nedeni olarak çizmeleri ise toplumun ‘yeterince üzücü olmadığı için kabul edilemez’ nedenlerle yapılan intihar girişimlerini küçük görmesinin yansıması olabilir.(Bununla ilgili verilen örnek karikatür için bkz.:Şekil 3.23.)

Şekil 3.23. İntiharın Hayatın Anlamsız Bulunmasına Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği (Mort Walker (Hasbi Tembeler), *Gırgır*, 24.8.1980, Sayı 420)

Yapılan çalışmalarda özellikle erkek intiharlarının en sık nedeni olarak saptanan başarısızlık, 133 karikatürün yüzde 9'unu oluşturacak şekilde 12'sinde intihar nedeni olarak çizilmiştir. Şekil 3.24'te yer alan bununla ilgili örnek karikatürde kahvehanenin önünde kahvede oynanan kâğıt oyunlarında yenilen kişilerin kendilerini gömmesi amacıyla açılan mezarlıklar resmedilmiştir.

Şekil 3.24. İntiharın Başarsızlığa Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği
(Metin ÜSTÜNDAĞ, *Limon*, 09.08.1990, Sayı 231)

Yine 12 karikatürde (%9) intihar mutsuzluk hissine çözüm olarak sunulmuştur. Şekil 3.25'deki örnek karikatürde Pamuk Prenses'in karşılaştığı cücelerin aslında sekiz kişi olduğu, ama mizaçlarına göre isim alan cücelerden Karamsar'ın bu mizaç özelliğinden dolayı intihar ettiği çizilmiştir.

Şekil 3.25. İntiharın Mutsuzluk Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği
(Erdil YAŞAROĞLU, *Penguen*, 09.09.2010, Sayı 416)

İntiharın çözüm olarak sunulduğu 133 karikatürün 11 tanesinde (% 8,2) utanç hissine intihar çözüm olarak sunulmaktadır. Şekil 3.26'da çocuğunun kendisine benzememesi nedeniyle ilişkide baskın taraf olamadığını düşünüp bundan utanç duyan kişinin bu utançtan kurtulmak için intiharı çözüm olarak görmesi çizilmiştir.

Şekil 3.26. İntiharın Utanç Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği
Cihan CEYLAN, *Uykusuz*, 15.4.2010, Sayı 137

10 karikatürde (%7,5) intihar çaresizlik hissine çözüm olarak sunulmuştur. Bununla ilgili şekil 3.27’de yer alan örnek karikatürde istemediği halde askere gitmek zorunda kalan kişinin bu durumdan kurtulmak için intiharı tercih etmesi çizilmiştir.

Şekil 3.27. İntiharın Çaresizlik Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği
(Derya SAYIN, *Limon*, 14.06.1990, Sayı 223)

Yine 10 karikatürde (%7,5) intihar girişimi istediğini elde etmek için bir tehdit aracı olarak sunulmaktadır. İntiharın istediğini elde etme için bir çözüm olarak sunulmasına örnek olan karikatürde intihar girişiminde bulunan kişi istediğini elde etmek için bir başkasını öldürebilecek kadar bencil ve toplumun duygularını sömüren bir kişi olarak çizilmiştir.(Bkz.: Şekil 3.28.)

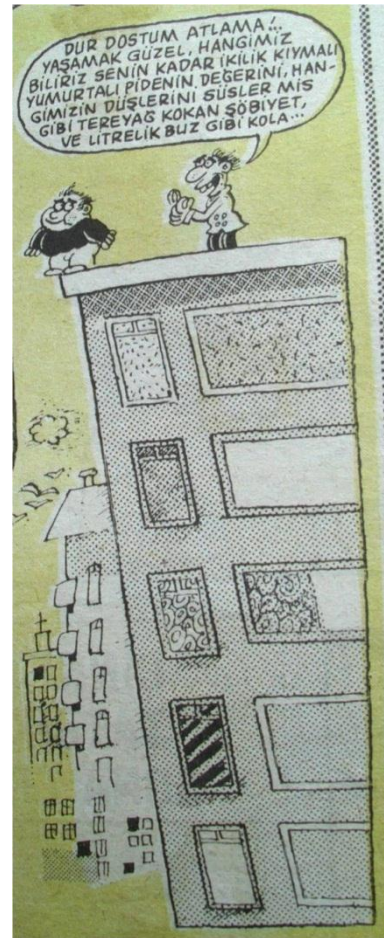
Şekil 3.28. İntiharın Tehdit Etme Aracı Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği
(Serkan YILMAZ, *Penguen*, 22.04.2010, Sayı 396)

9 karikatürde (% 6,7) intihar yalnızlık hissine 7 karikatürde (% 5.2) ise öfke ve sıkıntı hissine çözüm olarak sunulmaktadır. (Örnek bir karikatür için bkz.: Şekil 3.29)

Şekil 3.29. İntiharın Sıkıntı/Öfke Hissine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği (Serkan ALTUNİĞNE, Penguen, 11.11.2010, Sayı 425)

Yapılan çalışmalarda intihar nedenleri arasında aslında önemli yer tutan sağlık problemleri sadece 4 karikatürde (%3) neden olarak sunulmaktadır. Şekil 3.30’da görülen karikatürde obezite nedeniyle intihar girişiminde bulunan kişinin lezzet ve iştahın cazibesi ile ikna edilmesi çizilmiştir.

Şekil 3.30. İntiharın Sağlık Problemlerine Çözüm Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği Derya SAYIN, Limon, 08.02.1990, Sayı 205

İki karikatürde ise (%1,5) intihar çıkar sağlama aracı olarak temsil edilmektedir. Bunlardan biri ücret vermeden vapura girebilmek için denize atlayarak intihar girişiminde bulunma taklidi yapan birinin çizildiği bir çizgi öykü diğeri ise Şekil 3.31’de görülen örnekteki cenaze malzemelerinden yararlanabilmek için kendi öldüren insanların çizildiği karikatürdür.

Şekil 3.31. İntiharın Çıkar Sağlama Aracı Olarak Sunulduğu Karikatür Örneği (B.BARUTER-K.KENAN, *Limon*, 20.09.1990, Sayı 237)

3.11. Karikatürlerde İntihara Anlam Yüklenmesi

Medyada intiharın temsili açısından diğerk bir etik sorun haberi yapılan intihar düşüncesi/eylemine anlam yüklenmesi, romantize edilmesidir. Yerel basında yer alan gazetelerdeki intihar konulu haberlerin incelendiği iki çalışmada (Cengiz, 2006 ve 2009) intihar haberi sunumunda intihar ediminin romantize edilerek, kişinin kahramanlaştırıldığı, yüceltildiği haber sayısı oranı 2005’te %46,7, 2008’de ise %20,5 olarak bulunmuştur.

Karikatürde intiharın temsilinde ise intihara yüklenen anlamlar 6 grupta toplanmıştır. Bunlar ambivalans, romantizm, onurlu olma, cesaret, sıra dışılık/özel olma, gizemsellik olarak belirlenmiştir. Toplumun intiharı algısı açısından fikir sahibi olmamızı sağlayacak karikatürlerde intihara yüklenen anlamların dağılımı Çizelge 3.12’de görülmektedir.

Çizelge 3.12. Karikatürlerde İntihar Davranışına Yüklenen Anlamın Sayısal Dağılımı

İntihar Eylemine/ Düşüncesine Yüklenen Anlam	<i>Gırgır</i>	<i>Leman</i>	<i>Limon</i>	<i>Penguen</i>	<i>Uykusuz</i>	Toplam
Ambivalans	-	3	16	10	6	35
Romantizm	4	1	11	3	4	23
Onurlu Olma	-	1	3	3	6	13
Cesaret	2	2	2	-	2	8
Sıradışılık/Özel Olmak	-	-	2	3	2	7
Gizemsellik	-		1		-	1
<i>Toplam</i>	6	9	35	20	20	87

İntihar konulu 205 karikatürün 87'sinde (% 42.4) intihara yüklenen anlam mevcuttur. En sık olarak intihar eden kişinin ölmek istemekle yaşamaya devam etmek arasındaki kararsızlığının ya da intihar girişiminde bulunurken sanki yaşamaya devam edecekmiş gibi hayatıyla ilgili farklı kaygılar içinde bulunmasının çizildiği ambivalans özelliği vurgulanmaktadır. Bu anlam 35 karikatürde mevcuttur, şekil 3.32'de bununla ilgili örnek karikatürde intihar girişiminde bulunan gencin dilsiz biri tarafından söylediği sözler tam anlaşılmasa dahi gösterdiği yardım çabası ile bu fikirden vazgeçirmesi yer almaktadır.

87 karikatürde intihara ikinci sıklıkta yüklenen anlam romantizmdir. 23 karikatürde intihar aşkının kanıtı, kırgınlık veya özleminin şiddetinin göstergesi olarak sunulmuştur. *Penguen* dergisinin 23.09.2010 tarihli sayısında Serkan Yılmaz neden karikatür çizdiğini açıkladığı çizgi öykünde kız arkadaşının kaybı sonrasında kendi intihar girişimini çizmiştir. Şekil 3.33'de yer alan örnek karikatürde ise erkek karakter aşkının derecesini öğrenmek için sevgilisine intihar etmesini şart koşmaktadır.

Şekil 3.32. İntihara Ambivalan Olma Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği
(Derya SAYIN, *Limon*, 05.04.1990, Sayı 213)

Şekil 3.33. İntihara Romantizm Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği
(Metin ÜSTÜNDAĞ, *PENGÜEN*, 14.10.2010 Sayı 421)

13 karikatürde ise intihar onurlu şekilde hayatından vazgeçmek ya da kendini cezalandırmak olarak temsil edilmektedir. Şekil 3.34'te görülen karikatürde 'kafaya sıkmak' olarak tabir edilen kendini öldürmek için dahi olsa ateşli silah kullanımı, gurur verici bulunarak, zayıflık olarak görülen ve küçümsenen intihar davranışı dışında bırakılmıştır. Ayrıca tamamlanmış intihar tanımı için kullanılan "intihar etmek" tabiri intihar girişimini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu durum bize çizerlerin dahi intihar konusunda yeterince donanımlı olmadıklarını göstermektedir.

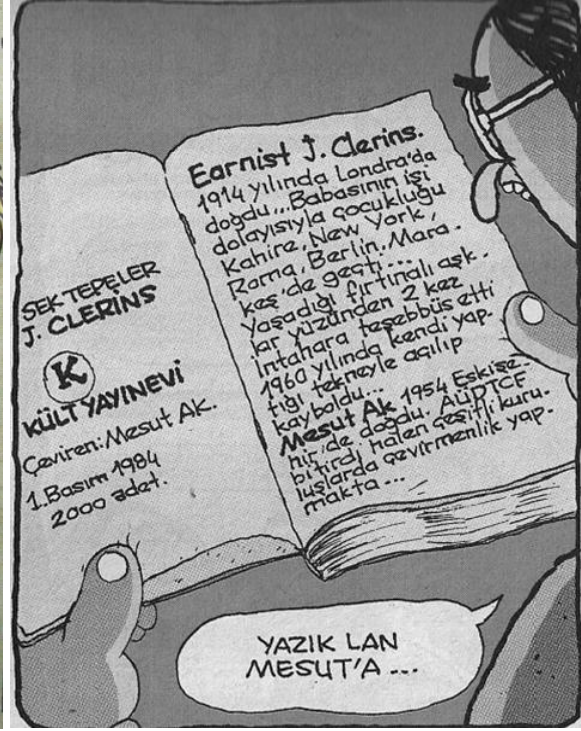
Şekil 3.34. İntihara Onurlu Olma Anlamının Yüklenildiği Karikatür Örneği
Cihan CEYLAN, *Uykusuz*, 02.10.2010 Sayı 157

İntihar etmek, 8 karikatürde cesurca bir eylem olarak çizilmiştir. 7 karikatürde ise intihar eylemine sıra dışılık anlamı yüklenmiştir. Şekil 3.35'te yer alan intihara cesaret anlamının yüklendiği karikatür örneğinde karakter düşmanı olan kişinin ölümden korkmadığını kanıtlamak için kendisinin öldürmesinden etkilenmiş ve takdirini ifade etmekten kaçınmamıştır.

Şekil 3.36'daki örnek karikatürde ise sıra dışı bir hayat yaşayan ve intihar girişiminde bulunan yazarın hayatı ile kıyaslandığında çevirmenin nispeten olağan hayatı acınası bulunmaktadır, intihar eylemi yüceleştirilmekte intihar eden kişi ise kahramanlaştırılmaktadır.

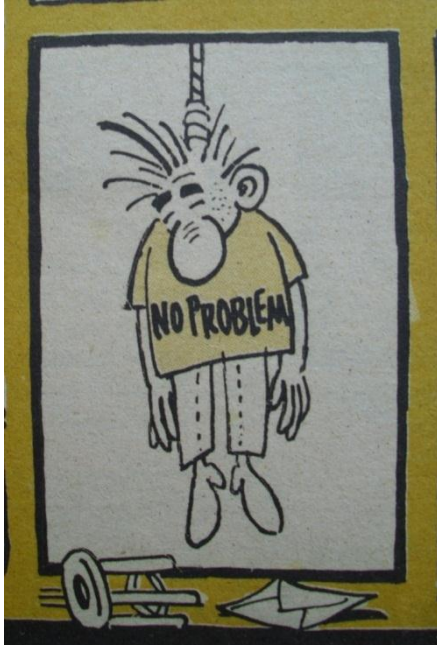

Şekil 3.35. İntihara Cesur Olma Anlamının Yükenildiği Karikatür Örneği (Gökhan DABAK, *Leman*, 6.1.1992, Sayı 8)

Şekil 3.36. İntihara Sıradışılık Anlamının Yükenildiği Karikatür Örneği (Uğur GÜRSOY, *Uykusuz*, 19.08.2010, Sayı 155)

İntiharın gizemselleştirilmesi bir karikatürde çizilmişti. Şekil 3.37’de yer alan karikatürde problemi olmayan kişinin intihar edebileceği intiharın anlaşılabilir bu nedenle çözüm bulunamaz bir eylem olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan bu karikatür kişilerin popüler kültüre ait ‘no problem’ klişesine atıf yapılarak, sıkıntıları olmadığı imasına rağmen gerçekte başa çıkamayacak kadar sıkıntılı olabilecekleri şeklinde de yorumlanabilir.

Şekil 3.37. İntihara Gizemsellik
Anlamının Yüklenildiği Karikatür
Örneği
Limon, 06.08.1987, Sayı 74

3.12. İntihar Konulu Karikatürlerde Toplumun İntihara Tepkisi

Toplumda intihar ile ilgili farklı inanışlar dolayısı ile intihar girişimi/eylemine karşı farklı tepkiler mevcuttur. Toplumda intiharın algılanması ile ilgili yapılan bir çalışmada intihara yönelik üç tip ifade ile karşılaşılmıştır. Olumsuz ifadeler, olumlu ve olumsuz ifadeler ve nötr ifadeler. Katılımcıların büyük çoğunluğu olumsuz ya da nötr ifadelerden birini kullanmıştır. Özellikle intiharı nedenleri bağlamında değerlendiren bu ayırmada, gerçek intihar ve intihar girişimlerinin birbirinden farklı olduğu düşünülmektedir. Yaşamdan kopmaya yönelik kesin kararlılık ve cesaret olumlu algılanırken, isteklerinin bir mücadelesi olarak kullanılan intihar girişimleri olumsuz olarak değerlendirilmiştir. (Şen, 2008). Yine aynı çalışmada intihar eğiliminde olan kişiye nasıl davrandıkları sorulduğunda, nasıl yapacağını bilmediği için yardım edemeyeceğini ifade eden bir kişi haricinde tüm katılımcılar yardım edeceğini ifade etmiştir. Bu kişiyle sorunları hakkında konuşmak ve çözümler önermek yanında katılımcıların yarısından fazlası intiharı düşünen kişiyi psikiyatrist ya da psikoloğa yönlendirmenin faydalı olacağını düşünmekte, küçük bir kısım ise profesyonellerin kişileri kendileri tarafından belirlenen normal sınırlar içine sokmaya çalıştıkları bu nedenle zararlı bile olabileceğini ifade etmektedir. (Şen, 2008)

Sayıl yazdığı bir makalede intiharla ilgili iki yanlış inanıştan bahsetmektedir (Sayıl, 1996):

1. "İntihardan söz eden bir kişi intihar etmez"
2. "İntihar konusunda konuşmak bireyi intihara iten bir davranıştır".

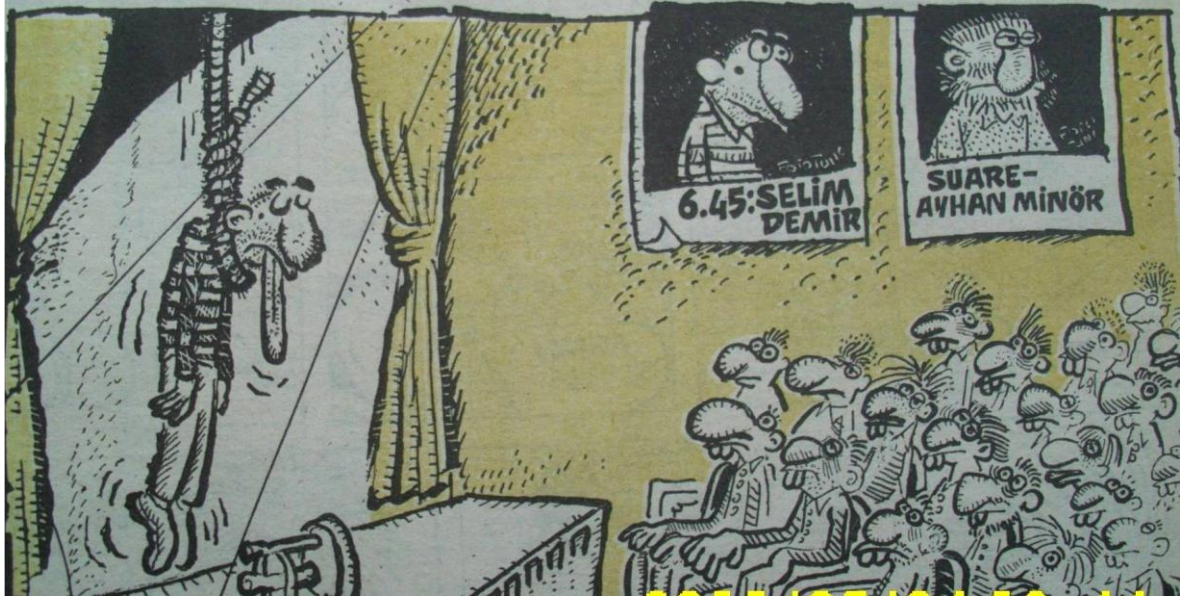
Bunlardan ilki intihar planı olan kişiye karşı kaygısız kalarak ikincisi ise kaygılı tutum nedeniyle yardım etmemizi engeller.

Toplumsal intihar düşüncesi/girişimi/eylemine karşı tepkisi karikatürde intihar temsilinde incelenen son unsurdur. Kimi karikatürlerde toplumun intihara karşı gösterdiği tepki ya da tepkisizlik eleştirilirken kimi karikatürlerde çizer kendi yorumunu o kişiyi ağızından yapmaktadır. Çizelge 3.12’de karikatürlerde toplum tarafından intihar düşüncesine/eylemine toplum tarafından verilen tepkilerin sayısal dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 3.13. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Gösterilen Tepkilerin Sayısal Dağılımı

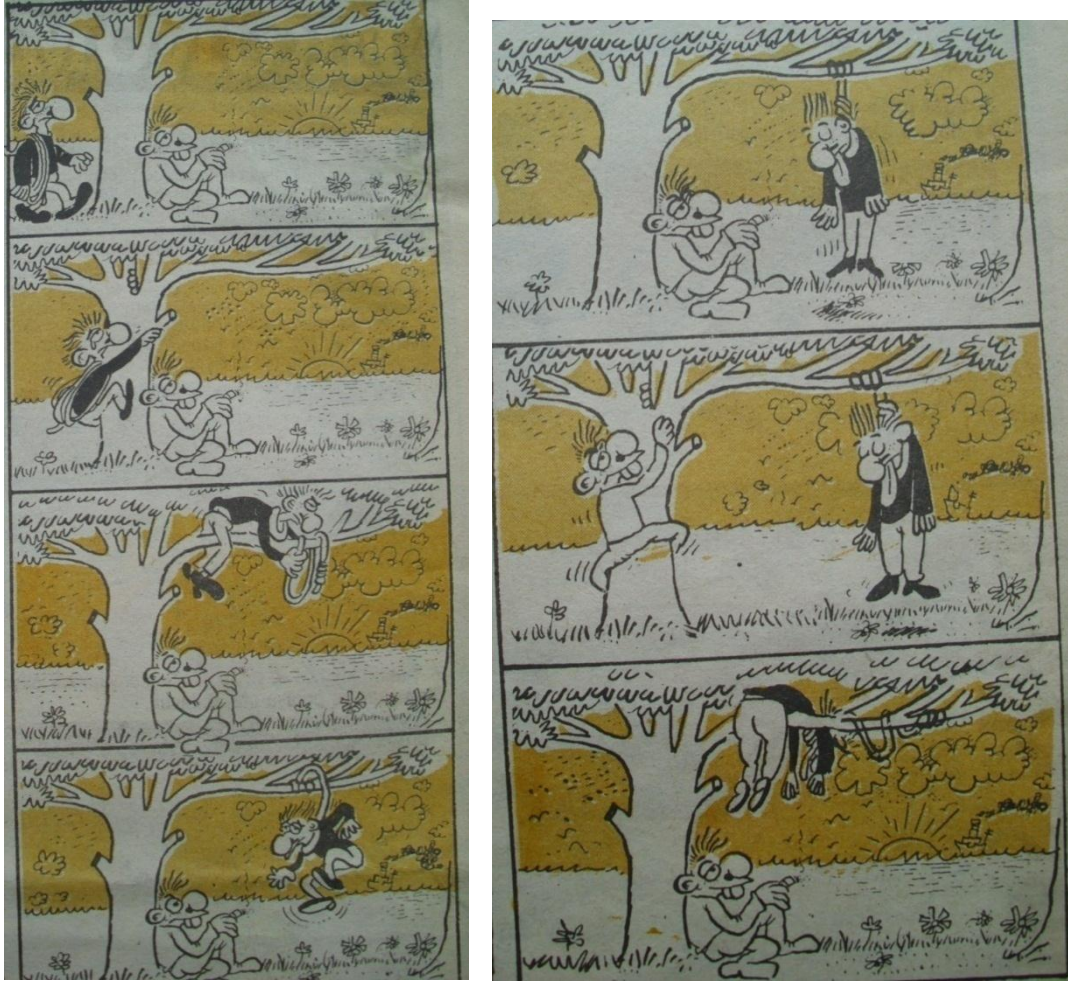
İntihar Eylemine/Düşüncesine Gösterilen Tepkilerin Sayısal Dağılımı	Gırgır	Leman	Limon	Penguen	Uykusuz	Toplam
Duyarsızlık	5	1	14	8	7	35
İkna Etmeye Çalışmak	2	1	9	3	5	20
Üzülmek	2	1	10	5	1	19
Şaşırmak	2	2	5	2	2	13
Öfkelenmek	-	3	4	3	2	12
Alay Etmek	3	-	6	-	-	9
Yardım Etmek	2	1	3	1	-	7
Faydalanmak	-	1	2	2	2	7
Toplam	16	10	53	24	19	122

205 karikatürün 122’sinde intihar düşüncesine/eylemine şahit olan diğer kişiler çizilmiştir. Toplumun intihara tepkisinin çizildiği karikatürlerde en çok vurgulanan kişilerin duyarsızlıklarıdır ve 35 karikatürde yer almaktadır. Duyarsızlığın eleştirildiği karikatür örneği olan şekil 3.38’de ‘intihara seyirci kalmak’ ifadesi görselleştirilmiştir.

Şekil 3.38. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Duyarsızlık Tepkisinin Çizildiği Karikatür Örneği (Tuncay AKGÜN, *Limon*, 15.10.1987, Sayı 84)

Şekil 3.39’da yer alan diğer örnek karikatürde ise intihar eden karakterin kendini astığı ağacın altında keyifle oturan kişinin intihar eylemi karşısında şaşkınlığa uğrayarak ağaca tırmandığını, ancak olaya müdahale amacının farklı olduğu görülmektedir.

Şekil 3.39. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Duyarsızlık Tepkisinin Çizildiği Karikatür Örneği (Tuncay AKGÜN, *Limon*, 30.4.1987 Sayı 60)

İkinci olarak 20 karikatürde toplumun intihar girişiminde bulunan kişiyi vazgeçmeye ikna etmeye çalışması çizilmiştir. İntihar eylemine/düşüncesine toplum tarafından bundan vazgeçmeye yönelik ikna etme çabasının çizildiği karikatür örneği bulunan şekil 3.40'daki karikatürde toplumun intihar düşüncesi ya da eyleminde bulunan kişiye yardım etme konusunda ne kadar bilinçsiz olduğunun eleştirisi yapılmaktadır. İntihar girişiminde bulunan kişinin etrafındaki insanlar yüzeysel bir yaklaşımla ve klişe sözlerle yardım etmeye çalışırken o kişinin kendine özgü durumunu göz ardı ettikleri için intihar eylemini hızlandırmaktadırlar.

Şekil 3.40. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Aksine İkna Etme Çabasının Çizildiği Karikatür Örneği (Yavuz ÖZTÜRK, *Uykusuz*, 28.10.2010, Sayı 165)

Üçüncü sırada çizilen toplum tepkisi üzölmek şeklindedir ve 19 karikatürde bu tepki yer almaktadır. Şekil 3.41.'da yer alan örnek karikatürde toplumda birinin ölümlü her ne kadar üzüntü yaratsa da bu duygunun şiddetinin o kişiyle olan bağ ile ilgisi resmedilmiştir.

Şekil 3.41. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Üzümlere Tepki Verilen Karikatür Örneği
Serkan YILMAZ, *Penguen*, 17.6.2010, Sayı 404

Toplam 13 karikatürde ise insanlar şaşkınlık şeklinde tepki vermektedir. Şekil 3.42'de yer alan örnek karikatürde aslında toplumun şaşkınlık tepkisinden çok intihar

girişiminde bulunan kişinin bu girişimi bir gösteri olarak düşünüp daha fazla seyirci bulma çabası vurgulanmaktadır. Bu da mizahçıların da intihar girişimlerini dikkat çekmek amacıyla yapılan ciddiye alınmayan olaylar olarak sunulduğunu bize düşündürmektedir.

12 karikatürde intihar eden kişiye öfke tepkisi çizilmiştir, bunların çoğunda toplumun bu duyarsızca tepkisi eleştirilmektedir. (Örnek karikatür için bkz.:Şekil 3.43)

Şekil 3.42. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Şaşkınlık Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği (Kayhan ERKAN, *Limon*, 5.3.1987 Sayı 52)

Şekil 3.43. Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Öfke Şeklinde Tepki Verilen Karikatür Örneği (BEHZAT, *Limon*, 21.6.1990, Sayı 224)

Toplum tepkisinin çizildiği karikatürlerden 9 tanesinde insanlar intihar düşünce ya da eylemine alaycı bir tepki vermesi çizilmiştir. Bunların bir kısmında şekil 3.44'de yer alan karikatürdeki gibi insanların intiharının, dikkat çekmek için girişilen bir eylem olarak yorumlanması farklı bir varlık grubunun (hayvanlar) gözlemi olarak sunulmuş; bir kısmında ise bu girişim sorunlarıyla başa çıkamamak, yaşamı sürdürmeyi becerememek olarak küçümsenmiştir (bkz. Şekil 3.45).

Şekil 3.44.

(Gökhan DABAK, *Limon*, 17.12.1987 Sayı 93)

Şekil 3.45.

(Metin ÜSTÜNDAĞ, *LİMON*, 22.11.1990 Sayı 246)

Karikatürlerde İntihar Eylemine/Düşüncesine Toplum Tarafından Alay Etme Şeklinde Tepki Verilmesinin Çizildiği Karikatür Örnekleri

Toplum tarafından İntihar eden kişiye yardım edilmesi ile ilgili çizilen karikatür sayısı 7 dir, şekil 3.46'daki örnek karikatürde mutluluğun sembolü olan bir çiçeğin intihar eden kişiyi kurtarmak için kendini feda etmesi çizilmiştir.

Toplum tarafından intihara verilen tepkilerin çizildiği karikatürlerde eleştirilen başka bir durumda artık duyarsızlaşmanın ötesinde intihar düşüncesi ya da eyleminin sömürülmesidir. 7 karikatürde yer alan bu durum daha çok intihar edenler üzerine bahis oynanması şeklindedir. Şekil 3.47'de intihardan fayda sağlama biçiminde verilen tepkinin çizildiği karikatür örneğinde insanların mutsuzluklarını medyada nasıl bir sömürü aracı haline geldiği görülmektedir.

4. TARTIŞMA

İntihar muhtemel sonucunun içerdiği bilinmezlik nedeniyle açıklıkla konuşulması çok zor olan bir konudur. Eninde sonunda başa gelecek olan ölümün kendisi, korkutucu, karanlık, ötelenip yok sayılmaya çalışılan bir şey iken doyasıya bir yaşam hatta ölümsüzlük için tüm imkânlarını seferber eden insanlık ölümün istenerek tercih edilmesini anlamakta güçlük çekmektedir.

İçinde bulundukları toplumun halini çelişkilere dikkat çekerek yansıtan mizah dünyası ise bize toplumun intihara yaklaşımı hakkında bilgi vermesi açısından bu tezin çalışma alanı olarak seçilmiştir. Toplumdaki uyumsuz kalıpları, ikircikli yaklaşımları zihinsel bir maharetle ortaya koyan mizahçı, kusuru gülünç kılarak eleştirmektedir. Alaya alınan bu kusur bazen güçlüye, bazen mizahçının iğnesini batırdığı kendinin ait olduğu topluluğa aittir. Gülme kuramlarından uyumsuzluk teorisinin öne sürdüğü gibi beklenenden farklı bir sonuçla karşılaşmanın yarattığı sürpriz, gülmenin nedenini oluştururken üstünlük teorisinin öne sürdüğü kusurlu olanı alaya alma gülmenin duygusunu açıklamaktadır.

Çizgi dili dolayısıyla mizah yapılan karikatür dünyasında intiharın temsilinin incelendiği bu çalışmada, çizerlerin, intihar fenomenine farklı yaklaşımları saptanmıştır. İncelenen karikatürlerin yarısından fazlasında “intihar girişimi süreci” işlenerek bunun üzerinden gözlemler ve eleştiriler aktarılmaktadır. Ele alınan karikatürlerin yaklaşık üçte birinde ise “tamamlanmış intiharlar” konu edilmektedir.

İntihar konulu karikatürlerde çoğunlukla (%92) “insanların intiharları” konu edilirken bir kısmında intiharın temsili “hayvan intiharları” (%5,7) ve “cansız nesnelerin intiharı” (%1,9) üzerinden yapılmaktadır.

İncelenen karikatürlerin büyük çoğunluğunda (%79) intihar *erkek* dünyasına ait bir davranış olarak çizilirken kadınlar intihar etme konusunda daha kararsız, hatta bu eylemde erkeği *yarı yolda bırakan* (%21) cinsiyet olarak temsil edilmektedir. Yapılan çalışmalarda intihar girişimlerinin kadınlarda, tamamlanmış intiharların ise

erkeklerde daha sık rastlandığı doğrudur ancak karikatürlerde temsilinde izlenen sekiz kat daha sık görülme oranı bunun çok üzerindedir.

Karikatürlerde intihar yönteminin sunulması incelendiğinde %32 oranla yüksekten atlamanın ilk sırada yer aldığını, onu yakın oranla ası yönteminin (%28) takip ettiği görülmektedir. Suya atlama (%12,5) üçüncü sırada yer alırken dünya ve ülkemiz literatüründe ilk üç sırada –erkek intiharlarında ikinci sırada- yer alan ateşli silah yöntemi ve kadın intiharlarında ilk sırayı alan toksik madde ve ilaç alımı ise daha az oranda (%5,4) ve arka sıralarda yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda ası, ateşli silah ve ilaç/toksik madde alımı yöntemlerinin arkasından gelen yüksekten atlama yönteminin karikatürlerde ilk sırayı alması (%32) bu tür intiharlar girişimlerinde sürecin medyada daha sunulabilir olması nedeniyle daha aktüel olması ile açıklanabilir. Söz konusu açıklamayı destekler bir karikatürde yüksek bir yapının üzerinde aşağı bakarak duran kişinin çağrıştırdığı şeyin intihar eylemini olması eleştirilmektedir.

İntihar konulu karikatürlerde incelenen diğer bir konu karikatürde intihar notunun varlığıdır. Söz konusu karikatürlerde intihar notu bırakma oranı bu konuda yapılmış olan yurtdışı çalışmada bulunan intihar davranışında intihar notu ya da mektubu bırakma oranına (%29) yakın bir şekilde %20,4 olarak tespit edilmiştir. Genellikle yaşlı intiharlarına ait bir özellik olarak bilinen intihar mektubu bu çalışmada incelenen karikatürlerde ölümlerin *tamamlanmış intiharlar* olduğunun bir ifadesi olarak, bir karikatürde ise çizerin felsefi intiharlarla ilgili düşüncesini aktardığı ve intiharı yüceleştirdiği mezartaşı yazısı şeklinde yer almaktadır.

Medyada intiharın temsilinin büyük önem taşıdığı taklit intiharlar 205 karikatürden yalnızca ikisinde konu edilmektedir. Söz konusu karikatürlerin birinde, siyasi otoritenin örnek alınması, diğerinde ise taklit intiharların en sık görüldüğü ve gizemli bir anlam yüklendiği müzisyen intiharları çizilmiştir.

İntihar davranışı gösteren bireylerde yarıya varan oranlarda ruhsal bozukluğa rastlanmakta iken intihar karikatürlerde bu ilişkilendirme % 4,3 oranında kalmıştır. Bu durum, mizahçıların intiharı bir sağlık problemi olarak değil, bir sosyal sorun olarak vurgulaması ve çeşitli toplumsal sorunların yarattığı çöküntünün olduğu son

olarak ifade etme eğilimi şeklinde yorumlanabilir. Ruhsal rahatsızlıkların biyolojik boyut kadar sosyal boyutunun da olması, olumsuz yaşam deneyimlerinin, yoksulluk, politik şiddet, toplumsal şiddet, toplumsal çöküntü, madde bağımlılığı ve ergenlik dönemi gelişimi, yaşlanma, ailedeki ve iş hayatındaki değişmelerin gerek hastalığın ortaya çıkmasında gerekse seyrinde oynadığı rol göz önüne alınırsa bunun haklı bir yaklaşım olduğu görülür.

Karikatürlerde intiharın medyada temsili açısından çarpıcı olan diğer bir bulgu ise daha önce gazete haberlerinde temsiline araştırıldığında tespit edilenin (%18,9-22,9) daha üstünde bir oranda (%68,4) intiharın çözüm olarak sunulmasıdır. Karikatürlerde yaklaşık %70 gibi yüksek bir oranda intihar duygusal ya da maddi kayıplara çözüm olarak gösterilmektedir. Bunların bir kısmında intihar “doğrudan” önerilmekte, bir kısmında ise “neden” olarak ifade edilmektedir, bir yandan da bir açık yapıt olarak sanat metninin çoklu okunabilir olmasından yararlanılarak söz konusu yönlendirmelerin de mizah yoluyla bir eleştirisi de yapılmaktadır. İntiharın çözüm olarak sunulduğu durumların başında çiftler arasında geçimsizlik, terkedilme veya aşkını ispat etme gibi konuları içeren duygusal problemler bulunmaktadır ve bu durum incelenen karikatürlerde %16,5 oranında yer almaktadır. İntiharın bir çözüm olarak sunulduğu durumlarda ikinci sıklıkta (%15) temsil edilen nedenler arasında fakirlik, kumar ya da kredi kartı borcu gösterilmektedir. Bu durumu hayli yakın oranlarda (%9-10) anlamsızlık, başarısızlık ve mutsuzluk duygusu izlemektedir. İntiharın çözüm olarak gösterildiği diğer durumlar utanç veya çaresizlik hissi, tehdit aracı olarak kullanma, yalnızlık ve öfke-sıkıntı hissi iken hastalık son sıralarda (%3) yer almaktadır.

Yurtdışında insanların intiharın olası nedenleri hakkındaki düşüncelerinin incelendiği çalışmalarda kadınlar için “duygusal kayıp”, erkekler için “maddi kaybın” yaygın bir intihar nedeni olarak anlaşılmaktadır. İntihar girişimi ve tamamlanmış intiharlar ile ilgili yapılan çalışmalarda ise ekonomik sorunlar risk faktörü olarak yer almakla beraber dünyada en sık görülen neden *kişilerarası iletişimde* ya da *aileyle ilişkilerde* problemler olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında mizah dünyasında intiharın çözüm olarak gösterildiği durumların intiharın hem kendisine ait özelliklerle hem de toplumun zihninde yarattığı görünümle paralel seyrettiği söylenebilir.

Medyada intiharın temsili açısından diğer bir etik sorun haberi yapılan intihar düşüncesi/eylemine romantik bir anlam yüklenmesi ya da gizemselleştirilmesidir. Yerel basındaki gazetelerde yer alan intihar haberleriyle ilgili çalışmalarda bu oranlar yarıya yakın bulunurken intihar davranışına anlam yükleme oranının karikatürlerde de hayli yüksek (%42,4) olduğu görülmektedir. Kimi karikatürlerde intihara yüklenen söz konusu anlamlar eleştirilirken, kimilerinde ise intihar eylemi bu anlamlarla özdeşleştirilmektedir.

İntihar konulu incelenen 205 karikatürde en sık biçimde *ambivalan* olma durumunun vurgulandığı görülmektedir. İkinci olarak, intihara romantizm anlamının yüklendiği ve intihar davranışının “aşkın kanıtı”, “kırgınlık” veya “özlem”in göstereni olarak çizildiği görülmektedir. Söz konusu sıklığı “onurlu olma” ve “cesaret gösterme” izlemektedir, özellikle “kafaya sıkmak” olarak tabir edilen ateşli silahla intihar, diğer yöntemlerden daha ayrı bir imgeye sahiptir *onurlu bir tercih olarak* sunulmaktadır. Bunların dışında intihar sıra dışı olma, özel olma anlamlarıyla özdeşleştirilmiş, daha da çarpıcı olanı bir karikatürde çizer tarafından intihar eylemi *yüceleştirilmekte*, intihar eden kişi ise kahramanlaştırılmakta, bu kişi ile kıyaslandığında daha olağan bir hayat yaşayan meslektaşının durumu acınası bulunmaktadır.

Son olarak, intihar konulu karikatürlerde toplumun yaklaşımının ele alınması da bu çalışma kapsamında incelenmiştir. Ele alınan kimi karikatürlerde toplumun intihara karşı gösterdiği tepki ya da tepkisizlik eleştirilirken, kimi karikatürlerde ise çizer kendi yorumunu o kişiyi ağızından yapmaktadır. Karikatürlerde en sık vurgulanan mesele *toplumun duyarsızlığı*dır. Bazı karikatürlerde ise toplumun bilgisizliği ve yardım girişimlerinin bilinçsizce yapılması da ayrıca eleştirilmektedir. Bazı karikatürlerde toplumun duyarsızlığına tepki gösterilirken bazılarında intihar girişimlerini alaya alan bir dil kullanılmaktadır. Bunun dışında karikatürlerin bir kısmında intihar davranışı içinde bulunan kişinin *kaybeden* ya da *kaybedilmiş kişi* olarak çizildiği ve kararından caydırılmaz ya da yardım edilemez olarak ifade edildiği görülmektedir.

Bu çalışmada ayrıntılı olarak incelenen 205 karikatürde intiharın temsiline ilişkin ele alınan tüm boyutlar birarada ele alındığında (karikatürlerin bir sanat metni olarak

çoklu okumaya açık metinler olmalarına rağmen) mizahçıların dünyasında intihar fenomenine ilişkin bilginin çok eksik, hatta çoğu karikatürde de yanlış olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde medya, ulaşılabilirliğin artması ve çeşitli teknolojik imkânların kullanılmasıyla dikkat çekmekteki başarısı nedeniyle gittikçe daha büyük bir etki alanına sahip hale gelmiştir. İnsanların bir konuyla ilgili bilgi ve hatta fikir edinmesinde medyanın oynadığı bu büyük rolden dolayı o konunun medyada sunulma biçimi önem kazanmaktadır. Öyle ki *Dünya Sağlık Örgütü* intiharın önlenmesinde medyanın rolünü sağlık hizmetleri kadar önemli bulmaktadır.

İntihar davranışının gazetelerde haber olarak yer alması ile ilgili yapılan çalışmalarda gerek bu davranışı gösteren kişiye yönelik gerekse intihar davranışının algılanmasına yönelik pek çok etik probleme rastlanmıştır. Bu medya çalışanlarının intiharla ilgili yanlış bilgilendirilmesi ya da farklı kaygıların ön plana geçmesine izin verecek farkındalık eksikliğinden kaynaklanıyor olabilir.

Bir konuyla ilgili derdini, gözlemini, yorumunu mizah ile ortaya koyabilmek zihinsel bir yetenek gerektirmektedir. Bu yeteneğe sahip olduğu ve sanatsal üretim yaptıkları için toplumdaki bilgi düzeyinden daha yüksek bilgi sergiledikleri varsayılan karikatür dünyasında da intiharın sunumunun sanıldığı kadar doğru olmadığı görülmüştür ve karikatüristlerin dahi intihar davranışı ile ilgili yanlış bilgilenmesi izlenebilmektedir. Bu da ister medyada sanatçı ister yorumcu ya da muhabir olarak yer alsın kişilerin intihar davranışı ile ilgili farkındalıklarının arttırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Ruh sağlığı çalışanlarının medya ile işbirliğine girmesi bu konudaki yanlış bilgilenmenin önlenmesi ve ileri aşamada mizahın çarpıcı ve eğlendirici, bu nedenle akılda kalıcı özelliği sayesinde toplumun intihar davranışı konusundaki önyargılarının giderilmesinin sağlanması için yol alınabilir.

ÖZET

Medyada İntiharın Temsili: Karikatürde İntihar

Bu çalışmanın amacı intiharın medyada temsili açısından karikatürlerde intihar davranışının nasıl ele alındığını ve toplumun intihara yaklaşımını ne kadar yansıttığını incelemektedir. Bunun için beş farklı mizah dergisinin (*Gırgır*, *Limon*, *Leman*, *Penguen* ve *Uykusuz*) sayıları taranmış ve intihar konulu karikatürler, mizah metinleri, fotoğraf ve çizgi öyküler seçilmiştir.

Elde edilen 205 adet gösterge semiyotik yöntemle çözümlenmiştir.

Yapılan incelemede intiharın karikatürde yer aldığı haliyle; en çok intihar girişimi olarak, en sık erkekler tarafından gerçekleştirilen, en sık yüksekten atlama ve ası yönteminin kullanıldığı bir davranış olarak çizildiği, bunların yarısından fazlasında intiharın bir probleme çözüm olarak gösterildiği, yarısına yakınında intihara bir anlam yüklendiği ve toplumun en çok duyarsızlığının vurgulandığı görülmüştür. Bu açıdan mizah dünyasında intiharın temsili pek çok yönden intihar ile ilgili yapılan çalışmaların bulguları ile uyumlu değildir ve intiharla ilgili yanlış inanış ve önyargılar bu alanda da varlığını sürdürmektedir.

Sonuç olarak bilgi düzeyi daha yüksek olması beklenen mizah çizerleri içinde intihar ile ilgili eksik ve yanlış bilgilenmenin mevcut olduğu gözlemlenmiştir ve farkındalığın artırılmasına yönelik farklı kurumların işbirliğiyle gerçekleştirilecek çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Gırgır*, intihar, *Leman*, *Limon*, karikatür, *Penguen*, *Uykusuz*

SUMMARY

Representation of Suicide in Media: Suicide in Cartoons

The aim of this study is to examine how suicide is represented in cartoons and how it pictures the approach of society to suicide in terms of presentation of suicide in media.

The issues of five different humour magazines (*Girgir*, *Limon*, *Leman*, *Penguen* and *Uykusuz*) have been scanned and cartoons, texts, photos and comic strips related to suicide have been selected for this purpose.

205 indications obtained in this study have been analysed by semiotic method.

It has been found that suicide; as it appears in cartoons, is drawn mostly as; a behavior of suicide attempt, mostly carried out by males, for which jumping from high places and hanging are preferred as the method of intervention, it is pointed out as a solution of a problem in more than half of them, it is referred to an emotional sense in nearly half of them and insensitivity is the most pointed reaction of the society about suicide. In this respect representation of suicide in the world of humour is not compatible with the results of the studies about suicide and fallacy and prejudices subsists also in this area.

As a result it has been observed that there is a lack of information among cartoonists who are supposed to have a high level of knowledge, and studies to increase the awareness need to be done by collaboration of different institutes.

Key Words: Cartoon, *Girgir*, *Leman*, *Limon*, *Penguen*, suicide, *Uykusuz*

KAYNAKÇA

ABRAMS, R., MARZUK, P., TARDIFF, K., LEON, A.,(2005). Preference for fall from height as a method of suicide by elderly residents of New York City, *American Journal of Public Health* Vol 95, 6:1000-10002
<http://ajph.aphapublications.org/doi/abs/10.2105/AJPH.2004.037861>,
 Erişim Tarihi:12.01.2012

ACAR, A., (2009). Acil servise gelen intihar vakalarının sosyodemografik açıdan incelenmesi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

ALPTEKİN, K. (2008). Sosyal hizmet bakış açısından genç yetişkinlerde intihar girişimlerinin incelemesi: bir model önerisi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ALSAÇ, Ü. (1994). Türkiye’de karikatür Çizgi Roman ve Çizgi Film. İstanbul: İletişim Yayınları.

ALSAÇ, Ü. (1999). Karikatürde Gülmece Üstüne Gözlemler. Erişim: <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/99/karvefel/karfelns.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011.

ATEŞÇİ, F., KULOĞLU, M.,TEZCAN, E., YILDIZ, M., (2002). İntihar girişimi olan bireylerde birinci ve ikinci eksen tanıları, *Klinik Psikiyatri* 2002; 5: 22-27.

BARAN, E. (2009) Demirel Dönemi karikatürlerde karşılaştırmalı siyasi söylem analizi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Basın Kanunu.

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5187&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, Erişim Tarihi:18.01.2012.

BROCK, A.,GRIFFI, C., (2003). Trends in suicide by method in England and Wales,1979 to 2001, *Health Statics Quarterly*.
<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/hsq/health-statistics-quarterly/no--52---winter-2011/index.html>, Erişim Tarihi:12.01.2012.

CARETTE, P.H., SOUBRIER, J.P., (2010), “Print Media and Suicide”, *13th European Symposium on Suicide and Suicidal Behaviour* (Roma, 1-4 Eylül 2010).

CENGİZ, S., (2009) “Basında Yer Alan İntihar ya da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Etik Sorunlar”. *Kriz Dergisi*, Cilt 17, 2: 21-37.

COŞKUN, S. A. (2009). Fen bilgisi öğretiminde karikatür kullanımının başarı, motivasyon ve tutumlar üzerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

DANYAL; N. (1999). Sorunu sorun yapmak.

<http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011.

DİLSİZ, A., DİLSİZ, F.,(1993). İntihar girişimlerinde belirtilen nedenler. *Kriz Dergisi*, **1(3)**:124-128 Erişim:<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/66/611.pdf> Erişim Tarihi:12.01.2012.

DÖLEK, E. (2009). Yeni orta sınıfın geçirdiği değişimler paralelinde haftalık Türk mizah dergileri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DSÖ (*Dünya Sağlık Örgütü*) (WHO [World Health Organization]), 2000. http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/index.html, Erişim Tarihi: 04.01.2012.

EISENWORT B, BERZLANOVICH A, HEINRICH M, SCHUSTER A, LINDORFER S, EISENWORT G, WILLINGER U, SONNECK G., (2007). Suicidology: suicide notes and their themes, *Nervenarzt*. 2007 Jun;78 (6): 672, 674-8. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17119887>, Erişim tarihi: 14.12.2011.

EKİCİ, G., SAVAŞ, H., ÇITAK, S., (2001). İntihar riskini artıran psikososyal etmenler, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*; **2(4)**: 204-212.

GASCOIGNE,B. Historyofpainting. <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ab2>, Erişim Tarihi: 20.11.2011.

GÜNDÜZ, P. (2009). Cumhuriyet Dönemi Mizah Dergilerinden Akbaba'da Edebiyat ve Karikatür İlişkisi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

GÜNDÜZ, P. (2009). Cumhuriyet dönemi mizah dergilerinden Akbaba'da edebiyat ve karikatür ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İNAM, A. (1999). Hâli yorma olanağı olarak karikatür. <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011.

KAPLAN, HI., SADOCK, BJ., SADOCK, VA. (2005). Comprehensive Textbook of Psychiatry. Depressive Disorders and Suicide in Children and Adolescents: David Shaffer. 8th Ed. Howard S. Sudak. 3262-3273.

KAPUCU, S., ÖZDEMİR, L., AKYAR, İ., AKDEMİR, N., (2009). Yaşlılarda Pasif İntihar: Olgu Sunumu. http://www.akadgeriatri.org/managete/fu_folder/2010-03/html/2010-2-3-192195.htm. Erişim tarihi: 12.01.2012.

KAPUSUZUOĞLU, E(2011). Nedir mizah? Erişim: <http://www.ertugrulkapusuzoglu.com/KonuOku/10-NEDIR-MIZAH.html>. Erişim Tarihi: 20.11.2011.

KAR, İ. (1999). Karikatür Sanatı, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

KARAKUŞ, N., ŞAVUR, E., CENGİZ, S., AKYOL, E., AYKOL, O., ESKİ, N., ÜNLÜ, E., GÜLBİTTİ, F., (2010). 2008 Yılında ulusal basında yer alan intihar ya da intihar girişimi konulu haberlerde etik sorunlar (Poster Bildiri), 46. *Ulusal Psikiyatri Kongresi*, 5-9 Ekim 2010, İzmir.

KENDİ, Ö., BİLGE, Y., TÜMER, A.R., TUNALI, İ. (2000) Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalında yapılan 3951 adet adli otopside tespit edilen intihar vakaları üzerine bir araştırma *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* **47/1-4**: 153-161.
Erişim: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/294/2679.pdf>,
Erişim Tarihi: 12.01.2012.

KILINÇ, A. (2008) Öğretimde mizahi kavramaya dayalı bir materyal geliştirme çalışması: Bilim karikatürleri. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

MCANDREW, F., GARRISON, A., (2007). Beliefs about gender differences in methods and causes of suicide, *Archives of Suicide Research*, **11**: 1-9,
http://faculty.knox.edu/fmcandre/USUI_A_240279.pdf, Erişim tarihi: 14.12.2011.

MERAKİ, G. (2010). Karikatür reklamcılığı ve hedef kitle iletişimi “Sütaş örneği”. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

NIEUWENDIJK, P. (2004) Hicvetmek ve Eğlendirmek.
<http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011

ODABAŞLI, A. (2004) Yabancılaşmaya karşı çizimler.
<http://www.evrensel.net/v1/04/11/23/kultur.html>,
Erişim Tarihi: 20.11.2011.

ORAL, T. (2011) Çizi-mizah.
<http://www.ndkarikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011.

ÖZER, A. (1994). İletişimin Çizgidili Karikatür. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ÖZER, A. Mizah ve karikatür.
<http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011.

ÖZSOY, S., EŞEL, E. (2003). İntihar (Özkıyım). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2003; **4**: 175-185.

PALABİYYIKOĞLU, R., AZIZOĞLU, S., HARAN, S., ÖZAYAR, H., (1994). Gazetelerdeki intihar haberlerinin okuyucuya nasıl yansıtıldığına ilişkin bir çalışma, *Kriz Dergisi* **2(2)**: 285-292,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/63/599.pdf>, Erişim tarihi: 06.01.2012.

PARACIKOĞLU, V., I. SAYIL, I., ÖZGÜVEN, H.D., (2004) Ankara'da intihar girişimleri üzerine bir izleme çalışması: *Dünya Sağlık Örgütü-Avrupa çok merkezli intihar davranışı izlem çalışması sonuçları*, *Kriz Dergisi*. **12 (2)**: 1-17.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/118/818.pdf>, Erişim Tarihi: 12.01.2012.

REICH, W., (1997) Dinle Küçük Adam. Çev.: Zekeriyya Tiğrek, Öteki Yayınevi; Ankara.

SADOCK, B., SADOCK, V., (2009). Klinik Psikiatri El Kitabı, Ankara, Güneş Tıp Kitapevi.

SAYIL, I., (1994). Türkiye'de intihar sorunu, *Kriz Dergisi*. **2(2)**: 293-298.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/118/818.pdf>, Erişim Tarihi: 12.01.2012.

SAYIL, I. (2008), Krize Müdahale ve İntiharı Önleme. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

SAYIL, I., ORAL, A., GÜNEY, S., AYHAN, N., AYHAN, Ö., H.DEVRİMCİ (1993). Ankara'da intihar girişimleri üzerine bir çalışma.
<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/734/1067.pdf>, Erişim Tarihi: 12.01.2012.

SELÇUK, T.(2004). Karikatür ve mizah.
<http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011.

STANCULESCU, I. C. (1999) Karikatür ve mizah.
<http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>. Erişim Tarihi: 25.11.2011.

SÜMER, N. (1999), Karikatür Sanatının Doğası Üzerine.
<http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/99/karvefel/karfelns.htm>.
Erişim Tarihi: 25.11.2011.

ŞEN, N., (2008). Toplumsal anlam dünyası ve intiharın toplumsal algısı: Bursa Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

ŞENYAPILI, Ö. (2000). Karikatür ve İletişim. Ankara: Karikatür Vakfı Yayınları.

ŞENYAPILI, Ö. (2003). Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim, Niye Çiziyor? Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Göstergeler. Statistical Indicators 1923-2010.
<http://www.tuik.gov.tr/Start.do>, Erişim Tarihi: 12.01.2012.

Türk Ceza Kanunu. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>,
Erişim Tarihi: 18.01.2012.

USLU, A. (2004). Karikatür sanatı ve karikatür ürünleri.
<http://www.huslu.8k.com>, Erişim Tarihi: 20.11.2011.

ÜSTÜNDAĞ, M. (2010). Neden karikatür? *Penguen*, Sayı: 418.

YALVAÇ, D. (2006) İntihar girişiminde bulunan bireylerde psikiyatrik morbidite, kişilik bozukluğu ve bazı sosyodemografik ve klinik etkenlerle ilişkisi. Uzmanlık Tezi, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi.

ÖZGEÇMİŞ

I- Bireysel Bilgiler

Adı: Nalan

Soyadı: Karakuş

Doğum yeri ve tarihi: Bandırma 19/08/1968

Uyruğu: TC

II- Eğitimi

2009- 2012 Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Psikiyatri Y.L.

1986-1994 Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

1979-1986 Eskişehir Anadolu Lisesi

Yabancı Dili: İngilizce

III- Ünvanları

IV- Mesleki Deneyimi:

1994-1997 SB Artvin Şavşat Devlet Hastanesi Acil Servisi

1997-1998 SB Ankara Bala Ana Çocuk Sağlığı Merkezi

1998-2008 SB Polatlı Duatepe Devlet Hastanesi

*Acil Servis

*Hemodiyaliz Ünitesi

*Koroner Yoğun Bakım

*Anestezi Yoğun Bakım

2007 Kasım-2008 Şubat İngiltere HPA ÇİD-TB Sürveyans Eğitimi

2008-2010 Sağlık Bakanlığı Verem Savaşı Dairesi Başkanlığı

2010 Temmuz-2010 Aralık Ankara Keçiören Köşk Aile Sağlığı Merkezi

2011 Ocak- 2011 Haziran SB Polatlı Duatepe Devlet Hastanesi Anestezi Y.B.

2011 Haziran-2012 Nisan Sağlık Bakanlığı Verem Savaşı Dairesi Başkanlığı

2012 Nisan- Halen Sağlık Bakanlığı Ruh Sağlığı Programları D.B.

V- Üye Olduğu Bilimsel Kuruluşlar

VI- Bilimsel İlgi Alanları

Yayınları:

1. 2005-2009 Yılları Arasında Ergen Ruh Sağlığı İle İlgili Yapılan Çalışmalar- Bibliyografya, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2010 Ankara
2. 2008 Yılında Ulusal Basında Yer Alan İntihar Ya Da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Etik Sorunlar, 46. Ulusal Psikiyatri Kongresi Poster Bildiri, 2010
3. Medyada İntiharın Sunumu ve Etik Sorunlar- III. Dünya İntiharı Önleme Günü Sempozyumu Sunum, 2010
4. Karikatürlerde İntiharın Temsili, 47. Ulusal Psikiyatri Kongresi Poster Bildiri, 2011,
- IV. Dünya İntiharı Önleme Günü Sempozyumu Sunum, 2011

VII- Bilimsel Etkinlikleri

VIII- Diğer Bilgiler

Eğitim programı haricinde aldığı kurslar ve katıldığı eğitim seminerleri:

- Aile Hekimliği SP temel Eğitim Modülü sertifikası
- Hemodiyaliz Hekimliği Kursu Sertifikası
- Acil Hekimliği Kursu Sertifikası
- Travma ve Ressusitasyon Kursu Sertifikası
- THK Türkkuşu Paraşütçü Sertifikası
- İşyeri Hekimliği Sertifikası
- Jean Monnet Sosyal Politika Modülü Kurs sertifikası
- The Ministry of Health of Turkey Turkish Institute of Health Health Impact Assesment
- Introductory Course on The Epidemiology and Surveillance of Infectious Disease